

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

- Printul Charles de Rohan** *Unde mergem? (Bilanțul unei decade).*
Mihail Sadoveanu *Despre cele șase semne care s'au arătat, într'o iarnă, în zilele Ducăi-Vodă.*
Em. Ciomac *Claude Debussy (Pelléas și Melisanda).*
Demostene Botez *Sfinx.*
D. I. Suchianu *Unități politice și unități economice.*
Mihai Codreanu *Egotism.*
A. Cehov *Era ea (Trad. din rusește de A. Frunză).*
G. Bărgăuanu *Umbră.*
Lucia Mantu *Ceasuri trăite.*
George Lesnea *Cetanie.*
Mihai D. Ralea *Memorial (Note de drum în Spania).*
George Ștefănescu *Scrisori din străinătate (Două metropole—Berlin și Paris).*
N. Dașcoviți *Cronica externă.*
N. N. Tonitza *Cronica plastică (Despre cei mai tineri: Soare Al. Macedonski—Adina Paula Moscu.—Titina Căpitănescu.—Lazăr Zim).*
E. A. Poulopol *Cronica juridică (Romantism și misticism juridic)*
P. Nicanor & Co. *Miscellanea (Despre «mistica statului» sau basmul cu cucușul roș).*

Recenzii: Mateiu Ion Caragiale: Craii de curtea veche. Al. A. Philippide.—Aureliu Weiss: Autori și păreri. Demostene Botez.—Jacques Maritain: Reflexiuni asupra inteligenței și asupra vieții sale proprii. A. Oțetea.—André Maurois: Aspects de la biographie. A. O.—Elie Bufnea: Voluntarii Romini din Siberia. A. Oțetea.—C. Smogorzewski: La Roumanie à un tournant de son histoire. A. Oțetea.—Paul Cuche: Conférences de philosophie du droit. George Băileanu.—Maurice Martin: Amours, terre incon nue. Mircea Măncas.

Revista Revistelor: „Disparițiunea oficialților” (John Richelsen. *Scribners Magazine*).—„Populația viitoare în America” (P. K. Whelpton. *American Journal of Sociology*).—„Armata fascistă actuală” (Liddell Hart. *The Daily Telegraph*).—„Influența lui Edgar Poe asupra lui Mallarmé” (Leon Lemonnier. *La Revue Mondiale*).—„Aproape de stele” (René Guetta. *Les Annales*).—„Durerea și plăcerea” (Dr. G. Dumas. *Revue Philosophique*).—„Literatura chineză contemporană” (Basilie Alexeiev. *Revue de Paris*).—„Declinul Prohibiționismului” (Ernest Guy. *Mercure de France*).—„Franz Joseph” (Stefan Grossmann. *Die Neue Rundschau*).—„Un nou teoretician al socialismului: Henri de Man. (E. James. *Revue de Métaphysique et de Morale*).—„Industria chimică în Germania” (L. Houllevigue. *Revue de Paris*).—„Prolegomena” (Ion Petrovici. *Die Böttcherstrasse*).

Miscarea intelectuală în străinătate: (Literatură.—Romane.—Știință).

Bibliografie.

Biblioteca Municipiului Deva
SALA 55 LECTURĂ

I A Ș I

Redacția și Administrația: Strada Alecsandri 10—12

1929

Viața Românească apare lunar cu cel puțin 160 pagini.—Abonamentul în țară un an 400 lei.—jumatate an 200 lei.—Numărul 40 lei.—Pentru străinătate: un an 600 lei.—jumatate an 300 lei.—Numărul 60 lei. Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Reproducerea oprită

4.872.2

VIATA ROMINEASCA

REVISTA LUNARA

Iasi, Strada Alecsandri No. 10—12

ANUL XXI

CONDITIILE DE ABONARE

Abonamentele sint: semestriale si anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 până la No. 6 inclusiv, sau dela No. 7 până la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 până la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face la 1 Ianuar pentru un an sau jumătate de an; dela 1 Iulie pentru o jumătate de an,—trimițind suma *prin mandat poștal*.

Reînnoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere întrerupere.

Prețul abonamentului pe anul 1929 este:

ÎN ȚARA:

Pentru Autorități, Instituțiuni, Societăți și Intreprinderi comerciale, financiare și industriale pe an . 500 le

Pentru particulari:

Pe un an	400 lei
Pe jumătate an	200 „
Un număr	40 „

ÎN STRAINATATE:

Pe un an	600 lei
Pe jumătate an	300 „
Un număr	60 „

Abonaților li se acordă o reducere de 10 la sută din prețul volumelor editate.

Pentru siguranța primirii regulate a Revistei, D-nii abonați sint rugați a trimite odată cu abonamentul și 150 lei anual costul recomandării pentru țară și 220 lei pentru străinătate.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, ce găsesc în depozit la Administrația Revistei cu preț de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Viața Românească

Viața Românească

A. Moșanu

Revistă literară și științifică

VOLUMUL LXXVIII

ANUL XXI

IAȘI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURA

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

1929

Unde mergem ?

Bilanțul unei decade

Cînd ultimii zece ani vor fi intrat în istorie, ei vor fi probabil considerați ca una din perioadele cele mai interesante ale timpurilor moderne. Ceiace îi caracterizează e mulțimea impulsurilor de tot felul, elanurilor, tentativelor și pe de altă parte lipsa deciziilor reale și a construcțiilor durabile.

Această perioadă debutează prin tratatele de pace și în această privință trei puncte pot fi degajate :

1) Tratatele semnate în diversele localități din jurul Parisului, considerate din punctul de vedere al imperialismului naționalist de înainte de războiu însemnă abdicarea totală a poporului german și a aliaților săi din războiul mondial ca și subțurația Italiei ascendente și în plus, fiindcă Franța a inaugurat la Versailles o politică de tratate și de forțe militare, aceste tratate îi dau preponderența asupra continentului, Mediteranei și nordului Africei, și o pun pe același rang cu Anglia, în Asia apusană.

2) În politica ideologică, tratatele de pace reprezintă triumful definitiv al ideilor moderne de Națiune și Democrație asupra ultimelor vestigii ale ordinii medievale care a pierdut în cele trei imperii prăbușite, cei din urmă și puternici susținători. Drepul popoarelor de a dispune de ele înșile a fost recunoscut în principiu ; totuși, în practică, el a fost invocat în detrimentul numai al poporului german, în favoarea unor națiuni socotite ca oprite. În Centrul și în Estul Europei, s'au format în locul ma-

rilor monarhiei constituționale republicii mijlocii și mici, care, mai ales la început, au căutat să satisfacă, cât mai mult, cerințele democrației integrale.

Pe cînd însă, principiile Revoluției franceze triumfau asupra resturilor tradiției medievale, se uita în Europa că tocmai în Rusia din 1917, un nou sistem politic venise la putere, o lume revoluționară, pentru care democrația integrală era o formulă reacționară, bătrînă, depășită.

3) Autorii tratatelor de pace au crezut că fundează o situație, o ordine și o pace durabilă. Căci concepția despre lume a democrațiilor ortodoksi ai Europei, implică credința într'o idee pe care ei o consideră ca excelentă și definitivă. Și deci, în conștiința învingătorului, dorința de a menține o stare de lucruri, justificată din punct de vedere ideologic.

Dar încetul cu încetul, în cursul ultimilor ani, Europa și-a dat samă că această triplă bază pe care s'a întemeiat tratatele de pace, nu avea mai multă valoare pentru istorie, decît pentru realitatea vie. I s'a părut lumii și celei anglo-saxone, în deosebi, că această situație de primă putere a națiunii franceze, putea să aibă un senz numai cită vreme Europa era amenințată de ideile ruse. America, deasemeni, intrase în războiu cu deviza: „To keep the world safe for democracy“; și în timpul perioadei de haos în Germania, a republicelor sovietice din Mînich și Budapesta, a prăbușirii monedei la popoarele învinse, politica franceză a fost, în ochii ei, un bastion al culturii și civilizației, împotriva anarhiei. Dar, îndată ce poporul german a luat conștiință de el însuși și de forțele lui latente, un mare reviriment a avut loc în opinia mondială. Ocuparea Ruhrului, faimoasele discursuri ale lui Poincaré înaintea căderii lui, nu mai găseau ecou înafară și poporul francez care a avut totdeauna un flair foarte subtil pentru imponderabile în relațiile internaționale, s'a decis în alegerile din 11 Mai 1924, la o lentă mișcare de retragere, înafară de pozițiile dela Versailles, pe care, cum era vizibil, istoria nu vroia să le ratifice.

În politica ideologică, deasemeni, principiile tratatelor de pace au început a se clătina în ultimii ani.

Cînd între democrați, prima beție a triumfului a făcut loc reflecțiunii, cînd înaintea unei Germanii tulburate, ideile ruse au luat încetul cu încetul forma foarte netă a unui plan de revoluțiune mondială, acei care la început socotiseră bolșevismul ca o

Despre cele șase semne care s'au arătat, într'o iarnă, în zilele Ducăi-Vodă¹

În vremea aceia, îndată după sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, la purcesul iernii, au început a se arăta pe acest pământ semne care pe urmă s'au dovedit vestitoare creștinilor de multe nenorociri și cumpene. Pentru păcatele noastre astfel a voit să ne certe Dumnezeu, mai întâiu prin nesătula lăcomie a Ducăi-Vodă care a adus ridicarea noroadelor, apoi sărăcia și risipa lor. După asta au venit Tătarii, molimele și războaiele, cari sînt rînduite totdeauna pedeapsă ticăloșilor Moldoveni.

S'a arătat semn la sfînta icoană a Maicei Domnului dela mănăstirea Neamțu, cea zugrăvită de Luca Evanghelistul și dăruită cu veacuri în urmă lui Alexandru-Vodă Bătrînul de cătră Ion Paleologul împăratul dela Bizanț. Acea icoană a vădit lacrimi, la slujba de priveghere a arhanghelilor, care lacrimi le-au cules părinții într'o tîpsie de argint suflată cu aur, mărturisind apoi cu jurămînt minunea. De așa lucru auzind norodul, s'a înfrișat dînd veste pretutindeni.

Iar apoi la șapte zile, în noaptea de 13 spre 14 a lunii lui Noemvrie, s'a cutremurat pămîntul și s'a auzit în adîncime huet venînd de cătră miază=zi. Unele ziduri dela sfintele mănăstiri au crăpat. Și s'a găsit într'o rîsipitură sub o lespede, la mănăstirea lui Barnovschie-Vodă, scri=

1 Capitol din romanul istoric *Zodia Cancerului*.

Pe cînd Franța nu reușea în sfortările ei de a înigheba o confederație danubiană, pe cînd Italia contraria planurile Franței, fără a avea ea însăși, în Europa centrală un program pozitiv, puterile anglo-saxone favorizau în aceste regiuni orice organizare viabilă, întrucît ea nu constituia o primejdie pentru pace. Poporul german, atît în Reich ca și în Austria începe abia, să se ridice, din teribila lui înfringere.

E nevoie, ca forțele sale să fie eliberate și importante probleme vitale, rezolvite, înainte ca el să poată relua în Europa centrală și estică, rolul preponderent, care i se cuvine, în raport cu poziția geografică și relațiile lui economice.

Pentru Germania este pe primul plan problema ocupației, acea a reparațiilor, chestia poloneză; pentru Austria, relațiile economice, politice și intelectuale cu Statele succesoare; pentru amîndouă solidaritatea în reorganizare, ca bază a unei politici de viitor și a unei politici comune de pace și progres, în Europa și pentru Europa.

Prințul Charles de Rohan.

brutală, linguistică și economică, pentru a slăbi minoritățile germane și a face front împotriva Ungariei. Austria a rămas neutră din cauza slăbiciunii și grație tactului diplomatic perfect al Dr. Seipel.

Activitatea Franței a forțat o a doua putere să intre în joc : Italia, care avea interese vitale în Europa centrală. Deșteptată din crizele de la început și aspirînd odată cu triumful fascismului la rolul de mare putere, Italia e pe deoparte în Mediterana și nordul Africei, rivala naturală a Franței ; iar pe de alta, viitorul ei maritim și colonial pe care-l întrevede nu-l va putea realiza, dacă nu împiedică formațiunea unor mari puteri la frontierele ei de Nord și Est.

Adversarul natural al combinațiilor franceze în centrul Europei e Ungaria, care în fața vecinilor ei, se prezintă cu revendicări teritoriale, a căror satisfacere pentru realizarea unei federații danubiene în senzul voit de Franța, apare aproape imposibilă. Aceasta nu face decît să cimenteze mai tare amicitia italo-ungară. Liniile precise ale politicii italiene față de Europa centrală nu se pot încă distinge, dar e clar că în interesul ei, ea trebuie să fie, mai degrabă ostilă la tot ce ar putea servi ca nucleu formațiunii unui mare stat. Situația ei va fi cu atît mai sigură în viitor, cu cît va reuși să amîne mai mult soluția definitivă a problemei Europei centrale. Mussolini promite, pentru anii care vor urma lui 1935, o activitate diplomatică care va da o satisfacție deplină nevoilor vitale ale Italiei. Acesta crede, că la expirarea termenilor impuși de tratatul de la Versailles, Europa va fi coaptă pentru o reorganizare durabilă. În așteptare, ea se silește să combată influența franceză în statele din Est și centru și să devanseze aici, Germania, în domeniul politic și economic. Căci se știe foarte bine la Roma că noua dezvoltare a industriei, operă a fascismului, nu se va putea susține, decît dacă Italia găsește debușee în Europa de Est, Asia minoră și Nordul Africei. Și se știe deasemeni, că adevăratul concurent economic în țările Estului și ale Levantului, nu e Franța ci Germania. Iată de ce, tinăra politică italiană de expansiune caută, pe cît e posibil, să-și asigure pozițiunile, ca să poată lucra mai tîrziu pe picior de egalitate, cu cei doi parteneri, Parisul și Berlinul. Pe de altă parte, cele trei puteri lucrează de mai mulți ani să-și asigure la Londra sau după împrejurări la New-York sau Washington, acoperirea financiară în vederea conversațiilor definitive, care vor asigura Europei o figură nouă.

rămînă vasele Europei occidentale, ele aspiră la autonomie și caută să lege relațiuni pozitive cu popoarele și cu cultura germanică. La popoarele învinse, se notează deșteptarea unei activități independente, a unei credințe și speranțe nouă, deși îndepărtate, într'un viitor, plin de făgăduinți. Cu toate eforturile de la Locarno și Geneva, pentru crearea unei păci prin persuasiune, nu s'a reușit pe țărmurile Dunării, să se arunce o punte ca la Rin, peste dezacordul între învingători și învinși. Și aceasta din două motive.

În primul rînd, Franța și Germania sînt țări de înaltă cultură și de veche civilizație; dimpotrivă, în basinul Dunării, se găsesc popoare extrem de diferențiate în ce privește nivelul vieții și cultura. În al doilea rînd, Anglia avea un interes vital să cimenteze la Rin, pacea europeană; pe cînd în centrul și în Estul Europei unde relațiile între popoare sînt mult mai complicate, lipsește un cap care să prezideze la lichidarea în comun a greșelilor, datorite tratatelor de pace. S'au făcut, ce e drept, mai multe tentative pentru a rezolvi problema Europei centrale; dar eșecul era sigur; popoarele care au voit să deslege acest fir încurcat, nu aveau cîtuși de puțin, capacitatea necesară.

Cînd s'au văzut prăbușindu-se în 1917 și 1918, cele trei imperii care până atunci își împărțiseră influența, în ce privește influența în centrul și Estul Europei, politica franceză de forță a părut la început că voește să se exercite în basinul Dunării. Franța, imediat după războiu, s'a însărcinat cu poliția ordinei pe continent. Pe Dunăre ca și în Reich, se credea că această politică tindea nu atît la îndeplinirea unei opere civilizatoare, cît la dobîndirea hegemoniei în Europa. Parisul cunoaște rău istoria ca și psihologia popoarelor din Europa centrală. Neavînd azi interese directe în regiunea danubiană, politica franceză s'a ocupat de ea, numai întrucît a crezut că trebuie să ia măsuri de apărare împotriva ideilor de revanșă, ale Germaniei. Dar pe măsură ce antanta franco-germană progresa, basinul Dunării, lăsînd la o parte Polonia, cîntărea tot mai puțin, în balanța franceză. Ideia Franței era de a întemeia în Europa centrală o grupare de mici state în locul monarhiei habsburgice; dar amicii și aliații săi au primit acest proiect, fără de entusiasm. Micile state erau încă exaltate de independența lor, de curînd cucerită și ideia coridorului baltic, stăpînea încă mințile. Acele care erau aliate Franței, utilizînd teama ei de o agresiune germană au pus în acțiune o politică

1924 e faptul că la cele două popoare continentale care au o acțiune decisivă, Germania și Franța, politica de înțelegere și restaurare nu a putut fi dusă, decît cu sprijinul oamenilor dinainte de războiu. Dacă poporul german nu ar fi ales pe venerabilul său feldmareșal, puntea între vechiul imperiu și tinăra republică nu ar fi putut să fie atît de repede aruncată și această punte a servit ca bază consolidării germane.

De asemeni, cancelarul Seipel, care a făcut stabilizarea în Austria, e un om al vechii tradiții austriace. Iar în ce privește Franța, ea a trebuit să recheme pe vechiul ei șef Poincaré, pe care îl înlăturase în 1924, căci poporul nu vroia să încredințeze altuia, consolidarea monedei sale. Dar cu tot sprijinul acordat de autoritățile dinaintea războiului, politica oficială întîmpină greutăți, din ce în ce mai mari.

Ideile oficiale nu mai inspiră încredere ; și dovada o avem în marile mișcări care nasc aproape pretutindeni și care nemulțumite de prezent, caută pe căi diverse noi forme și noi expresiuni politice. În chiar sînul partidelor, se formează tinere opoziții, care asediază puterea, în numele secolului al XX. De fapt, ultimii zece ani, au creat pe continent—din cauza fenomenelor de inflațiune—realități nouă. Tulburarea păturilor sociale a fost atît de mare încît azi deja îi putem îmbrățișa consecințele. O asemenea brutalitate nu aparține decît istoriei. Elementele sociale, cu o vitalitate slabă au fost expulzate și forțe nouă, tinere s'au făcut apariția în locul lor. Îndărătul fațadei oficiale a statelor, a căror temelii intelectuale își au originea în secolul XIX, se vede ridicîndu-se, la toate popoarele Europei un nou corp social. Sarcina anilor care vin va fi să se dea acestui corp, în sînul statelor, expresia lui politică.

Sînt cîteva săptămîni, de cînd în această parte a Europei politice, căreia tratatele de pace i-au dat o altă figură, s'a sărbătorit a zecea aniversare a noilor state. Și cu această ocazie, oamenii politici, savanții și jurnaliștii au emis opiniuni și perspective variate asupra prezentului, trecutului și viitorului Europei centrale. Vocile lor nu sînt totdeauna de acord. Căci există, la aceste popoare de curînd născute, prea multe și prea grave conflicte de interese și aspirații contradictorii. Totuși, acordul există asupra unui punct : mărturisirea dependenței reciproce, în care se găsesc toate aceste mici state create de tratatele de pace. Acelora care sînt de partea învingătorilor le displace să

manifestare disperată și fără de viitor, au fost forțați să admită, că era aici, ceva cu totul nou, o opoziție împotriva democrației, care trebuia luată în serios. Pe dealtă parte, triumful fascismului, succesul dictaturilor în Spania și Portugalia, vocile care, mai încet sau mai tare, se ridicau pretutindeni, pentru a critica ideile politice ale secolului al XVIII și al XIX, toate acestea arătau că idealul Revoluției franceze, crezut perfect și etern, putea să nu fie totdeauna respectat de istorie. Pe măsură ce se afirma consolidarea la popoarele învinse, Europa lua, încetul cu încetul, conștiință de nenumăratele primejdii de războiu, provocate de îmbucătățirea regiunilor dela Dunăre și prin modul, ca să spunem așa, unilateral, în care în 1919 se exercitase, împotriva poporului german, dreptul de liberă determinare. Aceste constatări, cași unele decepții, întâlnite în opera lor de pace, nelinișteau destul de viu popoarele învingătoare, deși ele rămăneau înarmate în fața vechilor adversari dezarmați. Acel care a săvârșit o nedreptate nu se prezintă fără teamă, înaintea tribunalului istoriei.

În anul, care a urmat încheerea păcii, puterile victorioase ale continentului au justificat atitudinea lor, prin teama ce aveau de un războiu german de revanșă. Dar poporul german într'un elan unanim, s'a îndepărtat de Ludendorff și de extremiști, pentru a se angaja pe căile pacifice ale reconstrucției și colaborării internaționale, și temerile Franței aproape n'au mai găsit ecou în străinătate iar în America, mai puțin decât oriunde.

Grija securității, trecu pe al doilea plan al politicii europene și aceasta a fost începutul unei noi faze a dezvoltării europene,—aceia în care trăim azi. Căile urmate de politica de înțelegere au dus, dela alegerile franceze din 11 Mai 1924 la discursurile lui Mac Donald și Herriot și la ideologia politică ca bază a Societății Națiunilor; dela conferința de la Londra la planul Dawes; dela oferta lui Stresemann în materie de securitate la Locarno și la intrarea Reichului în Societatea Națiunilor. Fără îndoială, nici democratul ortodox nici optimistul din principii nu vor îndrăzni să pretindă că această evoluție a făcut până acum progrese senzibile: ideologia geneveză devine tot mai săracă. Scepticii, spiritele critice care reproșau cu dreptate politicii învingătorilor ipocrizia în chestia dezarmării, găsesc în toate locurile și mai ales în America, o aprobare din ce în ce mai vie.

Dar ceiace e remarcabil în această dezvoltare a consolidării europene a cărui semnal au fost alegerile franceze din 11 Mai

soare, tălmăcind războiul pe care nu mult după aceea l-a pornit puternicul Sultan-Padișah Mehmet asupra craiilor creștinătății.

După cutremur, la trei zile, a venit de cătră asfințit un vifor mare, cu pietre de ghiață amestecate cu ninsoare, care asta n'o văzuseră și n'o pomeniseră bătrînii de cînd e lumea și de cînd țineau ei minte. Și părintele nostru Dosoftei mitropolit a tălmăcit acest semn, în taină, drept minie a lui Hristos Dumnezeu și biruință a Crucii asupra spurcatului Ismailitean. Dar nimeni nu îndrăznea să spue pe față această mare taină, ca să nu afle negustorii și aga-lele dela împărăție, veniți în acea lună în scaunul Domniei pentru datoriile și cametele lui Georgie Duca-Vodă cătră dînșii și pentru daruri cuvenite slujbașilor celor mari dela Țarigrad.

Iar în luna lui Decemvrie 10 zile, cursul anilor fiind 7188, s'a arătat, noaptea, pe cer, stea cu coadă, căreia Latini îi zic cometa, adică mătură. Incepînd dintr'un sîmbure cu mare lumină din zarea țării ungurești, cuprîndea în sus cu lungimea sa jumătate de cer între amiază și apus. Și zi cu zi scurtîndu-se se tot urca în sus cătră miezul-noptii, învîrtîndu-se precum este umbletul cerului, cu stelele, cătră apus. Acesta semn a fost scris și'n letopiseț—și învățații oameni ai țării și vlădicii, strîngîndu-se în sobor, au arătat că este tot mare veste a lui Dumnezeu, însă nu sfîrșitul lumii cum răcnea și se spăimînta prostimea dela țară.

Adouazi Sîmbătă, în 11 Decemvrie, s'a fost oprit la Țîrgu-Frumos, în curțile domnești de-acolo, aga Roșca, aducînd cu slujitorii săi pe fiasrul Hîncului Donie, care era staroste la ținutul Putnei. Din porunca Domniei Roșca îl călcase noaptea și-l ridicase din pat de lîngă jupîneasă, pornindu-l într'aceiași clipă dela Focșani cătră scaun. Iar în cale, într'a doua noapte, s'a arătat cometa.

Umblînd călare lîngă agă, între slujitori, Donie se mira de ce-l va fi chemînd năprasnic Domnia.

— Căci eu, cinstite agă Roșca, mă știu drept, cu mare credință lui Dumnezeu și stăpînului meu. Eu norodul nu l-am asuprit și lacrimile sărmanilor și văduvelor le-am șters. Pe cei răi i-am prigonitorit și posturile le-am ținut cu rînduială.

— Prea cinstite staroste Donie, răspunse aga, gîndurile lui Vodă noi nu le putem ști, după cum nu putem cunoaște voia lui Dumnezeu, care s'arată în acest semn de spaimă. Socot că n'a fi nimica rău și are numai nevoie de Domnia=Ta să=ți deie o poruncă, ori să=ți ceară un sfat.

— Se poate, încuviință Donie, cu inimă curată. De cînd s'au tulburat iarăși mazilii și răzeșii dela Orhei, mări=sa stă cu grijă, cu toate că serdarul Constantin îi stropștește pretutindeni pe unde=i ajunge. Nu poate uita însă mări=sa trecuta oară, cînd a burzului țara Hîncu, bărbatul de=al doilea al maicii mele. Se îndoește că buntul va putea fi supus degrabă și, știind că eu atuncea l=am urît pentru fapta sa pe tatăl meu cel vitreg, Vodă mă cheamă să=mi deie și mie slujba lui Cantemir serdar. Ori poate vrea să mă întrebe dacă nu cunosc eu anume pe unii făptași din trecut, care ar fi amestecați în tulburările de=acuma. Am aflat într'adevăr de'unii care au fost și=atunci și care s'au sculat ș'acuma.

— Se poate... răspunse la rîndul său aga.

Despre acestea au mai vorbit iarăși într'alt chip: Donie se întorcea la grija sa ca cerbul cătră adăpătoare, găsind=0 însă uscată, căci dela aga Roșca n'avea de unde scoate mai mult. Apoi, cînd s'a arătat steaua cea cu coadă pe cerul nopții, au ascultat în lungul drumului felurite vorbe de înfricoșare care l=au tulburat pe agă, iar pe Donie l=au făcut să puie peste grija dintăiu altă grijă mai mare. Astfel au ajuns la Tîrgu=Frumos în amurg ș'au descălecat în ograda caselor domnești în popas.

Acolo, un călăraș aștepta pe aga c'o însemnare pecetluită. În picioare, între slujitorii săi descălecați, Roșca a desfăcut=0 ș'a vrut s'o cetească în zarea luminii. Neputînd, a intrat în casă, la o făclie. Cînd a ieșit, a privit cu frică parcă împrejur și și=a întors ochii spre steaua cea nouă.

— Vestе bună? îl întrebă starostele de Putna.

— Dumnezeu știe... răspunse Roșca, oftînd.

— Te uîți cătră acel pojar tainic din cer? îl întrebă iar Donie. Nici eu nu=mi pot lua ochii dela el. Și tot astfel ca noi stau și privesc cu uimire toate sufletele de pe acest pămînt fără a=l înțelege. Stau privind copiii mei și soața mea, în casa noastră dela Focșani, și se tem, cu=

getînd că eu sînt călător și poate mă duc cătră o primejdie.

— Cinstite și iubite staroste Donie, acumă mă gîndesc că steaua aceasta poate să fie semn împotriva tiranilor, mormăi Roșca, așa încît să nu-l audă slujitorii.

Apoi chemînd patru dintre oamenii lui la poruncă, intră iarăși în casă pentru puțină vreme.

Curînd ieșiră, și cei patru slujitori înaintară spre Donie, fără ca să li se audă pașii prin omătul moale. Donie nu-i auzea și din pricină că se uita cu mare luare aminte spre o pasere străină care se așezase pe un vîrf de mestecăn bătrîn în laturea casei și se cumpănea legănîndu-se lin pe crenguța mlădie, în lucirea dulce a serii. Era o vreme de moină, fără pic de vînt.

Agă Roșca ridică și el ochii și văzu paserea străină. Era cît un corb, însă avea pene albastre ș'un clonț încovoiat. În lucoarea dela asfințit îi fulgerau ochii ca două rubinuri mari. În acel minut, slujitorii cei patru care ieșiseră cu poruncă, strînseră pe Donie între piepturi și-l cuprinseră de grumaz. Cînd îl simțiră răsărind, se abătură asupra lui sugrumîndu-l, după ticălosul obicei al păgînilor. Donie n'avu vreme în clipa morții, să sloboadă decît un răcnet scurt, un fel de zbucnire a groazei, care n'avea nimic omenesc. Paserea cea străină din mestecăn răspunse întocmai, cu același sunet, căscînd plîsul de trei ori. Desfăcînd aripi ascuțite, filfii în înălțime ocolind mortul și observîndu-l cu ochii ei de jar, apoi porni cătră asfințit. Agă Roșca rămase la locul său îngrozit, urmărind-o cu privirile și fiind incredințat că s'a suit spre steaua cu coadă. Într'adevăr, toată lumea care a aflat de întîmplare nu s'a mai îndoit de aceasta și nici paserea n'a mai fost văzută de atunci pe pămînt, — rămînînd numai ca un semn al acelei vremi.

Duminică, Decemvrie 12, s'a vestit Măriei-Sale la Curte în Iași, că a sosit Constantin Serdar cu robii orheeni. După ce spîrcuise satele sculate, punînd asupra celor supuși și ertați grea dajdie de bani și vite, oșteanul Domniei se întorsese asupra răilor care se trăsese în codru. Urmărindu-i din ascunziș în ascunziș, hărțuindu-i, impresurîndu-i și ținînd toate drumurile, a ajuns să-i flămînzească și să-i sălbătăcească desăvîrșit. Iar apoi dezgo-

lindu-se codrul de frunzișuri și venind și iarna, au eșit acei buntușnici ca lupii în văi, cătră sate, și i-a prins pe toți Cantemir de grumaz.

Georgie-Vodă îi lăsă să stee până ce-și isprăvi rugăciunea, făcînd de trei ori cruci mari din creștetul capului până subț vintre, și la umeri cît putea ajunge cu brațul. Se aplecă spre icoane, dîndu-le oarecum bunădimineață, apoi, îmbrăcînd contăș și punînd în cap gugiuman, apucă buzduganul cel mic și eși în foișor, unde îl așteptau vel hatman și vel armaș, precum și mulți slujitori domnești.

Călăreții lui Cantemir aveau caii bine hrăniți și straie bune pe dînșii, ceiace băgînd de samă Vodă, zîmbi cu plăcere, știind de unde au mîncat acei cai și de unde s'au îmbrăcat acei călăreți ai săi, scutindu-i cheltuelile. Roata călăreților desfăcîndu-se în două laturi cînd apăru Vodă, se arătară și cei pe care-i roseseră caii și-i desbrăcaseră oștenii. Erau cincizeci ori șaiszeci de oameni, slabi și cu puține straie rupte și proaste îmbrăcați. Unii erau fără cușme și îmbrobodiți cu niște petici, ca muierile. Tîrau în picioare opinci ori zdrențe legate cu ațe de teiu. Umiliți de bătăi și foame, își plecau frunțile și, la ieșirea Măriei-sale, căzură în genunchi.

Duca-Vodă îi privi întunecos. Intoarse o clipă zîmbet spre închinarea lui Cantemir Serdar, apoi, înălțînd barba, lăsă, să cadă cu greață vorbe de întrebare:

— Aceștia sînt nelegiuții care s'au sculat împotriva Domniei-mele?

— Aceștia sînt robii, cîți au mai rămas, măria=ta, răspunse serdarul. Alții au pierit, alții au fugit.

— Ha-ha! au pierit ș'au fugit? Asta-i bătaia lui Dumnezeu, că s'au sculat împotriva sfinției sale, care rînduește Domn și lege.

— Iar aceștia, măria=ta, s'au supus căzînd în genunchi la mila măriei=tale.

— La mila mea? strigă Vodă ridicînd o clipă buzduganul și lăsîndu-l iar în lungul coapsei.

— La mila măriei=tale, Doamne! scînciră ticăloșii robi, plecîndu-și fruntea în omăt.

Vodă îi privi cu asprime.

— Acuma acele locuri ș'acele sate s'au potolit toate?

- S'au potolit măria=ta, răspunse serdarul.
- Datoria lor cătră vistierie și=au împlinit=o?

— O împlinesc după putere, măria=ta. Au primit pe zlotași și fac socoteli drepte. Cel ce are dă pentru cel ce n'are. Averea satului răspunde pentru toți. Fiind îndă=rătnici de multă vreme, acuma li s'a împlinit tot, până la un capăt de ață, și Domnia e plătită.

Domnul se întoarse cătră prietinel său Buhuș hatman, căutînd a=i ceti pe obraz părerea. Dar nici Buhuș, nici Fliondor armaș nu puteau fi pătrunși în ființa lor lăun=trică și obrazurile le stăteau neclintite.

În acea clipă dinspre bolta turnului dela intrare răz=biră glasuri. Cineva chema într'ajutor. Străjerii îl răpezeau îndărăt, cu vorbe aspre.

— Ce este? întrebă Vodă. Cinstite vel=armaș, vezi domnia=ta, și adă la mine pe cei care mă cheamă, nădăj=duind întru dreptatea mea. Eu pe buni îi apăr, pe răi îi zdrobesc.

Înțelegîndu=și soarta, robii suspinară, închinîndu=și iar frunțile.

Vel=armaș veni de cătră poarta cea mare c'un bătrîn gîrbov și slab, care înainta încet, călăuzit și sprijinit de doi flăcăuași cuviincios îmbrăcați în straie răzeșești, de lînă sură. Erau bălani, numai cu puf subt nas. Cum ajunseră în preajma lui Vodă, lîngă grămada robilor, își traseră cuș=mele de pe plete, cu frică, neîndrăznind să=și ridice pri=virile cătră luminăția=sa. În aceeași vreme unul din ei se aplecă la urechea bătrînului, îngînîndu=i cîteva cuvînte. Bătrînul se opri, se descoperi și se îndreptă puțin din șale, înălțînd fruntea. Atuncea Domnul și boierii săi putură băga de samă că acel moșneag, alb ca năgara, era orb.

Robii, sucind cătră el capetele, îl cunoscură și=și șop=tiră numele lui. Il cunoscă și Constantin serdar. Făcînd un pas înainte, dădu lămurire Domniei.

— Măria=ta, zise el, acesta=i un bătrîn care s'a în=fățișat și la mine, cerînd iertarea vieții pentru răzeșii săi. Iar eu încredințîndu=l că numai Măria=sa Vodă ține în dreapta sa cumpăna vieții și a morții, el a purces în urma noastră cu acești doi nepoți ai săi într'o căruță și acuma se înfățișează și el cu rugămîntea lui. Ticăloșii aceștia, pe

care i=am adus eu, îl cunosc și mi=au spus că numele lui este moș=Tudor, și că în vremea tinereților lui a fost și el rohmistru la Leși. Iar mai apoi, la domnia Tomșei=Vodă, a venit în țară și a fost căpitan în oastea acelui Domn, făcîndu=se cunoscut pentru isprăvi, care și până astăzi mulți știu de faima lui și=i zic căpitanul Tudor. E orb și slab precum se vede, dar are neamuri care stau în jurul său.

— Ce ți=i voia, moșule? întrebă cu bunătate Domnul.

— Măria=ta, ridică slab glas bătrînul, bulbucînd al=bușurile ochilor, am venit la Domnul meu și la stăpînul meu, pe care l=a rînduit Domnul Dumnezeu asupra Țării, ca să-mi scot nepoții și neamurile dela pieire.

— Spune, moșule, cine ești și ce vrei?

— Precum a spus cînstitul boier Constantin serdar, eu sînt acuma un moșneag slab, măria=ta, dar în zilele mele am fost ostaș nu numai la Leși, ci și la alți crai și îm=părați creștini. Iar la Vodă Tomșa am rîdicat sabia cu toți Orheenii și Lăpușnenii sprijinînd Domnia, și dela acel Domn ne=am bucurat de multă milă eu și neamurile mele. Pe urmă dela alți voievozi n'am mai avut acea milă și am mers în scădere, împușinîndu=ni=se moșia și averea. Până ce s'au sculat unii dintre ai noștri în vremea Hîncului și a lui Durac. Duca=Vodă întăiu a fugit de ei, iar apoi înturnîndu=se cu putere, i=a stins de pe fața pămîntului. Iar acuma, slăvite Doamne, sculîndu=se iarăși noroadele, Domnia le=a bătut și le=a supus iar.

— Și acuma ce vrei, bătrînule?

— Slăvite și luminate Doamne, mă rog să ierți și să slobozi din lanț pe acei care au greșit.

— De ce să=i iert și de ce să=i slobod? Pentru că păcătuiesc împotriva lui Dumnezeu? pentru că se scoală asupra Domnului lor? Pentru aceste ticăloșii nu trebuie să plătească?

— Slăvite și luminate Doamne, neamurile mele' au plătit totdeauna cu dreptate. Au plătit nu numai cu ban și rod, au plătit cu sînge, căci ei din veci stau aici pe această moșie, dela Voevozii cei de demult. Și să știi, slăvite și luminate Doamne, că noroadele nu se tulbură din pricina binelui.

La aceste cuvinte nechibzuite, ale unui bătrîn slab la minte, Duca=Vodă s'a tulburat și a strigat cu mînie :

— Dar de ce se tulbură, moșneag nebun și neînțelept? Căci în țara asta Dumnezeu a rînduit destul bielsug, iar la Divanul meu se judecă totdeauna cu sîntă dreptate.

Bătrînul a tăcut întunecîndu=și albușurile ochilor subț sprîncene. Apoi a ridicat iar glasul:

— Doamne, nebunia și slăbiciunea mea sînt dela Acel care ține în mîinile sale văzduhul și pămîntul și care împă=răriile ca pleava le vîntură. Mulțamește=te, Măria=ta, cu banii noștri, cu vitele, și cu rodurile pămîntului și cu mie=rea știubeelor noastre, nu=ți încărcă sufletul cu sînge. Căci se ridică până la cer plîngerile obișduiților, iar moș=negii cei neînțelepți și orbi te blastămă să mori neiertat și singur!

Atunci Vodă, ridicînd buzduganul, a crîșnit. Boierii, slujitorii și robii s'au înfricoșat nu de mînia lui Duca=Vodă, ci de fapta pe care voia s'o săvîrșească.

Bătrînul, cu ochii cei morți ațintiți, și=a pus palmele pe capetele nepoților săi, care=i stăteau de=oparte și de alta, și i=a mîngîiat:

— Măria=ta, a cuvîntat el apoi, fără frică, aștept să mă lovești, ca să pier de buzduganul Măriei=tale, cum a pierit și părintele meu de buzduganul lui Aron Vodă.

Pufnînd, Duca=Vodă s'a sucit spre Buhuș. Înțelegînd puțin din ochii prietinelui său, s'a întors cătră zid, singur, descărcîndu=și într'acolo obida. A stat așa un răstimp ca 'ntr'o rugăciune și după aceea și=a arătat iar obrazul, c'un zîmbet de milă, spre moșneag, și i=a zvîrlit un ban de aramă, pe care orbul nu l=a văzut și nici copiii nu l=au rîdicat.

— Cei saraci cu duhul, a grăit el cu mare stăpînire, sînt subț aripă dumnezeiască. Scoateți=l și lăsați=l să se ducă.

Oștenii au împins spre poartă pe orb, între nepoții lui.

— Iar acestor ticăloși, a urmat Duca=Vodă, tinzînd buzduganul deasupra robilor, iertată să le fie viața, și să=i vîrîți în beciuri, să stea în obezi până ce satele lor vor plăti de două ori cît arată tablele vistieriei.

Robii s'au rîdicat, luminați la chipuri că li s'a iertat

viața de cătră luminăția sa, și slujitorii lui Cantemir, în-călecînd, i-au luat înainte, spre temnicurile de osîndă, pe cei mai slabi răpezindu-i dela spate caii cu frunțile.

Vodă, trecînd în casele cele mari, a chemat la sine pe Fliondor și i-a dat poruncă tare în privința acelu orb smintit, care a spurcat cu blăstăm sfînta zi de Duminică. În mare taină, armaș a purces slujitori pe urmele bătrî-nului, hotărîndu-le să-l aducă la sine în acela ceas, fără ca nimeni să simtă cumva. Slujitorii au găsit urme, au întreat ș'au aflat de trecerea sărmanului, însă nu l-au putut afla atunci. Prea mare fiind supărarea armașului, ei s'au întors iar, până ce abia într'un tîrziu au adus știre despre el. Dar acea știre acuma nu mai era tainică, de oarece despre ea zvonea tot tîrgul, umplut de prostime ca'n orice zi de iarmaroc.

— Măria=ta, ar fi zis Fliondor, intrînd la domnul său, acel ticălos a mers, dus de nepoții săi, până la sfînta mănăstire la Golîa, ș'acolo s'a rugat de sfînții părinți să-l miluiască c'un duhovnic carele să-l ispovedească și să-i dea sfînta împărtaşanie. Iar starețul, milostivindu-se, i-a dat duhovnic. La sfîrșitul sfîntei slujbe, cînd l-au adus să-l împărtaşească, el a primit trupul și sîngele lui Hristos, a căzut în genunchi ș'a strigat: Mă duc la morți, căci în această viață ș'în această lume s'a arătat antihris! Și a îndrăznit acel mișel să rostească numele luminatului și binecredinciosului Domn al țării. Sărînd monahii din strane, l-au impresurat. Dar el n'a mai așteptat, nici vorbă n'a mai rostit. Intinzîndu-se pe lespezi, și-a dat suflarea. Ș'în acea clipă, a bătut singur clopotul cel mare din turn, iar cuvioșii părinți au tresărit, privindu-se unul pe altul cu teamă.

Astfel, spuneau bătrînii și muierile, a fost al șaselea semn, la Domnia lui Duca, la începutul acelei ierni, anul dela zidire 7188. Însă, după firea Moldovenilor, ș'aceasta putea să fie numai o scornitură, cu toate că și scornitu-rile, ca și cîntecele, răspund unor afunde tainiți ale su-fletului.

Mihail Sadoveanu

Claude Debussy

Pelléas și Melisanda

Poate părea straniu și inoportun chiar, ca în mijlocul necazurilor și sărăciei noastre să evocăm un creator de artă pură. Cu oarecare îndrăzneală ne alăturăm de alte popoare mai fericite ce-și aduc, fiecare, piatra pentru monumentul lui Claude Debussy.

Mai presus de emoția estetică pe care ne-o dă opera lui, e lumina călăuzitoare, însemnătatea acestui îndreptar pentru tînăra muzică romînească.

Gloria lui Debussy, reprezentant eminent al geniului francez, pretutindeni este în plină creștere. E cu atît mai caracteristică strălucirea ei din ce în ce mai înaltă, cu cît estetica dela care porcede este azi, oarecum, căzută în desuetudine.

Simbolismul și Impresionismul nu mai corespund cu postulatele artistice ale tinerimilor de după războiu ; nu mai puțin în muzică decît în poezie și în artele plastice.

Însă figura renovatorului, atît în realizarea operei sale, cît și în învățămintele-i eliberatoare, definitiv cîștigate pentru totdeauna, nu poate fi atînsă întru nimic de un alt climat estetic și moral. Cu atît mai puțin de capriciile modelor trecătoare.

Debussy poate dar și de aici înainte să-și continue rolul de zeu tutelar pentru o școală națională în muzică. Înfrîurirea lui asupra compozitorilor noștri, deși indirectă, se va dovedi că a fost capitală.

Ca și *Liszt*, privit sub unghiul de călăuză a drumurilor nouă, e un deșteptător al conștiințelor naționale. Desigur că el n'a cugetat la rolul vast pe care i-l atribuim.

S'a mulțumit să fie un muzician al țării sale, fără gînd de apostolat cu consecinți internaționale. S'a numit el însuși „*Claude Debussy, musicien français*“. Iar *Gabriele D'Annunzio*, care l-a prețuit bine, i-a spus : „*Claude de France*“.

Muzica acestui plăzmuitor eminamente național s'a bucurat de privilegiul vechiu al artei franceze. Și de astădată creațiunea de

artă a celui neam și acelei culturi, cu universalitatea ei, s'a dovedit eficientă pentru atîți artiști ai tuturor neamurilor. Nu numai ai celor ce au o moștenire comună de cultură, ori poate chiar și de sînge, cum am fi noi, dar pentru cei mai depărtați, cei mai nebănuiți. Dela barbarii equatorului până la cei din țările anglo-saxone de miază-noapte, din extremul orient, dela Turanienii Anatoliei și cei europeni, până la cîntăreții din savane, la coralele și jazzurile americane și negre — prestigiul unei arte libere ca cea a lui Debussy, cu pildele, sugestiile și învățămintele ei, s'a impus tuturor.

Să nu ne mirăm așadar că un creator atît de francez găsește atîtea rezonanțe și în sufletul romînesc.

Nu e o chestiune pur sentimentală. E mai curînd cerința superioară de a ne supune disciplinei care ne vine din Franța. Alte pilde ilustre, dar potrivnice firii noastre, cum ar fi marea școală simfonică germană — s'o spunem fără înconjur — ne pot duce pe drumul rătăcirii. Lumina, rigoarea formală, frumusețea construcției, definiția clară a conturilor, adaptarea exactă a mijloacelor de expresie față de scopul urmărit, desăvîrșirea înainte de toate a unei tehnice indispensabile operei de artă, iată atîtea însușiri franceze pe care le socotim vitale pentru încadrarea, susținerea temperamentului nostru. A temperamentului nostru nemăsurat de bogat dar care nu și-a găsit încă ritmul firesc de dezvoltare.

Arta „Franței“, a spus A. Gide, „e o eminentă școală de desen“. Cuvîntul literatului citat trebuie înțeles ca facultatea de a fixa exteriorul obiectiv, realitatea din afară, formală, a lucrurilor redată de artă. Nimic vag *ca meșteșug*, nimic neisprăvit, nimic ne-supus elaborării raționale.

Poate părea paradoxal să invocăm ca ilustrator al acestor însușiri franceze tocmai pe impresionistul mobil, pe simbolistul sugestiv, cîntăreț al „vagului“ și al peisagiilor sufletești învălurite de o fină ceață. Paradoxul e numai aparent.

Ceiace am voi să subliniem este tocmai minunea acestei realizări a lui Debussy — soliditatea unui meșteșug conștient, atît de muzical, încît în forme raționale, armonioase, echilibrate, să fi putut evoca cu mijloacele cele mai precise — ceea ce e mai imprecis pe lume: Subconștientul subiectiv, senzațiile și aspectele lăuntrice ale lucrurilor ce țin adesea de literatură și pictură — și toate acestea fără onomatopее, fără imitație, cu singurele mijloace ale muzicii pure. Și muzica aceasta nu datorește nimic din viața ei altei arte decît a ei însăși.

Trebue să-l considerăm pe Debussy în complexul lui sufletețesc: Poet interior și artist formal. O definiție ce poate părea nepotrivită pentru francezul de convenție, așa cum ni-l înfățișează nu numai cei interesați să-l cunoască rău, dar și un om ca *Paul Claudel*, care de curînd a declarat că adevărata poezie, cea interioară e cași absentă în opera așa zișilor poeți francezi. După el, cu prea puține excepții, din care trebuie să presupunem că face parte și ambasadorul Franței la Washington — versurile franceze

clasice și romantice sînt produsele unei retorice prozaice, a unui raționalism uscat, fără viață, tocmai contrariul poeziei. E un loc comun și o judecată păgubitoare, o falsă opinie interesată.

Sufletul francez nu-l găsim numai în literatura ultimelor trei veacuri. Pe lângă Franța tragicilor și a prozatorilor, cea a lui *Descartes* a *Enciclopediștilor* și a lui *A. Comte* „trăește tot atît de reprezentativă, cea a catedralelor și a literaturii medievale, a lui *Pascal*, a multor adevărați și *intimi* romantici, a lui *Baudelaire*, *Verlaine*, *Rimbaud* și *Mallarmé* și a d-lui *Claudé* însuși, poet mistic și intuitiv.

Și Franța, cu lumina-i latină și ceața nordului totodată, se realizează fără nici un paradox în muzica lui Debussy. Împărțirile pe categorii definite în această materie sînt întotdeauna arbitrare. Nici în formula lui *Brunetiére* — „*Gali și prețioși*“ — nici în cea mai răspîdită: — „*Celți și Latini*“ — nu încap personalitatea lui Debussy. Componentele unui suflet național sînt greu de lămurit. Prin firea lui, prin educație, prin sugestiile peisagiului, atmosferei fizice și morale în care a trăit el, a fost sortit să topească armonios năzuinți felurite, adesea ori divergente. Iubea muzica mediteraneană a unui *Bizet*, polifonia lui *Bach*, distincția claviciniștilor *Rameau* și *Couperin*, prețuia chiar pe *Lalo*, *Gounod* și *Massenet*. Reacționa cu putere împotriva retoricei germane a lui *Wagner* și a epigonilor săi — era subjugat, pătruns de poezia simbolistă de esență eminamente septentrională (vom vedea mai tîrziu legăturile ei cu romantismul german —) avea atîtea afinități cu pictorii impresionisti. Și impresionismul pictural e mai curînd o răsfrîngere feerică, o spulberare de lumină a Nordului.

E banal să recompunem după metode uzate personalitatea unui artist creator, să-l explicăm prin țara, rasa, mediul și momentul în care a vețuit. Nu ne putem însă opri dela ispita inevitabilului cuplet de literatură.

Dar analogiile îmi par prea vădite... Vreau să evoc colinele inspirate, privilegiile scumpe ale atîtor amintiri, peisagiile ce se aseamănă atît de mult cu muzica lui Debussy, pămîntul, cerul, apele, clădirile și arborii și oamenii din *Ile-de-France*...

*

— Acolo la *St. Germain-en-Laye* s'a născut poetul sunetelor. Un orașel provincial pe un podiș ce domină aglomerarea pariziană. O margine de codru, o terasă prelungită cu perspectiva de măreție spre cerul fără margini, sau spre uriașul ocean al orașului de piatră ce și-a încremenit valurile până dincolo de marginele zării. Ca o nălucă, albesc în depărtări fumurii, cupolele basilicei din Montmartre.

Svelte clopotnițe ogivale își înalță din loc în loc strigătul spre cer. Depărtarea are tonuri de mărgăritar. De aproape îmbălsămează pajiștele multelor grădini și a pădurii necuprinse, cu pomi puternic avîntați spre înalt, dar stăpîniți în rînduială, tăiați în coaste de-alungul unei linii drepte adînc socotite. Apa Senei pe fundul

văii are sclipiri șerpuitoare. Corăbii trec fie spre marea valurilor, fie spre marea locuințelor. Atâtea fabrici, simfonii de oțel și cărbuni, atâtea spații virane, inferne de frământare industrială încercuesc cu bătaia vieții moderne, cuprind în tentaculele lor vechile popasuri nobile cu nume ca: *Montmorency, Marly le Roi, St. Cloud*. În depărtări spre miazăzi, regescul *Versailles*.

Deasupra uriașei priveliști, în atâtea zile ale tuturor anotimpurilor, feeria unui cer mobil care-și modulează mereu acordurile de culori, unde nuanța mai mult stînsă e cu atît mai fugitivă și prețioasă.

Nu transparența și tonalitățile noastre definite și strălucitoare, volumele și valorile precise ale peisagiului romînesc. Nici densitatea, povara ceței septentrionale. Subt lumina cu fine nuanțe scăzute, cu vibrații descompuse care-și șoptesc parcă inflexiunile cromatice, subt ireala bogăție a unei palete unice, lucrurile sînt scăldate într'o armonie imaterială. Ceața argintie ea însăși nu turbură vederea, nu înăbușe vedenia contururilor, ci le spiritualizează, le ridică ponderea, le dă ca un nimb aerian.

Sub climatul mereu înviorător, o pulsație continuă. Toate sînt palpabile și reale și totuși o radiațiune, un tremur de viață, face ca lucrurile și ființele să comunice cu lumina, cu cerul adînc și mișcător.

Pe terasele castelului în care s'a născut Ludovic al 14-lea, visăm la faimoasele „audițiuni ale clarului de lună“. Ori la norii ce trec într'o lumină albă, ca în nocturnele lui Debussy.

În parcurile clasice unde vegetațiunea, fîntînile și pinza apelor, împreună cu statuile mitologice și treptele de marmură viorie, alcătuiesc arhitecturi și nobile perspective—toate par a cînta în aceeași măsură, toate bat ritmul rațiunii omenеști ce și-a supus puterile naturii. Vocea antică a unei rase cuminți și artiste pătrunde până în veacul nostru. Trecutul se învecinează însă cu viața înfrigurată și utilitară. Fiorul, freamătul nervos al omului de azi trece peste augusta proporție și măreție. Formele armonioase și reci sînt învăluite de ceața spirituală. Artistul modern e în comuniune și cu lucrurile stabile și cu lumina schimbătoare ce le transfigurează.

E imaginea însăși a muzicii lui Debussy... Iertată fie-mi digresiunea. O cred susceptibilă să arunce cîteva lumini asupra artei pe care o examinăm. Acum se cade să revenim la omul nostru. Ca înfățișare era mai curînd mic la statură, cu linii rotunde și mlădioase, brun și chilimbariu după cum ni-l zugrăvește *G. Suarès*, figură ironică și voluptuoasă, cu finețea ascunsă, cu o melancolie nervoasă stăpînită. În rarele și depărtatele lui apariții la concertele unde-l vedeam, ni se părea mai cu seamă stranie fruntea aceia bombată, craniul nemăsurat de proeminent, cu bucle negre și mătăsoase ale părului și bărbei de faun senzual.

Debussy, după mărturiile celor care l-au cunoscut, era o fire spontană, vioaie, spirituală. Avea scepticismul acela aparent care

conviețește totuși cu duhul răsvrătirii, acel „spirit de frondă“ atât de tipic francez. Iubitor de noutate și tradiționalist ce se ignoră. Extrem de sensibil și urînd expansiunea sentimentală, retorică romantică și orice fel de poză. Stăpîn pe entuziasmul lui real în fața operelor conforme gustului său fără greș. Iubind măsura, discreția, echilibrul. Spirit autocritic, cultivînd forma frumoasă, plăcîndu-i mai mult să discarnă decît să acumuleze. A repudiat veșnic, strîmbătura nearmonioasă „urînd barbaria chiar în virtuțile ei“. Urîtul caracteristic, care e la temeiul atîtor estetice moderne, a găsit în el un dușman. Trăsătură eminamente franceză și aceasta.

Mai presus de toate încredințat că numai stăpînirea absolută a meșteșugului, în spiritul și în litera lui, poate fi punctul de pornire al oricărui creator. Să vedem acum educația și înfrîmirile ce l-au format.

Un pian vechiu, în casa părintească, îl atrăgea de mic copil. Predilecțiunea lui nu era pentru posibilitățile ce-i oferea instrumentul să schițeze cîntece, ci pentru puțința de a compune de pe atunci *acorduri*. E caracteristică această particularitate. Toată viața, Debussy a fost mai cu seamă un *armonist*. Extenziunea formulelor armonice constituie aportul său principal în muzica modernă.

Ca elev al conservatorului din Paris, Debussy trece prin clasele lui *A. Lavignac*, *Durand*, *Bazile*, *Marmontel* și în sfîrșit acea a lui *Ernest Guiraud* sub auspiciile căruia geniul lui a înflorit. Profesorul acesta i-a ghicit originalitatea și prețul ei. Sporadice au fost contactele cu clasele lui *Cesar Franck* și *J. Massenet*. Pentru cel dintăiu Debussy nu simțea nici o atracție. Pe al doilea l-a prețuit mult ca muzician mai tîrziu.

În admirabilul lui studiu asupra lui „*Pelleas și Melisandei*“, muzicograful *M. Emmanuel*, coleg de școală a lui Debussy, dă o sumedenie de amănunte inedite asupra vieții și concepțiilor muzicale ale tînărului său tovarăș menit unei cariere atât de strălucite. Prin revelațiile hotărîtoare pe care le face d. *M. Emmanuel*, se spulberă o legendă ce tindea să se acrediteze. Anume că nu Debussy, ci un alt prietin al lui, *Erik Satie*, ar fi adevăratul novator al armoniilor și rezoluțiilor excepționale care aveau să joace ulterior un rol atât de însemnat. Adevărul e că Debussy îi comunica lui *Satie* toate născocirile lui înainte de 1880. „*Sarabandele*“ acestuia din urmă datează abia din 1887. Așa că în nici un chip *Satie* nu poate face figură de precursor iar Debussy de uzurpator. Problemele suscitade și propuse elevilor și profesorilor săi de către compozitorul nostru au mărturiile autorizate ale acestor din urmă. *M. Emmanuel*, auditor tăcut și atent, și-a însemnat toate convorbirile pe care le avea Debussy în clasă și în tovărășia lui *Guiraud*. Iată un crîmpei din acel jurnal. Vorbește Debussy: „*Acorduri disonante... rezolvirea acordurilor disonante... Quintele, octavele în șir, oprite! De ce? Mișcările paralele osîndite iar sacrosancta mișcare contrarie beatificată! De dragul cui?*“.

Și la pian, ireverențiosul armonist comitea înșiruire de acor-

duri pe care le servea și dascălilor cu excepția lui Durand care n'ar fi îngăduit astfel de orori". Erau, citez după d. Emmanuel, și-raguri de quinte și octave consecutive care în loc de a fugi unele de altele se asociau în serii paralele. Septime care, departe de a se rezolvi „coborînd cuminte" aveau îndrăzneala de a se ridica sau de-a nu se rezolvi deloc. Falsе relații nerușinate. Acorduri de nonă pe toate treptele. Acorduri ale intervalelor de 11 și 13, toate sunetele gamei diatonice auzite simultan în suprapuneri formidabile. Și ca mijloc de legătură între toate aceste agregări sonore consonante sau disonante, capriciul, gustul, iar ca scop, după propriile cuvinte ale lui Claude, „desfătarea auzului".

Una din farsele obișnuite ale lui Debussy era să intre în lipsa momentană a lui *Delibes*, celebrul compozitor și profesor, în clasa-i respectivă și acolo la pian să scandalizeze pe ucenici cu „extravaganțele" lui armonice și modulatorii. Când *Delibes* reintra în clasă, întreba cine e autorul nebuniilor al căror răsunet pătrundea dincolo de pereți în coridoarele școlii. Adesea Debussy, înainte de a se eschiva la timp, pune pe vre-unul din conservatoriști să facă o trecere de la o tonalitate la alta. Elevul se executa urmînd rețetele consacrate. Când la sfîrșit apărea formula obișnuită, faimoasa „quarta-sexta", ce anunța „cadența perfectă" Debussy intra în furii quasi-epileptice. Avea groază pentru vechile formule conclusive și căuta să le elimine la sfîrșitul frazelor; nici cel mai mic respect pentru legea clasică ce vrea ca acordul de quartă și sextă să anunțe căderea dominantei pe tonică.

Acestor formule stereotipe le-a dat lovitura Debussy. Și a fost repede și fericit imitat de compozitorii ce i-au urmat. Poate că el nu e atît de novator și de răzvrătit pe cît s'ar părea. Mai curînd a avut meritul de a lărgi în spiritul cel mai logic cadrele armoniei moderne, de a deschide în vechea casă, fără s'o dărime, ferestre nouă asupra altor orizonturi și altor atmosfere muzicale.

În 1879, cînd Debussy nu avea de cît 17 ani se petrece un fapt capital pentru geneza artei lui: o călătorie în Rusia. El n'are puțină încă să cunoască tînăra școală a celor 5 și în special pe *Boris Godunov* a lui *Mussorgski*, operă ce l-a înrîurit atît de decisiv mai tîrziu. Dar spre uimirea, spre îmbătarea lui, aude întăia oară improvizațiile libere ale lăutarilor „țigani" mai mult sau mai puțin autentici. Spun mai mult sau mai puțin—de oarece vreau să relev un amănunt ce-mi pare interesant. Lăutarii aceștia pribegi, ale căror tarafuri cu cîntăreți erau mai cu seamă gustate în Rusia „subt hainele lor roșii de profesioniști țigani" au fost adeseori romîni adevărați. (Ochi albi, Buică, atîția alții). Cîte hore și doine și dansuri, cîntece de chef și de jale, cite chindii și ciocîrlii nu va fi auzit tînărul francez doritor să-și îmbogățească sufletul muzical! Ritmurile schimbătoare, multiplele moduri orientale, sugestia unei alte declamații, eliberarea din cătușele gamei diatonice, ce zguduire rodnică pentru începuturile carierei reînoitorului, scump nouă și pentru aceste motive. Reîntors în Franța, Debussy, peste

zece ani, cu prilejul expoziției universale din 1889, avea să-și întărească impresiile de exotism muzical. Prin cunoașterea muzicii lui *Mussorgski*, a modurilor bisericești vechi, slavone și bizantine, a folklorului rusesc și scandinav, prin muzica lui *Grieg*, și mai cu seamă revelația cîntăreților javanezi a scărilor japoneze și chineze, a faimoasei game în tonuri, toată estetica lui Debussy, se îmbibă de acea specifică atmosferă sonoră, stranie, prețioasă, puțin statică,—pe care avem s'o găsim în „stampele“ și „pagodele“ sale cu ecouri asiatice, extrem orientale.

În spațiul acesta de vreme Debussy își isprăvește studiile, capătă premiul Romei, își face stagiul în *Villa Medici* și, odată cu concursurile oficiale la care ia parte începe să se impună ca unul din compozitorii francezi mai personali. Nu-mi îngăduie spațiul să vorbesc de nici una din lucrările lui în special. Mă opresc mai mult asupra generalității trăsăturilor ce-i compun figura. În graba de a ajunge la opera în care și-a concentrat tot geniul, *Pelléas și Melisanda*—nu trebuie să uit însă influențele extra-muzicale plastice și literare, componentele bine stabilite ale formațiunii sale. Nici psihologia artistică a epocii nu poate fi trecută cu vederea.

În ce atmosferă a început să lucreze Debussy? Menționăm în primul loc mediul simbolist, cenaclul din vestitul salon al lui St. Mallarmé.

O splendidă viață intelectuală și idealistă reîntinerește atunci, spre sfîrșitul veacului, Franța. E adevăratul „renouveau“; în filosofie, în poezie, în muzică, se nasc școlile numite „decadente“, simboliste, ori intuiționiste, care-și găsesc, suportul ideologic în teoriile lui *Bergson*. Pictura, cu maeștri ca *Monet*, *Renoir*, *Sisley*, *Pissarro*. Ajunși în deplinătatea maturității lor, radiază poezia ei de lumină multicoloră. Puncte vădite de atingere se stabilesc între tehnica plastică și cea muzicală, așa cum vom găsi-o la impresionistii sonori. Linia e frîntă, se pierde în vibrația eterului, ca și melodia în complexul culorii armonice ori a timbrelor. Culoarea, atmosfera, scaldă cu tonalitățile ei, înecă aproape contururile fixe. E o reacție comună împotriva realismului și naturalismului. Tonurile pure ale picturii, „tușele“ lui *Monet* corespund cu acordurile lui Debussy, care se juxtapun.

Imaginile succesive și disparate ale poeziei joacă aproape același rol. Impresiile fugitive în care linia dispăre și care nu lasă decît amintirea, emoția instantanee, senzația.

În cenaclul lui Mallarmé, Debussy întâlnește pe Verlaine, pe *H. de Régnier*, *Stuart Merrill*, *Francis Viellé-Griffin*, *G. Kahn*, *Pierre Louys*, pe pictorul *Whistler*. Învăță să-i cunoască și, în cercul acesta artistic își împlini lacunele unei instrucții neglijate.

Avu intuiția, căpătă priceperea estetice a acestor poeți ce puneau pe alte temeuri întreaga artă ca inspirație metrică și vocabular,—care schimbau noțiunea însăși a poeziei. Ce urmăria noua școală? Înainte de toate, ea a trebuit să-l vrăjească pe Debussy prin dragostea ei nemărginită de muzică. Ce contrast cu parna-

sienii, romanticii și clasicii atît de străini acestei arte imateriale!

Paul Valéry, discipol și el al lui *Stephane Mallarmé*, scrie într'o prefață la versurile d-lui *Lucien Fabre*, că scopul acelor poeți era ca „poezia să reia muzicei bunul ei“.

Simboliștii reacționau împotriva înțelesului literal al cuvîntului, împotriva versificatorilor înlănțuiți de „aspectul exterior al lucrurilor; aspect pe care cuvîntul îl definește, îl desenează superficial. „Vechii scriitori dacă exprimau emoții o făceau întotdeauna prin intermediarul ideilor clar definite, cu contururi fixate... Simboliștii reclamă pentru poezie dreptul de a adopta tehnica visului“. Muzicianul va avea revendicări asemănătoare. Și el va fi un idealist. Nu va întoarce nici dinsul spatele realității, dar va pretinde „să vadă dincolo de suprafață, să pătrundă taina zilnică din care se compune viața însăși“. (P. Sandormy).

După sugestia precursorului, Baudelaire va căuta să deprindă corespondențele misterioase ale lucrurilor. În evenimentul cel mai banal va ghici raporturile ascunse dintre ființe și senzații, va căuta și el să pătrundă inconștientul depășind experiența simțului. Cuvîntul la poeți întrebuițat ca sunet evocator, ori ca vehicul al imaginilor, magia tainică a muzicei verbale ne vor duce spre viziunea centrală, spre miezul ideii poetice. Emoția estetică, se naște și se exteriorizează astfel: Așa ne vom „interioriza“, așa vom ajunge la cunoașterea „realității“. Căci numai poezia, muzica sufletului, e realitate, e quintesență de viață. Lumea contingentelor nu există. Cît timp nu ne vom cînta „eul“ direct ca un absolut, nu existăm, nu avem loc. (Ertăți-mi acest jargon de citate pseudofilosofice. E limbajul teoreticienilor bergsonieni ai simbolismului. E explicația metodei intuitive. Și „metoda intuitivă“ poate trece drept un produs național de cînd a fost ilustrat de Marius Chios Rostogan, eroul lui Caragiale „un soiu de Bergson“ român).

Ca să ne întoarcem la muzică, vom găsi o mai logică justificare a acestei teorii în arta sunetelor. Acordurile lui Debussy, în locul cuvintelor, vor putea exprima inefabilul. Arta lui va reține numai ce este prielnic temperamentului său francez în mișcarea estetică ce se agita subț ochii lui.

Cîte nume străine în tentațiile acestea de a reînoi literatura franceză! Pentru un *Mallarmé*, și *Verlaine*—și el subț înfrurirea mitului wagnerian—cîți exotici se altoiau pe tulpina galică: *Verhaeren*, *Maeterlinck*, *Rodenbach*, *Mockel*, *Viellé Griffin*, *Stuart Merrill*, *G. Kahn*, *R. de Suza*, *J. Moréas*! *Tancrède de Visan* a arătat în cartea „*L'attitude du lyrisme contemporain*“, asemănările între romantismul german al lui *Fichte*, *Novalis*, *Iacobi* s. a. cu simbolismul francez. „Intuiția“ e înlocuită la cei de peste Rin prin noțiunea asemănătoare a „sentimentului intim“ sau „*Einfühlung*“, sau „*Gemüth*“. Se va ști mai tirziu dacă a folosit sau nu artei Franceze această infuziune de sînge turbure. Oricum ea a lăsat urme și în muzica debussystă salvată printr'o minune și mulțumită virtuților ei intrinsece de primejdia literaturii și a picturii.

E o întrebare dacă celelalte arte nu și-au dăunat reciproc prin interpătrunderea lor.

Exemplul picturii preraphaelite engleze, moartă prin intoxicație literară, e sugestiv. Trebuie să amintim și de această înrîurire ce s'a exercitat asupra muzicianului francez.

Preraphaelismul a fost un curent de reacțiune împotriva asprei realități a veacului nostru mecanic. O atitudine idealistă ce și-a găsit și o expresie socială în scrierile lui *Ruskin*.

Dela acesta pleacă între altele gândul unei vieți mai bune a lucrătorilor, în mijlocul naturii, groaza de mașină, cultul muncii manuale meșteșugite artistic, locuințele în verdeață, cetățile-grădini.

Preraphaeliții se întorceau spre un misticism creștin și medieval, o voită naivitate și stingăcie smerită în fața divinității și a naturii. Nutreau visul unei iubiri francescane pentru viața celui din urmă fir de iarbă, a celei mai sfioase gingășii a lui Dumnezeu. Retorica pe care Preraphaeliții o găseau atot stăpînitoare dela începutul Renașterii italiene, trebuia, după ei, cu desăvîrșire înlăturată.

Artistul să compue nu cu meșteșugul falsificator al unui *Raphael* ci cu nevinovăția unui *Fra Angelico*.

E o mișcare paralelă cu cea propăvăduită de *Verlaine* în „arta lui poetică” atît de sintetică.

„*Prends l'éloquence et tords-lui le cou*”

sau

„*Rien qui pèse et qui pose*”

sau în altă ordine de idei

„*De la musique avant toute chose*”

...„*la nuance et rien que la nuance*”

și înșfîrșit:

„*la chanson grise*

où l'indécis au précis se joint”.

Revolta lui Debussy împotriva retoricii wagneriene, ca și estetica lui de nuanță, de vag și ireal, are multe similitudini cu reacțiunea poetului francez și a pictorilor englezi. Aceștia în special se ridicau împotriva formelor desăvîrșit închegate ale marilor meșteri italieni, sub care nu întrevădeau curăția credinței creștine ci senzualitatea păgînă.

În legătură cu „*Melisanda*” lui Debussy, ași vrea să vă amintesc figurile feminine asemănătoare ale preraphaeliților. Iubita regelui Kofetua, ce se lasă adorată, pasivă, enigmatic de nevinoată. Kofetua, ce nume echivoc, predestinat să ne sugereze ideea unei dulcегării siropoase. Tipul de frumusețe a lui *Dante Gabriel Rossetti*, femeia clorotică, cu plete bălae. „cu buze sanguine, la

„*Damoiselle élue*“ pusă în muzică și de Debussy. Vedenille lui Burne Jones, „Speranța“ lui Watts. E un tip, o creație artificială a unor esteți puțin morbizi.

Amintesc și pe frumoasa defunctă a belgianului Rodenbach, din „Brughe la morte“, soră mai mică a acestor eroine, dar tot cu plete aurite, și șuvițe fatale pe care le dă în dar iubitului după moarte. Toate sînt domnițe plăpînde, instinctive, aproape de tainele firii, fără apărare, unelte pasive ale sorții, din aceeași familie cu Mélisanda lui Maeterlinck și Debussy.

Sîntem desigur departe de aceste fantome cu păr până la călcăe. Melisandele moderne și-au redus simfitor farmecul capilar. Un D. G. Rossetti n'ar mai putea astăzi să-și îngroape unicul manuscris al versurilor sale de dragoste între șuvițele iubitei sale moarte. Totuși, ca să informez complet, trebuie să adaog în treacăt că după doi ani, marele pictor și poet, a făcut o faptă senzațională. Cum era însuflețit de alte sentimente și cum un editor îi oferea un contract avantajos, poetul a desgropat manuscrisul. Din sicriu versurile nemuritoare au trecut la zețar. Și ediția a avut un imens succes. Ceiace dovedește că idealistii de altădată nu se deosebesc atît de categoric de materialistii vremurilor noastre prozaice.

Se pun și în sarcina lui Debussy multe gesturi care ar trăda oarecare concupiscente puțin poetice. Dar ce a văzut lumea din viața lui Debussy? Un epricurian lacom de bunurile traiului, un sceptic ce-și ascundea sub ironie sensibilitatea. A trăit o viață retrasă, intimă, inaccesibilă indiscrețiilor. În fond puțini au fost aleșii ce l-au putut cunoaște. Biografii maniaci de azi n'au avut până acum în mîni documentele vieții sale fizice și morale.

Dar din ceiace cunoaștem—prin ajutorul corespondenței lui care începe a fi publicată—a criticelor sale strînse într'un volum „*Mr. Croche antidiletante*“ întrevădem la el o mare bogăție sufletească. E dăruit ca scriitor cu un umor, o vervă, un spirit ascuțit, o expresie sprintenă și spontană din cele mai atrăgătoare.

Lucrarea lui Léon Vallas, „*Les idées de Claude Debussy*“ face inventariul ideilor lui critice.

Aici găsim toate argumentele antiwagnerismului său. A început prin a fi și dînsul ca mai toți muzicianii, un fervent al zeului dela Bayreuth.

A făcut ca alții pelerinajul la templul înălțat pe colina bavarăză. Repede, după inevitabilele entuziasmuri, și-a dat sama de primejdia ce prezinta acest filtru vrăjit al muzicei wagneriene pentru muzica franceză. Și de aici Debussy n'a extras decît ceiace era asimilabil fără prejudiciu.

Nimic mai spiritual decît critica lui Debussy, cînd invederează toate părțile caduce ale dramelor muzicale, în special ale *Tetralogiei* care cu apogeul sistemului ei, îl scoate din fire. Insistența neînduplecată a dezvoltărilor masive și prevăzute, strivirea poeziei sub valul simfonic a cărui progreseune condiționează singur toată

economia lucrării. Recitativul, declamația cu salturile vocale uriașe, cu tensiunea veșnic eroică, cu umflarea, pompa și etalajul ei indiscret, obsesiunea și repetarea până la satietate a leit-motivelor stereotipe pe care eroii de câte ori apar în scenă și le prezintă ca niște cărți de revistă.

Apoi inumanitatea acestor fantoșe legendare, psihologia lor retorică, flecăriile pseudofilosofice, eroinele ce mor urlînd aforisme din Schopenhauer! Orchestra, o falangă compactă, nediferențiată.

Toate acestea dacă pot constitui o artă scumpă inimii germane, Debussy le socoate, odată transpuse în muzica franceză, ca omorîtoare. Și totuși el iubește opere ca „*Tristan și Isolda!*” Oricît ar fi voit să se lepede de ea, nu i-a putut evita sugestia și „*Pelléas*” este o replică a lui „*Tristan*”—o replică *ab contrario*—poate—dar nu mai puțin o lucrare germană, o soră dușmănoasă și voit diferită, un astru ce răsare cînd celălalt apune. Ceiace admiră *Debussy* în poemul de dragoste și de moarte a lui *Wagner* este miracolul prin care maestrul german face să corespundă ritmul poemului cu valul simfoniei. I se părea o reușită unică.

Cînd Debussy a cunoscut „*Boris-ul*” lui *Mussorgsky* cu pilda scenelor lui scurte, cu declamația lui plină de adevăr, aproape de tonul vorbirii curente, lirică numai cînd trebuie, cu simplitatea firească a unei muzici puse toată numai în slujba expresiei directe, —cînd fu stăpîn pe toate tainele meșteșugului său și i-a fost cu putință să-și concretizeze concepțiile,—copt și instruit, avu prilejul să audă la teatru piesa lui *Maeterlinck*. I se păru ca într'o străfulgerare că e opera visată, că a întîlnit pe poetul libretului său. Muzica avea să completeze drama. În poemul acesta își găsi suportul tuturor gusturilor și credințelor lui, cu toate predilecțiile simboliste de care am vorbit.

Ca personagii, ființe timide, întrupări de basm, mîinate de puteri nevăzute, dezarmate în fața sorții, neștiind de unde vin și unde se duc. Trăsăturile caracterelor, abia indicate. Umbra statornică a morții plutește deasupra lor. Murmură dorinți neîmplinite într'o atmosferă de ceață. Vorbele lor puține rămîn la jumătatea înțelesului. Nu știu ce vor, cum știu eroii lui *Wagner*. În acțiunea enigmatică, în dosul cuvintelor naive, ghicim semne, prevestiri, fiori neînțeleși, simboluri, imagini succesive ce se întrec să înfiripeze o ambianță adînc turburătoare. Ca *Tristan și Isolda*, *Pelléas și Melisanda*, neștiutori de rău și de bine, înțeleg treptat că se iubesc, că sînt sortiți să se iubească. *Goleaud*, bărbatul mai vîrstnic le desparte dragostea nelegiuită, fără să afle până la urmă nimic din ce e adevărat ori nu. Și-l omoară pe *Pelléas*, fratele lui mai tînăr, cînd îl surprinde la fintînă sărutînd pe *Melisanda* în clipa despărțirii. De ce-l omoară? Fiindcă acesta e obiceiul (Parceque c'est l'usage). Și fiindcă *Goleaud* suferă prea mult în incertitudinea lui, a văzut cum pletele minunate ale *Melisandei* au căzut din înaltul turlei scăldînd în mireazma lor pe tînărul *Pelléas*. Și tot pletele acestea „au slujit în sfîrșit la ceva” cînd, scos din minți, a îngere-

nunchiat și a tras de păr în dreapta și în stînga, ființa plîpîndă ce nu se știe vinovată și care acum e aproape să moară.

Goleaud e singurul personaj mai însuflețit care singurează mai aproape de noi. E un rege Mark încă mai turburat ca acel al lui Wagner. *Arkel*, străbunul, pare a fi unica ființă cu oarecare discernămint a celor ce se întîmplă. Are o exclamație atît de frumoasă: „si j'étais Dieu j'aurais pitié du coeur des hommes“. Bun și înțelegător dar tot atît de slab în fața sorții, se înșeală de cîte ori vrea să intervie, neputînd înlătura să se întîmple ce e scris de o putere nevăzută. Acțiunile tuturor personagiilor stau în cumpănă nehotărîte. După fiecare frază vin puncte de suspensiune... Tăcerile acestea sînt împlinite de muzică. Icoanele turburi ce se dosesc în beznă pretutindeni, farmecul și groaza vorbesc prin glasul ei. Nici insistență, nici retorică. Singur sentimentul curat și nemijlocit. Orchestra zugrăvește năzuințele ascunse ale personagiilor ca și la Wagner. Dar ele rămîn aproape mereu simple și nu fac de cît să-și îngîne gîndul și dorul. Nu devin lirice decît în clipele supreme“. De zece ori poate ne așteptăm la o izbucnire fierbinte, la un torent aprins de patimă și Debussy îl oprește“. (A. Suarès).

S'au adus critici disprețuitoare împotriva teatrului lui Maeterlinck.

Și poate cu drept cuvînt. E ceva falacios, supărător pînă la urmă în *abulia* aceasta a eroilor lui, în neputința lor aproape vegetală. Sînt mai mult fantome de cît oameni. Părul le ține loc de nervi. Energia sufltească, voința conștientă există și are dreptul și ea la expresie. Lumina soarelui și sănătatea pot fi mai interesante, chiar mai poetice ca această veșnică bilbfială nebuloasă. Alături de sclipiri spontane pline de frăgezimea unei poezii autentice, simbolismul pueril ce străbate adeseori opera bardului belgian—nu este francez.—Și criticile n'au venit numai din Franța. *Dimitrie Mereșkovsky* a vorbit cu oroare de dulcегăriile lui Maeterlinck în *Pasărea albastră*, cum ar fi nenumăratele fericiri materializate, între care „Fericirea de a alerga în rouă, desculț“.

E titlul unui personaj dramatic din „*Pasărea albastră*“. Sau spiritele alimentelor, casnice, al pînii și al căpăținii de zahar. În acesta din urmă, *Mereșkovsky* îl personifică pe poetul belgian. Această oroare dulce, albă și leșuitoare, spiritul zahărului e însuși Maeterlinck.

Criticele acestea în parte îndreptățite nu sînt însă operante în cazul dramei lirice: *Pelléas și Melisanda*. Muzica lui Debussy prin tot ce a adăugat ca poezie sugestiei lui Maeterlinck, a înălțat opera la rangul cel d'întăiu al tuturor creațiunilor epocii simboliste. *J. Rivière* în „*Etudes*“ o și spune explicit: „*Pelléas* e capul de operă al simbolismului. Poate singurul în care atitudinea și țelurile acestui idealism estetic s'au realizat pe deplin în chipul cel mai izbutit.“

Perfecțiunea, concordanța dintre scop și mijloc stăpînește de la un capăt la altul ori ce măsură. Totul e simțit și exprimat cu

premeditare. Printr'o minune paradoxală drama subconștientului este încheată și organizată de un spirit eminamente conștient, rațional și autocritic.

Cîteva precizări tehnice pot ușura înțelegerea metodei cu care Debussy ne-a ridicat la starea extatică și a creiat poezia lui pură.

Să cercetăm întâiu pe scurt stilul vocal din *Pelléas*. De cîte ori înțelesul celor rostite pe scenă este simplu și despuat, Debussy caută să-și apropie recitativul—(întrebuințăm acest cuvînt impropriu fiindcă nu avem altul la îndemină) de inflexiunile vorbeii de toate zilele. Un debit rapid, aceiași notă se repetă de multe ori, cu o discretă nuanță melodică. Intervalele sînt mici, apropiate, acompaniamentul, acordurile susținătoare, simple—totul e făcut ca tonul să fie firesc ca silabele să se poată auzi limpede și răspicat. Nu e nici *lied*, nici *arie*, nici *recitativ*. „Le Récit de Geneviève“ e caracteristic pentru această metodă. Înainte de cetirea cîntată a scrisorii e un interludiu orchestral pe care-l menționăm pentru frumusețea lui, interludiu caracteristic și prin faptul că în el se vădesc înfrirurile lui Mussorgsky și Wagner. Figura aceia legănată de triole ce se alternează, ca un murmur sonor, amintește scena din chilia lui Pimeu, cronicarul din Boris. Și moartea „țarului“ își are un răsunet. Apoi apare tema lui Golaud, care iea o vigoare ritmică wagneriană și creiază o atmosferă „parsifalescă“.

Vom vedea în scenele mai lirice că în „*Pelléas*“ sînt și formule vocale mai largi, mai cîntate. Totdeauna întocmite însă ca să poată fi auzite cuvintele. Orchestra rămîne să exprime complexul sentimentelor. Cîntăreții nu fac decît să-l indice în scurte și nedesăvîrșite crîmpee melodioase.

Oricît s'a ferit Debussy să cadă în sistemul motivelor conducătoare a lui Wagner, se pot totuși desprinde cîteva teme caracteristice ca acele citate de d. *Maurice Emmanuel*.

1) *Timpurile depărtate*, 2) *Golaud*, 3) *Melisanda*, 4) *Soarta*, 5) *Pelléas*, 6) *Fintina*, 7) *Inelul*, 8) *Iniold*, 9) *Iubirea mărturisită*, 10) *Moartea*, 11) *Iubire fără frîu*, 12) *Copilul*, 13) *Iertarea*.

Din aceste teme se țese urzeala simfonică. Ca inovații ritmice Debussy în locul seriilor uniforme prelungite, modulează în „durate“, cu o frecvență care a surprins pe auditori tot atît de mult ca și armoniile lui. Această varietate ritmică ce corespunde în cîntecele populare nevoilor textului verbal a fost realizată în „*Pelléas*“ nu numai în articulațiunea cuvintelor „dar în toate regiunile, chiar în cele curat instrumentale“.

Și *M. Emmanuel* citează cele 8 schimbări de figuri ritmice din preludiul actului I. Numai în scenele cu stări de suflet durabile persistă ritmurile uniforme.

Ar fi un studiu enorm de făcut pentru a pune în toată valoarea contribuțiile lui Debussy la îmbogățirea armoniei moderne. Imi va fi iertat că voi cita cîteva indispensabile amănunte tehnice. Pe scurt după *P. Laudonny*, *L. Laloj*, *J. Marnold* și *M. Emmanuel* le-am putea rezuma în „Emanciparea vechilor acorduri de 3,

4 și 5 sunete. Intrebuințarea acordurilor de 6 și 7 sunete, adică suprapunerea a 5-6 terțe pe care alterațiunile le pot complica : Extensiunea formulei de rezonanță naturală.

Tonul principal „înnecat” prin contactul cu altele foarte depărtate de el. Acorduri incomplete și echivoce. Formulele de cadență nesupuse vechilor legi despre care am mai vorbit.

În sfârșit, prin orchestrația lui, Debussy a făcut operă fecundă de inovator. Orchestra lui e ușoară, instrumentele întrebuințate în *solî*, cu timbrele lor evocatoare potrivit fiecărei situații. Niciodată compacta masă wagneriană ce se pune ca o perdea neînvinsă între cîntăreți și sală. Aerul circular ca într-o dumberavă rară în orchestra divizată a lui *Debussy*. Totul e pentru desfătarea urechii, întocmit cu o supremă economie a mijloacelor.

Afirmările pe care le aducem pot părea abstracte.

Să verificăm unele din ele prin cetirea în partițiune a două scene din cele mai caracteristice ale operei despre care vorbim. Iată proaspăta scenă cu care începe actul I.

Pelléas și Melisanda vin în preajma unei ape limpezi, adînci și răcoritoare. E o fîntînă care după dătină „deschide ochii orbilor”. Pelléas întrebă copila neștiutoare dacă Golaud, soțul ei, a găsit-o în pădure tot în preajma unei fîntîni.

Melisanda abia răspunde. Nu-și amintește. Ochii ei par a vedea că ceva trece în fundul apelor. Și se joacă deasupra adîncimilor cu inelul ce i l-a dat Golaud. Ameaza sună. Lumina se face în plin și în inima îndrăgostiților care încep a *înțelege*.

Melisanda a zvîrlit jucîndu-se prea sus în dreptul soarelui, inelul. Undele clare îl înghit fără urmă...

— „Ce vom spune lui Golaud ?” — „Adevărul, adevărul !...” Subt fiecă vorbă și gest o simbolizare ușoară de ghicit.

Muzica scenei e plină de un simț lăuntric, de o emoție stăpînită. Rînd pe rînd se desfășoară tema fîntîinii, a lui Golaud și-a inelului.

Am putea evoca și scena 1-a din actul al 3-lea. E cea mai poetică. Un nemuritor *duo* de dragoste, vrednic de pus alături cu cele mai vestite din istoria muzicii și a literaturii, ca : Hero și Leandro, Paolo și Francesca, Romeo și Julietta, Tristan și Isolda. Niciodată Maeterlinck n'a fost mai inspirat. Cuvintele nu pot defini farmecul ce se desprinde din acest tremur al sufletului, din vedeniile imateriale ale unor frumuseți plastice rareori ajunse. Melisanda la fereastra unui turn, peptănîndu-și părul bălai, îngîină o cantilenă, dulce și arhaică. Pelléas trece subt fereastra luminată de chipul ei. Va pleca în curînd departe, departe... „Apleacă-te spre mine, Melisando !... Nu pot urca mai sus... Dă-mi mîna !” — „Nu ți-o dau dacă pleci...” — „Voi aștepta, Melisando ! Dă-mi mîna...” — Melisanda se apleacă și părul ei se desface, se revărsă pe ochii lui Pelléas, pe ochi, pe gură, pe mîni, pe ramurile sălciei... Ca paseri pîlpîie în mîinile lui pletele ce-i leagă de veci. Și Pelléas le sărută cu beție... Ea nu-l mai poate părăsi de acum... Dar porum-

beii—prevestire de nenoroc—ies din turlă și zboară prin beznă în jurul lor... Golaud și moartea se apropie...

Ce minunată mișcare sufletească e în simfonia care învâluie totul în magia ei. Vocea omenească începe să se exalte, cîntecul crește mai larg, ritmurile de 2 și 3 palpită unul în coasta altuia ca paserile asemănătoare șuvițelor vii. Și tema trunchiată ce o evocă pe Melisanda ne dă fiorul necunoscutului, zborul porumbeilor în noapte.

La începutul scenei, cantilena asupra căreia atrag cu deosebire luarea aminte, e caracteristică pentru felul cum înțelegea Debussy să utilizeze modurile vechi din muzica populară ori gregoriană.

* * *

Nu putem cita atîtea alte scene a căror poezie unică îmi pare culminantă în „moartea Melisandei“.

Cu slabele noastre mijloace am căutat numai să dăm o palidă resfrîngere a acestei opere pe care o iubim și pe care numai puțini o cunosc, nu numai la noi, dar și aiurea, în apus.

Deși vrăjita lucrare a fost cîntată de sute de ori și a stîrnit un interes crescînd în Franța, Belgia și Germania—muzica ei încă n'a cîștigat nicăirea sufragiile marelui public. Desigur arta aceasta e mai mult pentru o elită—ceia ce poate fi un defect. N'are nimic comun cu sufragiul universal.

I s'au adus critice, îndreptățite poate, pentru lipsa ei de eloquentă populară, pentru hermetismul ei, pentru prea marea fragmentare a ideilor ei melodice greu de reținut.

Oricum, procedeele—și din nenorocire numai *procedeele* și *nu spiritul* lui Debussy—au inundat și prefăcut toată muzica modernă. Până și în *tango*-urile, *charleston*-urile, și *foxtrot*-urile la modă, veți găsi formulele armonice ale lui Debussy cu care acum s'au deprins și neamul frivol al dănțuitorilor. *Jazz*-ul și-a însușit multe elemente debussyste cu toate că e pronat mai cu seamă de dușmanii impresionismului muzical.

Reacțiunea împotriva lui a venit repede din partea celor ce, în muzică, ar corespunde cu așa numiții primitiviști, cubiști, expresioniști, constructiviști, suprarealiști, dadaiști.

Aceștia vor o artă mai viguroasă, reală, materială, geometrică. Au obsesia „solidului durabil în fantasmagoria trecătoare“. Nu se sfiesc să se inspire din tehnica absolută a musikhallului din viața trivială a bilciului. Planuri consistente, contururi rigide, culori tari și france, construcția concentrată, linia ce rezumă și utilizează natura interpretată cu nerv și ritm—toate elemente dușmane impresionismului mobil și vag. În Franța *Jean Cocteau* este patronul acestor tendinți de după marele Războiu, războiul care a creat alt climat moral. Și tendințele lui sînt antidebussyste. Nu împotriva omului se dă atacul ci împotriva „școalei“ debussyste. Și cei șase—*Milhaud, Homiegger, G. Tailleferre, Auric, Poulenc și Durey*, subt

auspiciile lui *Cocteau*, invocînd autoritatea lui *Stravinski*, îl opun lui Debussy ca îndrumător pe *Erik Satie*. Titlurilor căzute în desuetudine ca „Terrasse des audiences du clair de lune“. „Cathédrale engloutie“ sau „Et la lune descend sur le temple qui fut“, ei le opun titlurile altfel sunătoare ale maestrului: „Morceaux en forme de poire“ „Sonate bureaucratique“ și „Airs à faire fuir“.

Oricum, toți datoresc cîte ceva, cu sau fără voe, lui Debussy eliberatorul muzicii contemporane. În această calitate, el ne va servi și nouă. Reacția pe care el a avut-o, în timpul lui, împotriva școalei germane simfonice, admirabilă, dar care nu ni se potrivește nici nouă,—reacția aceasta cu consecinți istorice, ne este salutară.

Nu la urmașii ori epigonii lui Wagner, ca *R. Strauss* nici la „cicliștii“ de la „Schola Cantorum“ care continuă și ei o tradiție germană, vom găsi o estetică și rețete care să favorizeze înflorirea specificului nostru național.

Le vom găsi însă în pilda și învățăturile compozitorului francez de care am vorbit.

Rău înțeles însă, impresionismul ne poate fi tot atît de priemios dacă-l vom urma în litera și nu în spiritul lui. Nu import de atmosferă franceză, nici decoțiuni debussyste, nu dorim. Ci priceperea operei care dă libertatea ritmică, armonică și orchestra ei aerată, liberatoarea care ne arată cîmpul unde au puțință de înflorire, într'o artă intelectualizată, elementele adevărat naționale. Influența franceză nu se va exercita în dauna afinităților noastre cu muzica rusească. Dimpotrivă. Debussy, el însuși, a beneficiat de această lumină de la răsărit.

Vom prefera totuși formele clare latine izbucnirilor primitive și anarhiei unor tendinți pline de putere dar și de barbarie.

Să ascultăm numai porunca glasului etnic. Să fim noi înșine. Debussy ne-a dat puțința aceasta.

Deocamdată să ne manifestăm dorința de-a auzi măcar la concertele simfonice dacă nu la operă lucrările cele mai reprezentative ale muzicii moderne.

Tristan și Isolda, din anul 1857, *Pelléas și Melisanda*, din 1902 și „*Le Sacre du Printemps*“ din 1913 rămîn până azi necunoscute publicului nostru. E o lacună pe care în foarte mică măsură am încercat s'o împlinim cu privire măcar la „*Pelléas și Melisanda*“...

Înainte de a încheia, o sfioasă amintire...

În Martie 1918, într'o mică stație din apropierea frontului moldovean, mi-a căzut în mînă un ziar. Erau zilele înfricoșatei ofensive germane spre inima Franței. Coloanele tipărite erau pline de numărul morților și a prizonierilor, de descrierea luptelor atroce și uriașe. Un nor negru părea că-și întinde umbra amenințătoare spre locurile de care vorbeam la începutul conferinței.

Parisul era sub bătaia tunurilor germane.

Într'un colț sfios al gazetei am cetit cu o strîngere de inimă vestea scurtă: *Claude Debussy, compozitorul francez a murit.*

Și am simțit atunci că subț cerul cernit s'a stîns una din luminile Franței. Războiul omorise pe *Ch. Péguy*, pe *Alberic Magnard*, pe *Granados*, pe *Verhaeren*. Dar moartea prematură a lui Debussy întrecea orice tristeță.

Progresele boalei ce l-a răpus, dorul lui aprig de a compune până la urmă, de a-și da toată măsura, de a servi și apăra în felul lui sufletul și frumosul țării sale.

Ar fi voit să închine o lucrare credinței creștine, să dea în „Martirul S-tului Sebastian” prefăcut în dramă muzicală, un echivalent francez al lui Parsifal. Nu i-a fost îngăduit s'o facă. Era atît de slăbit în cele din urmă zile încît nu găsea măcar putere să-și părăsească patul de suferințe, în clipele de alarmă cînd aeroplanele germane bombardau cartierul său. A fost înmormîntat acolo în cimitirul din Passy.

Desigur că a murit în desnădejde. Ochii lui n'au văzut biruința nici a țării, nici a muzicii sale. Nu i-a fost îngăduit să calce pe pămîntul făgăduinții. Semănătorul a dispărut și roadele le-au cules visătorii de pretutindeni. Cei ce caută să uite, să evadeze din actualitate, cei pe care larma zilelor de azi îi rănește, se afundă ca într'o mare de voluptate în armonia lui poetică. E balsamul ce-l binecuvîntăm.

În Claude Debussy, muzician al Galiei, salutăm pe unul din întrupătorii cei mai scumpi și rari al geniului francez pe care-l iubim.

Em. Ciomac

S F I N X

Vreau să rămân cu ochii pironiți în vid
Să nu=i închid
Să nu=i deschid,
Să trec prin lucruri cu privirea mea
Cum trece printr'un lac o stea,
Să trec prin mine însumi ca un zbor
De=aicea dincolo de=un nor.
Să=mi prelungesc privirea idolatră
Ca o subțire suliță de piatră
Prin oameni, prin pământ, prin cer,
Prin propriu=mi mister...

Să stau cu capul răzimat în coate
Și 'n ochii goi și împetriți în van
Să simt ca o tăcere cum străbate
Reminiscenți de zeu egipitean.

Să stau cu timpul singur față 'n față
Și să privesc printr'însul ca prin ceață,
Și să pîndesc, pe labe ca o fiară,
Necunoscutul ce mă înconjoară.

Și așa în mine însumi neclintit,
Fără să știu,
Ca sfinxul în pustiu
Să fiu de piatră și granit,

Să nu mai fiu...

Demostene Botez

Unități politice și unități economice

Problema.—Problema aceasta, a raporturilor dintre politic și economic, este prea vastă și, pe de altă parte, prea puțin explorată, pentru a putea fi aci mai mult decît doar *pusă*. Ne vom sili a o înfățișa, descriptiv, așa cum credem noi că este sociologic-este corect să fie pusă și să fie studiată de aci înainte, dînd oarecare lămuriri, oarecare explicații numai acolo unde ni se va părea că lucrul este de pe acum cu puțință, precum și oarecare indicații asupra felului în care se poate răspunde la unele puncte ale problemei. Vom arăta ce trebuie să înțelegem prin unități. Vom arăta care sînt, în societate, unitățile economice și care sînt unitățile politice. Vom cerceta apoi, mergînd mai adînc în miezul problemei, ce este factorul economic și în ce constă factorul politic. Insfîrșit, după toate aceste explicații, vom indica, pe cît ne este cu puțință, care sînt raporturile dintre factorul politic și cel economic în unitățile sociale pe care le cunoaștem din Istoria trecutului și din observația prezentului.

Ce se înțelege prin „unitate“ în sociologie. — În sociologie, cuvîntul unitate este o expresie morfologică, adică o chestiune de formă socială. Orice grup, care prezintă o oarecare unificare sufletească între indivizii care o compun este o unitate. Biserica, Statul, clasa, sindicatul, familia, un cenaclu literar,—toate acestea sînt unități — indiferent de conținutul lor, aci religios, aci politic, aci moral, aci estetic. Pe noi însă ne interesează, dintre toate, unitățile cu caracter economic și cele cu caracter politic. Care sînt ele ?

Stat, partid politic și Societate de Națiuni, ca unități politice.—Unitățile politice, în societate, sînt : 1) în primul rînd Statul—subt variile sale înfățișări constituționale. 2) Subordonat Statului, sînt partidele politice. 3) Insfîrșit, supraordonate Statului, avem toate acele încercări de uniuni internaționale, dintre care cea mai tipică și totodată cea mai ferm conturată este Societatea Națiunilor. Stat, Partid politic, și Societatea Națiunilor,—acestea-s cele trei unități politice fundamentale.

S'ar putea obiecta că și clasa socială e un organism politic. Credem că nu. Căci o clasă, oricare ar fi ea, nu poate avea activitate politică proprie. Trebuie, pentru aceasta, ca ea să-și găsească sau să-și creeze un partid militant prin care să se exprime politicește.

Nici alte unități—cum e județul, comuna, plasa, nu au caracter politic. Sînt unități pur administrative, avînd o activitate, într'o mică măsură economică (gospodăria locală), și, într'o măsură covîrșitoare: juridică. Căci menirea lor este să facă să coincidă faptele mărunte ale cetățenilor cu regulile de drept, mai generale sau mai puțin generale, legi, decrete, regulamente, circulări, etc.

Comparați cu aceste unități juridice, o unitate politică, bunăoară partidul politic. Într'un număr recent din Revista germană de Drept public, găsim un articol intitulat: „Despre natura juridică a partidelor politice“, în care autorul spune—și trebuie să o recunoaștem și noi—că problema e pusă pentru prima oară. Într'adevăr, partidul are o existență oarecum de fapt. El obligă doar moralmente pe membrii săi, nici decum juridicește. Sancțiunile nu s'edictate și apărute de legi și tribunale. Și nicăeri ca în acest exemplu nu avem un caz mai clar de disocierea care se poate opera între factorul politic și cel juridic.

În schimb, există unități politice unde aspectul juridic este mai puțin clar disociat. Așa e: Statul. Ce anume, în Stat, e politic și ce anume e juridic. Dar asupra acestui lucru vom reveni cînd vom avea de definit factorul politic.

Însfîrșit, trebuie să adăogăm că mai există, în afară de cele trei menționate mai sus, și unități politice secundare; depildă o întrunire publică pentru discutarea unei anumite chestiuni la ordinea zilei sau o conferință între reprezentanții mai multor State, etc. Dar acestea sînt, cum spuneam, secundare, subordonate strîns altora, fără multă ființă proprie. Deaceia, tot ce vom stabili pentru cele trei unități fundamentale: Stat, Partid, Ligă a Națiunilor va fi valabil și pentru ele.

Unitățile economice fundamentale: Întreprinderea, sindicatul și piața. — Care sînt unitățile economice? Și aci avem trei specii tipice și fundamentale. 1) Este, în primul rînd *Întreprinderea*, subț variile ei înfățișări prezente și trecute: atelierul, gospodăria familială, uzina, fabrica difuză cum o numește Bourgin, acel sistem de concentrare al produselor muncite la domiciliu în mîinile unui antreprenor comerciant (Dar Verlagsystem, cum îl numește Bücher), trustul, cartelul, (Konzern-ul, Omnium-ul, etc., etc. 2) În al doilea rînd este Sindicatul profesional, c'o fi vorba de meserii manuale, intelectuale, artistice, etc. Asupra acestor două soluri de unități economice, găsim literatură abundentă, în deosebi asupra celor din urmă. Psihologia Sindicatului și organizarea lui ne-a fost adeseori descrisă. Literatura socialistă și sindicalistă cu aceasta se ocupă. În ce privește formele de întreprindere menționăm că există o întreagă știință, în cea mai mare parte germană,

consacrată lor. E drept că ea se ocupă mai mult cu formele evaluate (fabrica, uzina) lăsînd mai în umbră pe cele istorice. De asemenea se mai poate reproșa că lasă în umbră aspectul psihologic al chestiunii, mobilurile sufletești proprii care animă pe membrii—subordonați sau șefi—ai unei întreprinderi. Din nefericire, sînt puține la număr lucrările totodată monumentale și subtile ca de pildă „Les variations des salaires et des prix dans les mines de charbon en France au XIX-me siècle“ a lui François Simiand (profesor de Economie la Hautes Etudes de la Sorbona), cap de operă a Științei Economice, care, ca toate adevăratele capodopere, suferă de nedreptatea contemporanilor. Acolo problema e tratată totodată în chipul cel mai migălos statistic, dar și subtil psihologic.

Întreprinderi,—Sindicate. Dar mai există o a treia specie de unități economice. Sînt *piețele*. Piața e o unitate. Și iată de ce.

„*Stările de mulțime*“ în viața economică.—În sociologie se vorbește de trei soiuri de forme sociale. Este forma încheată, sau Instituțiunea. E forma născîndă, sau Raportul (Beziehung), de pildă o conversație. Și este înșfîrșit așa zisa „stare de mulțime“ „la foule“ sau „la fola“ a lui Tarde, Le Bon, Sighele, Rossi, etc. „Stările de mulțime“ au de obicei caracter religios, moral, artistic, politic, cultural. Acestea-s mai vizibile, pentru că aspectul lor e pitoresc, sgomotos și dramatic. Dar există și Stări de mulțime cu caracter economic. Avem, printre ele, unele care iau înfățișări tot atît de spectaculoase ca și o adunare mistică ori politică. Sînt ședințele zise furtunoase ale bursei.

De obicei însă, piața are o înfățișare mai potolită. Este o „stare de mulțime“ cu manifestări mai discrete. De aceia a fost relativ puțin studiată. Și este regretabil, deoarece aici se găsește punctul nevralgic al întregii științe economice. Nici nu se poate concepe o mai corectă metodă de studiere a fenomenelor economice decît aceia care ar lua marfă cu marfă, bun cu bun, toate valorile economice și le-ar analiza *psihologia pieții fiecăreia*. Cu atît mai mult cu cît lucrul e relativ ușor. Valorile economice au privilegiul de a se exprima întotdeauna într'un preț cantitativ destul de precis. Prețul este față de marfă ceiace sufletul e față de corp. E oglindirea, într'un lucru obiectiv, a socotelilor, aprecierilor, preferințelor, nevoilor și repulsiunilor oamenilor care alcătuiesc piața *acelei mărfi*.

S'au putut realiza, în această privință, lucruri extraordinare. S'au putut obține adevărate fotografii ale sufletului colectiv al unei piețe. Iată cum se procedează. Procedeul e curent în statistică. Se trasează două axe. Pe cea verticală se înscriu cantitățile dintr'o marfă oarecare (metri, tone, grame, hl, etc.). Pe axa orizontală, se înscriu prețurile. Apoi se observă, statisticește, cum variază prețurile dacă variază cantitățile oferite pe piață—respectiv cele cerute, sub forma de ofertă de monedă. Se obțin astfel două curbe. O curbă a cererii, și una a ofertei. Aceste curbe se încrucișază într'un punct. Dar punctul de întretăiere poate fi mai sus sau mai

jos, mai la dreapta sau mai la stînga,—după marfă. Apoi fiecare curbă în parte poate fi mai dreaptă sau mai încovoiată, mai concavă sau mai convexă, mai continuă sau mai oscilantă,—iarăși după marfă. Și economistul Gide—vedeți cît este lucrul de curent, dacă îl putem cita chiar pe Gide—ne spune că în cercurile statistice, oamenii experimentați pot, numai aruncîndu-și ochii, să recunoască după silueta graficului, marfa de care e vorba, și spune: iată curba cărbunelui, iată curba ferului. Sau, adăogăm noi, iată o vedere, iată o fotografie morală a pieții cutărui articol.

Fiecare marfă are o piață a sa proprie.—*Fenomenul crizelor.*—Acestea toate ne dovedesc că fiecare bun economic, material sau imaterial, are o piață a lui care constituie o incontestabilă unitate socială, înlăuntrul căreia se petrec stări sufletești și socoteli psihologice proprii fiecărui soi de marfă, proprii fiecărei specii de piață. Aceasta e adevărata metodologie de folosit în știința economică. Și voi da un exemplu tipic pentru a arăta cum ea este singura corectă, capabilă să ne facă să evităm erori grave.

Există un fenomen economic pentru care s'a cheltuit poate cea mai enormă cantitate de eforturi științifice. E fenomenul crizei. În a sa „Geschichte der Krisentheorien“, Bergman s'a amuzat să numere nu mai puțin decît 280 de teorii! Și putem spune, cu dovezi sigure, că toate-s pătate de o greșală fundamentală.

Într'adevăr, aceste teorii se împart în două categorii. Unele susțin că criza e un accident. Altele că ea e intim, „organic“, legată de structura economiei capitaliste. Cu alte cuvinte unele susțin că e de ajuns să știm care e cauza accidentului, pentru a-l evita. Altele susțin că e destul să înlocuim regimul cu un anumit altul, pentru a face crizele să dispară.

În schimb, nici-o teorie nu pleacă dela studiul particular al ambianței psihologice care se găsește în lăuntru fiecărei piețe, deosebită pentru fiecare piață. Dacă s'ar purcede astfel, problema s'ar limpezi dintr'odată, și de la început.

Într'adevăr. Iată, de exemplu materiile prime, iar mai precis: ferul și cărbunele. Acestea-s mărfuri, cum se spune, „grele“. Au, adică, volum mare pentru valoare mică. Se desfac „angro“. Aprovizionarea se face cu oarecare dificultăți, inerente volumului lor considerabil. Furnisorul nu are puțința materială să țină, la el în prăvălie, toată cantitatea de care are nevoie clientela. Pe dealtă parte clientul știe, mai dinainte, cam cînd i se va isprăvi provizia, cam cînd va avea nevoie să o reînnoiască și cam cît îi va trebui. Deaceia, va face *comenzi, din timp*, pentru a da răgaz furnisorului să și-o procure, și pentru a se asigura pe el însuși că va avea marfa exact în momentul cînd rezervoarele sale vor fi goale astfel încît să poată primi noua cantitate. Apoi, în altă ordine de idei: furnisorii de fer și cărbune nu-s mulți, sînt cîțiva, o minoritate de mari industriași. Clienții, și ei, sînt relativ puțini la număr. Sînt producătorii de mașini și alte articole de fer. Clienți și furnisori se cam cunosc personal. În tot cazul își cunosc reciproc situația financiară.

Iată o serie de situațiuni de fapt, din care izvorăsc raporturi sociale originale pieței ferului și cărbunelui. Care va fi rezultatul general al tuturor acestor raporturi? E lesne de descoperit. *Comandele se vor face cu cităva vreme înainte* de livrare, uneori o săptămână, alteori o lună sau două. Furnisorii vor putea deci avea o *viziune anticipată asupra situației viitoare* a pieței. Vor putea deci *să-și modifice anticipat prețurile prezente*—în plus sau în minus. Așa se explică de ce, pe cînd curba generală a prețurilor are anumite oscilații relativ dulci, curba ferului și cărbunelui are, aceste oscilații, cu mult mai bruște și mai intense, mai înalte în sus și mai profunde în jos.

Și luăm un alt exemplu: bunurile de consumație. Cu totul altele sînt împrejurările de fapt pe această piață. Bunurile de consumație au volum mic. Se vînd „en detail”. În genere nu facem provizii, nici comenzi anticipate. Chiar dacă știm sigur că vom avea adouazi nevoe de cutare articol, preferăm să ne mai deranjăm odată până la băcănie sau mercerie. Afară de aceasta, un detaillist are, în prăvălie, tot soiul de mărfuri foarte heterogene, de proveniențe deosebite, al căror cost de producție depinde de împrejurări particulare fiecăreia. Ca să poată anticipa corect asupra stării viitoare a pieței, ar trebui ca detaillistul să cunoască și să urmărească pedigreeul a peste 100 de mărfuri distincte, ceiece i-ar reclama o cunoaștere științifică a fenomenelor economice pe care nici cel mai savant economist din lume nu o poate atinge. De aceea, el este silit să se mărginească să cunoască doar două elemente: prețul cu care el se aprovizionează, și beneficiul personal pe care vrea să-l realizeze. Astfel își va alcătui el prețul de vînzare, prețul pieței. Intr'un cuvînt, împrejurări obiective îl *silesc să trăiască complect izolat de ce se petrece pe piață*. Rezultatul e lesne de dedus: Prețul bunurilor de consumație va fi *ultimele afectate* de oscilațiile în hossă sau în bessă. Vor avea variația cea mai *leneșă, cea mai întîrziată*.

Ori, una din cauze—dacă nu chiar principala a crizelor, după părerea aproape unanimă a economiștilor stă în aceea că variațiile prețurilor nu au loc *în același timp pentru toate produsele*. Dacă ar fi simultane, am avea un fenomen de relativitate care ar anula însăși criza făcînd-o pur nominală.

Din toate acestea reiese clar că crizele se datoresc, în mare parte, situației sociale particulare dinlăuntrul fiecărei piețe, datorite la rîndul ei unor particularități proprii fiecărei mărfi. Ceiece însămnă că crizele sînt un rău oarecum etern, nu un simplu accident. sau un păcat original al capitalismului. În orice regim din lume pe care ni-l va hărăzi viitorul, articolele metalurgice și carbonifere vor fi mărfuri grele, articolele de mercerie se vor vinde în detaliu. Caracterul vremelnic al crizelor este deci o profundă eroare, pe care dintr'odată o revelează un studiu mai metodic, studiu psihologic și sociologic, al diverselor unități economice.

Recapitulare.—Mai menționăm și necesitatea altor factori

psihologici care ne-ar înlesni înțelegerea națiunii proprii fiecărei unități economice, ca moda, reclama, etc. Este îmbucurător că în zilele noastre se înjghiabă o știință întreagă al cărei obiect este reclama sau moda. Dar trebuie să recunoaștem că sînt doar modeste începuturi.

Și acum să revenim la subiect. Așa dar, recapitulînd, am putut descrie sumar, principalele *unități* politice și economice : Statul, Partidul, Societatea Națiunilor pe de o parte,—Întreprinderea, Sindicatul și Piața—pe de alta.

Ne rămîne acum să trecem la a doua parte, la partea mai grea a problemei : aceia a raporturilor dintre unitățile economice și cele politice.

Dar pentru aceasta, este nevoie de o operație prealabilă, și anume de o încercare de a schița o definițiune, măcar provizorie, a factorului politic și a factorului economic în genere, pentru a putea vedea prin ce se deosebesc, și deci pentru a-i putea recunoaște acolo unde colaborează sau dimpotrivă se opun.

Ce însemnă adjectivul : economic ? Bogăție și îmbogățire.—Ce însemnă adjectivul „economic” ? În genere economiștii nu-s preocupați de această problemă națională. Un savant teoretician ca Dietzel chiar declară explicit că nu e nevoie. Deaceia literatură în această privință nu prea există. Iată de ce vom încerca să dăm noi o definiție, bineînțeles ferindu-ne—cum se spune—să „facem teorie”.

Homo oeconomicus este acela care dorește, mult ori puțin, să se îmbogățască, iar nu cum zic unii, să-și „satisfacă o nevoie”. Căci nevoile pot fi de ordin moral, sau artistic, sau politic, sau religios, punînd în mișcare alte resorturi sufletești decît cele ale lui homo oeconomicus. Acesta din urmă se deosebește prin năzuința de a adăoga, la valorile pe care le are, altele suplimentare. Școala psihologică austriacă a reușit să ne descopere acest fenomen de plusvalută până și în cele mai umile acte de consumație. Cînd cumpărăm de pildă patru țigări a trei lei și două gazete a trei lei, este pentru că credem că plăcerea de a fuma a patra țigară va fi mai mare decît neplăcerea de a nu ceta o a treia gazetă. Dacă am alege combinația inversă, ar însemna o *sărăcire* pentru noi.

Așa dar, dela o afacere monstră brassată de un mare magnat al industriei și până la modestele tîrgueli ale unui proletar, descoperim, în orice act economic, acest scop de a adăuga la cantitatea de valori existentă (existentă, deci încă neîntrebuințată) o cantitate de valori nouă.

Obstacolul inflațiunii.—Decît, aici, intervine o grea și interesantă problemă. Valorile economice, cu tot aspectul lor cantitativ, uneori chiar precis numeric, nu-s cantități adevărate, ci valori, lucruri sufletești. E drept că ele se pot, până la un punct, acumula întocmai ca niște cantități fizice. Dar numai până la un punct. E adevărat că depildă zece bilete de o mie lei fac de exact zece ori mai multă bogăție ca unul singur întocmai așa cum zece

tone de fer fac de exact zece ori mai multă greutate cît una singură. Dar,—dacă un miliard de tone de fer fac de exact un miliard de ori cît una singură, în schimb un miliard de bilete de o mie *nu fac* de exact 1 miliard de ori atîta avuție cît unul singur, ci... mai puțin. De ce ?

A intervenit aici acel fenomen curios care se numește *inflațiune*. Conștiința colectivă nu tolerează orice acumulare. La un moment dat o socoate excesivă. Și o anulează, subevaluînd fiecare element acumulat. Depreciază valoarea în chestiune.

Cum se evită pericolul inflațiunii. — Așa încît, problema capitală a lui homo oeconomicus, a omului preocupat de a acumula valori nouă la cele deja avute, este problema evitării primejdiei inflaționiste, ocolirea riscului acelei depreciere datorite excesului de acumulare.

Dar cum va reuși el în această delicată sarcină ? Procedeu se poate rezuma în două cuvinte: *va acumula astfel încît cantitatea socialmente existentă să rămînă constantă*.

De aici, o gravă consecință : acumularea de valori economice, ca să fie eficace, trebuie să se facă nu creînd cantități nouă, ci *luînd valori deja existente dela altul*.

Caracterul individualist al actului economic.—Aceasta ne dezvăluie o altă importantă caracteristică a actului economic : e *individualismul*. Orice act economic, ca să se facă eficace, presupune—cum spunea Montaigne—că unul cîștigă ceia ce altul pierde. Cu alte cuvinte, avem o tendință de *singularizare*, de individualizare a unui om față de alții, față de mediul social care sărăcește corespunzător. *Un act economic e o revizuire a stării de fapt din societate, în folosul unui individ*.

Iată deci definit, în ce are el mai general, fenomenul economic. Să încercăm aceiași operație cu fenomenul politic.

Cele două sensuri ale cuvîntului : politică.—Ce însemnă adjectivul „politic“ ? Greu de răspuns dintr'o dată. Sombart, în fața unor astfel de cuvinte incomode întrebuiința următoarea, foarte îndreptățita metodă. Se gîdea la „omul de pe stradă“, la simțul comun, și căuta care sînt noțiunile înrudite, legate, de obicei, în mentalitatea curentă, prin asociație de idei, cu noțiunea pe care vrem să o definim.

Care-s ideile pe care le trezește, inconștient, ideia vagă de politică ?

În primul rînd întîlnim noțiunea de *putere*. Politica duce la putere. Omul politic e mai puternic decît restul muritorilor. Poate, direct sau indirect, porunci, influența pe alții. Are „influență“.

O altă noțiune asociată celei de politică este aceea de stat, de interese generale, de reforme, de legalitate juridică înlăuntrul comunității, de starea de drept a societății—adică iarăși a statului, căci Dreptul e creat, validat și sancționat prin stat.

Noțiunea individualistă de putere.—Așa dar, două serii de idei sînt legate de noțiunea de *politică* : aceea de putere a unor

anumiți oameni, și aceia de stat, noțiune complexă, în care mai intră acelea de interes general și stare de drept. Or, aceste două serii de idei oglindesc nu numai două aspecte, ci două accepții destul de deosebite, dacă nu chiar antagoniste. Una, porcede dela o concepție individualistă. E vorba de sporul de putere al unui om asupra celorlalți. Această putere o ia dela societate—adică dela ceilalți. Este un fenomen care reamintește puțin de fenomenul economic. Aceiași sporire de putere (și banul e putere, dacă nu chiar cea mai perfectă formă de putere); aceiași sporire în folosul unuia singur, și în detrimentul altora, care pot fi foarte mulți. Dar asemănarea devine încă și mai izbitoare dacă cercetăm lucrurile mai adânc.

Politică și politicianism.—În ce constă această putere politică crescută și individualizată? În ce constă această forță de a comanda și influența? În obligarea aproapelui de a ne respecta? Nu, căci aceasta se poate obține și pe alte căi, pur morale, sau culturale, ba chiar mai ales prin acestea. Nu-i deci specific politică.

Atunci va consta din obligarea altora de a ne face anumite servicii? Dar aceasta dintr'odată ia un aspect de contract cu conținut economic, cu conținut de servicii prestate.

În fond, știm bine, din viața practică, în ce consistă *influența* personală a politicianului. Este posibilitatea de a *obliga procopsind*, numind în slujbe, obținând avantagii de tot soiul. Și aici, poate mai mult ca oriunde, izbucnește o participare evidentă de elemente economice.

Ideia de stat în noțiunea de politică.—Cealaltă serie de idei asociate noțiunii de politic privesc un aspect anti-individualist al lucrurilor. Ideia de stat, de Stare de Drept, de Reformă, se referă la latura colectivă, obștească a realității. E vorba de „interesul general“, față de care omul politic este, prin definiție, un simplu instrument și un modest anonim.

Și atunci, întrebarea este aceasta: Care din cele două aspecte e cel adevărat? Sau cel puțin care e mai important?

Răspunsul ni-l dă tot „omul de pe stradă“ și simțul comun. Concepția politicului privită ca activitate pusă în serviciul obștesc, în serviciul ameliorării soartei celor mulți, este mai în favoare de cât cealaltă, pe care opinia publică o tratează cu epitetul pejorativ de „politicianism“, opunînd-o noțiunii mai autentice de „politică“ propriu zisă. E semn că de partea acesteia din urmă șade adevărul.

Dar nu numai omul de pe stradă și judecata empirică a mulțimii socoate astfel. Gîndirea mai sistematică elaborată în liniștea cabinetului de lucru al omului de știință apreciază la fel. Iată un exemplu. Într'un manual francez școlar de sociologie, la capitolul „Sociologie politică“ nu ni se vorbește despre psihologia politicianistă, ci numai despre stat, evoluția, formele și mecanismul său.

Așa dar, din toate aceste eliminări analitice, rămînem cu un fenomen fundamental: fenomenul stat.

Elementele juridice ale statului. — Dar statul e ceva complex, cuprinzînd elemente diverse, nu numai politice. Și, dacă ar fi să spunem care e nota predominantă în cuprinsul noțiunii de stat n'am greși prea mult afirmînd că este aceia juridică.

Statul e o înlănțuire sistematică și complicată de reguli de drept. Statul, cu cele trei ale sale „puteri“, legiuitoare, executivă și judecătorească, se prezintă ca o construcție arhitectonică de norme juridice ierarhizate în ordinea generalității lor logice. În virful piramidei, avem reguli foarte abstracte, foarte generale: sînt legile constituționale. Subt ele vin „legile ordinare“. Acestea sînt, la rîndu-le organizate logic în coduri, astfel încît unele dispoziții să cuprindă pe altele, mai concrete. Dedesubtul legilor ordinare, în alte dispoziții, încă și mai concrete: regulamentele, deciziile ministeriale, decrete, circulări polițienești, etc. etc, în ordinea descrescîndă a generalității lor logice. Insfîrșit, la sfîrșitul erarhiei, avem conduitele individuale, — „speșele“, cum se spune în tribunale.

Acesta e Dreptul. Este o alcătuire de norme care se angrenează unele într'altele, cele mai concrete „amboatăndu-se“ în cele mai abstracte. Și deasupra tuturor, un organ, specializat, care se chiamă „puterea judecătorească“, avînd rolul de a menține această angrenare, *reajustînd* o conduită particulară la aceia mai generală care îi slujește drept motivare teoretică.

După cum vedem, Dreptul este aspectul conservator al Statului. Rațiunea sa este păstrarea, statu-quo-ul, menținerea intactă a regulilor obștești. La această operă, am văzut că colaborează două organe: Justiția și Administrația.

Puterea legiuitoare și afinitatea ei pentru manifestările politice. — Dar legile se schimbă. Și avem pentru aceasta un al treilea organ: puterea legiuitoare. Prin ea se împlinesc reformele, mici sau mari. Dar la această operă colaborează și alte organisme sociale. Este opinia publică, sînt clasele sociale cu interesele lor proprii. Decît, cum spuneam mai sus, aceste grupări sînt difuze. N'au coeziune. Pentru a activa eficace ele au nevoie să se exprime prin organe special destinate acestui scop, și anume prin: *partide politice*. Partidul politic, în ce are el mai esențial, nu-i decît un simplu membru al puterii legiuitoare. Chiar cînd un partid se abține dela alegeri și dela lupta parlamentară preferînd cum se zice „acțiunea directă“ sau „calea revoluționară“, este nu cu intenția de a nu participa pe viitor la facerea legilor nouă, ci pentru a pregăti ziua cînd el va deveni această putere legiuitoare *întreagă*, cînd se va substitui total actualilor făcători de norme de drept.

Despoliticianizarea justiției și administrației. — Mai multe consecințe se desprind din aceasta. Puterea cu adevărat politică a statului nu e aceia judecătorească și administrativă. Ba chiar există un curent unanim în toate țările care revendică *despoliticianizarea justiției și administrației*. Puterea de stat specific politică e cea legiuitoare, cu toate anexele, auxiliarii și ramifica-

țiile ei. Este puterea a cărei misiune nu este *păstrarea stării de drept*, ci dimpotrivă, *schimbarea* acesteia.

Ideia de schimbare a stării de drept în stat.—Aceasta-i ideia fundamentală care caracterizează specificul politic, deosebindu-l de cel propriu zis juridic. Resortul central al actului politic e *schimbarea* regulilor de drept existente, în scopul unei ameliorări oarecare, bine sau rău înțelese. Chiar și partidele zise conservatoare și reacționare sînt utilizate în vederea acestei arte de a schimba Dreptul. Căci ce însemnă partid reacționar? Atunci cînd evoluția firească a realităților sociale a adus anumite schimbări de fapt, traduse uneori și în schimbări de drept pe cale fie jurisprudențială, fie pe cale de intrare în desuetudine și neaplicare a unor anumite legi, partidul reacționar este gata să inventeze procedee juridice capabile să reinstaleze și să reînvie, prin dispoziții legislative nouă, anumite reguli vechi. Dar vechi nu în sensul de deja existente, ci vechi în sens de învechite și pe cale de a nu mai exista de loc.

Ideia de schimbare în economie și în politică.—Așa dar noțiunea de schimbare e fundamentală în materie politică. De cât, am văzut mai sus că și în materie economică am descoperit acest element al schimbării. Cu o importanță deosebită totuși. Schimbarea, în economie, este o individualizare. O singularizare a unui individ, corespunzînd unei schimbări echivalentă în restul societății. Pe cînd noțiunea politică de schimbare n'are caracter individualist. O lege, valabilă pentru toți, este la un moment dat, schimbată iarăși pentru toți, cu efect „*erga omnes*”. Caracterul individualist al uneia se opune caracterului obștesc-juridic al celeilalte.

Raporturile între politic și economic.—Analizele de mai sus ne permit să abordăm partea treia și ultima a cercetării de față, și anume problema raporturilor între unitățile politice și cele economice.

O primă relațiune o putem lesne preciza, folosindu-ne de deosebirea pe care o semnalăm între cele două concepții ale Politicului, între concepția politicianistă și cea propriu zis politică, anti-individualistă. Printre membrii societății politice, printre oamenii care colaborează la ameliorarea prin schimbare a ordinii de drept există indivizi cari au în vedere nu interesul obștesc, ci acel al diverselor unități economice de care îi leagă anumite interese personale. Impotriva acestei confuziuni se iau diverse măsuri. Citez cu titlu de exemplu ideia, foarte populară azi, a interzicerii membrilor parlamentului, de a fi membri în consiliile de administrație a societăților industriale, comerciale sau financiare. Este confuzia între politică și politicianism pe care opinia publică vrea s'o disocieze în numele adevăratei și autenticei concepții asupra Politiceii. Și procedeul general prin care conștiința colectivă încearcă a opera disociația este opunerea, față în față, a celor două idealuri antagoniste: Idealul individualist al interesului personal, caracteristic

Economicului,—și idealul colectivist al interesului general, interes oglindit în reguli de drept valabile simultan „erga omnes”—și care constituie cheia de boltă a cugetării și simțirii politice.

Problema acestor raporturi privită istoricește.—Dar problema noastră mai are o față, și anume o față istorică. Economicul și Politicul nu se prezintă în Istorie ca două idealuri totdeauna antagoniste. Dacă ajung uneori la rivalitate, le găsim de multe ori unite într'o operă de colaborare.

Din cercetările de istorie socială care s'au făcut, se poate chiar scoate o lege generală de evoluție. Oricâteori organismul politic prin excelență care e statul a trebuit să treacă dela o formă la alta, s'a slujit, ca de o cîrjă ajutătoare, de arma economică.

Un sociolog german, Oppenheimer, spune că statul s'a alcătuit prin două mijloace fundamentale: mijlocul politic al Raptului, și mijlocul economic al Muncii. Clasificarea aceasta, ca și însăși terminologia, sînt defectuoase. Raptul, în sensul lui Oppenheimer, al lui Marx sau Sombart, nu-i un mijloc politic, ci o confuzie între mijlocul politic cu cel economic. Realitatea istorică trebuie exprimată altfel.

Evoluția formelor de stat.—Statele au evoluat progresiv dela mai mic la mai mare. Tribul primitiv fuzionează cu alte triburi similare și dă acel stat pluri-tribal care a fost, bunioară, civitatea antică, sau micul regat african, model care a servit, perfecționîndu-se, împărățiilor egiptene, asi-ro-caldeene, etc. În evul mediu avem stătulețul seniorial—fie agrar pur fie urban—care se unește progresiv cu altele dînd acea integrare superioară care a fost *Principatul* din timpul Renașterii, stat nu local, ci, cum spune Schmoller, „provincial”. Acestea, la rîndu-le dau, în cursul epocii „moderne” a Istoriei organisme cele nouă care au fost Statele Naționale. Insfirșit, acestea din urmă, fie prin mijlocul federalismului, fie pe calea indirectă a unei Societăți a Națiunilor, năzuiesc să creeze o alcătuire încă și mai vastă.

O lege generală de evoluție istorică 1. Statul medieval.—Ori, este vrednic de remarcat că, oricâteori s'a trecut dela o formă de Stat la alta, s'a recurs într'o largă măsură la mijlocul economic. Ceva mai mult. În perioadele „de tranziție”, elementul economic încăleca asupra celui politic, văpsind cu coloratura lui specifică întreaga viață de stat. Iată de pildă trecerea dela lumea romană la cea medievală. Strămoșul Statului comunal este un castel al unui senator, un conac al unui latifundiar, este o gospodărie personală. Numai treptat-treptat fosta moșie se transformă, micșorînd atribuțiile seniorului—laic sau clerical,—dîndu-și un consiliu colectiv de administrație, și la urmă cucerind dreptul politic veritabil, acela de a legifera, de a edicta norme de drept generale.

2. Statul Renașterii.—La o altă etapă, avem Statul italian al Renașterii, despre care Burkhardt ne spune că avea, pentru Principe, aspectul de „bună afacere”. Populația devine „inventar

viu". Armata devine proletariat mercenar (atunci se inventează cuvîntul „soldat"). Toți locuitorii sînt privați sub specia venitului pecuniar. Atunci se inventează, în Italia, procedee geniale de recensămint, statistică și fiscalitate.

Statul național modern.—Iată în sfîrșit statul național modern. E simptomatic că în Istorie el este cunoscut sub numele de „Statul mercantil". Atunci avem acea perioadă celebră cînd întreaga comunitate era considerată ca o vastă gospodărie, protejată aprig față de gospodăriile rivale prin bariere vamale rigide; cînd războaiele au fost mai „economice" ca niciodată. Cînd Montaigne a putut defini politica prin cea mai specific economică dintre formule: „ce pierde unul cîștigă cellalt". Dar Statul modern se înfiripează. Confuzia între politic și economic nu mai este necesară. În locul vechilor formule, vin ideile fiziocrate și liberale, după care, între State, cîștigul unuia este și cîștigul celuiilalt.

Societatea Națiunilor. Ideia războiului, operație economică deficitară.—O idee similară e aceea din care a izvorît Societatea Națiunilor. Este convingerea din ce în ce mai populară că războiul este deopotrivă de ruinator pentru ambele tabere de beligeranți. Idee pe care cu atîta eloquență o susținea, cîțiva ani prea de vreme, Norman Angel în cartea sa cu mare răsunet „The great Illusion". Este o independență economică între toate Statele care a devenit o impunătoare realitate. Să se cetească talentata scriere a publicistului Francis Délaissi: Les contradictions du monde moderne, unde ni se zugrăvește cu exemple foarte sugestiv alese, vastul internaționalism economic al vremilor contemporane.

Ideia protestantă a moralei comerciale și a libertății tranzacțiunilor.—Și mai este o idee, cam înrudită cu aceasta, în geneza Ligei dela Geneva. E ideia protestantă a moralei liberului comerț. Două mari națiuni pretestante au promovat această Societate a Națiunilor: Anglia și Statele-Unite, țări care nu mai sînt propriu zis naționale, ci de dimensiuni cu adevărat continentale. Firește, America a cîștigat economicște din marele războiu. Oricine, din lectura bunioară a cărții profesorului de geografie dela Sorbona Demangeon: Le déclin de l'Europe, își poate da, în mod lesne și agreabil samă de aceasta. Dar aici este vorba de o limpezire de situații. America era ținută în urmă prin apăsarea unor situații istorice nelichidate. Războiul nu a îmbogățit-o direct, ci a normalizat lucrurile. Și America a suferit economicște din războiu. Dar a fost ca o criză catastrofică care a readus lucrurile la normal cum adeseaori se întîmplă. Acum însă America are nevoie de pace mai mult ca oricine, căci numai pacea asigură libertatea tranzacțiunilor și îmbogățirea națiunilor.

Caracterul economic al lucrărilor ligii.—Însfîrșit, puternica coloratură economică a Ligei Națiunilor se mai învederează și prin alte manifestări. Este conținutul însuși al activității sale. Afară de cîteva mici intervenții în conflictul născînd dintre diferite state de importanță relativ secundară, lucrările ei au caracter în principal economic.

Intr'adevăr, care sînt chestiunile care se studiază mai mult la Geneva, și care au fost încoronate cu oarecare succes? Chestiuni muncitorești: legea de 8 ore, protecția muncii, unificarea economică prin mijlocul cekului, represiunea falsificatorilor internaționali de bancnote (nu este curios și simptomatic ca un organism politic de dimensiunile Ligii să se ocupe de chestiuni monetare? împrumuturi acordate la diferite state, chestiunea în cea mai mare parte pecuniară a optanților unguri, etc. etc.

Problema dezarmării este o problemă economică. Dar, se va spune, problema fundamentală e pacea, oglindită în chestiunea nu mai puțin fundamentală a dezarmării. Ori, toată dificultatea problemei, nodul ei gordian, stă în chestiunea nu a necesităților apărării patriotice, ci în interesele particulare ale industrișilor de „Schwermetallurgie“, interese personale și economice, interese apărute însă cu putere și eficacitate de oameni tari care găsesc în guvernării țărilor diverse avocați ai afacerilor lor private,—industriști care, pe deasupra frontierelor își dau mîna pentru salvagardarea avantajelor comune. Din toate aceste cauze, problema păcii este deplasată pe un tărîm de afaceri pur pecuniare

Caracterul economic al sancțiunilor ligii.—Însfîrșit, sancțiunile. Inafară de avertisment—care e mijlocul cel mai puțin important, avem blocusul economic și permisiunea de a face războiu împotriva Statului neascultător de Ligă, cu dispensa învinuirii de agresor. În privința caracterului economic al blocusului e de prisos să mai insistăm. În ce privește războiul foarte special de care vorbeam, avem aici un caz foarte curios de intruziune a factorului economic în cel politic. Ce însemnă acest războiu? E un războiu oarecum fără riscuri dezavantajoase, și cu perspective nouă, din contra, avantajoase. Un războiu în care nu se mai riscă să survină noi aliați în tabăra dușmană. Un războiu în care muniție totdeauna suficientă este asigurată, căci toate Statele ligate își pun stocurile și uzinele lor la dispoziția Statului „victimă“. Dispare din războiu elementul acela politic de luptă cu risc, de șanse îndoelnice, de pariu aleatoriu. Se merge relativ la sigur. Este oarecum un războiu-afacere.

Bineînțeles, nu spunem că aceste mijloace inventate de Ligă sînt de pe acum eficace. Noi analizăm aici doar spiritul cu care se lucrează și soluționează problemele la Geneva. Și trebuie să recunoaștem, în toate manifestările, o întrebuintare, deocamdată, de mijloace—bune sau rele—de ordin economic pentru a realiza alcătuirea morală, juridică și politică care este și va fi din 'ce în ce mai mult Societatea Națiunilor.

Și voiu cita, în această ordine de idei, un ultim simptom. Liga preferă chestiunile economice celor juridice. Ca dovadă, chiar acum cînd ea există și funcționează, supraviețuiește, cu deplinătate de atribuții, Curtea de Justiție Supremă dela Haga.

Argumente scoase din etnografia comparată.—Așa dar, trecînd în scurtă revistă evoluția istorică a formelor de Stat, con-

statăm cum noile forme, în perioada lor de creștere, și înainte de a deveni organisme în principal politice, au recurs într-o largă măsură la mijloace economice diverse.

Lăsînd deoparte istoria, vom termina cu un ultim exemplu luat din acea „Istorie în Spațiu” care este Etnografia comparată.

Spunem că forma cea mai primitivă de Stat este Tribul; tribul așa cum îl găsim, în starea lui aproape pură, la societățile descrise de Spencer, Gillen, Howit, care trăesc în Australia Centrală. Acolo, „guvernarea” Statului n'are aproape nimic economic. Iată cum se petrec lucrurile.

Un trib este subîmpărțit în fratrii (de obicei două). La expirarea unui interval de timp calendaristic, oamenii din fratria A vin „la putere”. Ei conduc toate chestiunile de Stat: desemnarea soților și soațelor (mariajul e, spune Frazer, o „State affair”), executarea dansurilor, a banchetelor totemice, a inițierilor („majoritatea legală” de acolo), adopțiunile, funeraliile, declararea războaelor. Oamenii fratriciei A poartă măștile sacre. Ei sînt activi. Cei din fratria B asistă, pasivi. În perioada următoare rolurile se inversează. Cei din fratria B vin „la cîrmă”. Ei guvernează.

Participarea economicului la prima evoluție cunoscută a formei de Stat.—Dar aceasta e o alcătuire foarte primitivă. Etnografi și sociologi ca Swanton, Boas, Malinowski, Adam, Davy, Mauss, au identificat o formă de Stat mai evoluată, unde, înlăuntrul societății, există niște elite, case privilegiate, numite „secret societies” sau „mannerbunde”. Acestea sînt „castele dominante”, *clasa guvernantă*.

Dar ce trebuie să faci pentru a fi membru, și, fiind membru a ocupa un loc de frunte în aceste caste? Este foarte curios. Condiția de a pătrunde, de a te menține și progresa în aceste „secret societies” este una singură: să fi ieșit norocos în *potlatch*.

Potlatchul este o procedură curioasă care constă din a oferi cuiva daruri, în a-l sfida donîndu-i o anumită cantitate de bunuri (alimente, arme, plăpumi, metale, etc.) Cel astfel provocat este, prin aceasta, automatic obligat să restituie, într'un anumit termen, o cantitate dublă. Sau poate să o restituie, dublată, numaidecît. În acest caz primul donator devine la rîndu-i obligat să doneze o cantitate quadruplă, pe care dacă o dă pe loc, celălalt trebuie să o restituie înopțit. Și așa mai departe. Acel care—cum se zice foarte pitoresc în jargonul țăganilor dela noi—a fost „arămas”, își pierde o parte din blazoane, totemuri și nume, pe care le însușește celălalt. Și atunci unul decade, până la excludere, din rîndul membrilor din casta sa, celălalt se sue în grad înlăuntrul „secret society” respective.

Prin acest proces de individualizare, se operează o fuziune intertribală, și o formă superioară de Stat ia naștere, Stat feudal care ia locul celui egalitar totemist, pregătind monarhia gen african.

Și la geneza acestor prefaceri, întîlnim procedura *potlatchu-*

lui, fenomen—după spusele etnografului Boas—de ordin în mare parte economic, amintind, cu alte simboluri, economia fiduciară a societăților moderne.

Caracterul provizoriu al memoriului de față.—Oprim aici expunerea noastră. După cum anunțam la început, chestiunea e prea vastă și neexplorată pentru a permite mai mult decît o punere mai corect sociologică a problemei, oarecare descripții de fapte, și, pe ici pe colo, cîteva indicații provizorii asupra felului cum, de aici înainte, concluziuni și rezultate mai temeinice ar putea să fie obținute.

D. I. Suchianu

Egotism ¹

«Der Einzige und sein Eigentum».

Max Stirner

Pe mine nu mă 'ncîntă suveranii,
Chiar cînd Impăratul e Napoleon :
Măștilor te poartă purpură pe tron,
Să li se plece doară curtezanii.

Ori buni ori răi, sînt toți năluce stranii,
Sînt fățarnicie, intrigă, carton,
Sfoară de culise, fard de istrion,
Păpușe bune de uimit profanii.

Ducă=și cît li=i vremea pașnici fastul lor,
Stînd ca mărturie pentru viitor
De tot ce=i ușurință omenească,

Este, totuși, Unul căruia cu greu
Ne 'npotrivim să nu ne stăpînească :
Monarchul acela e cinicul Eu.

Mihai Codreanu

1 Studiu de sonet endecasilab cu alternanță de rime.

Era ea!

— Povestește-ne ceva, Piotr Ivanovici! — ziseră domnișoarele.

Colonelul își suci musteața cărunță, tuși și începu:

Era în anul 1843, pe cînd regimentul nostru stătea lîngă Censtohovo.¹ Dar trebuie să știți dumneavoastră, dragi domnișoare, era în acel an o iarnă cumplită, încît nu trecea o zi să nu înghețe nasurile santinelilor, sau să nu se troieneze de viscol drumurile. Groaznicul ger, cum a luat-o pela sfîrșitul lui Octombre, așa a ținut-o până în April. Pe acele vremuri, trebuie să știți, eu nu sămănam cu un ciubuc vechiu și afumat, ca azi, ci eram, — puteți să vă închipuiți, — un băiat zdravăn și voinic, alb și rumăn ca un bujor, într'un cuvînt, o frumuseță de bărbat. Mă învîrteam ca un păun, aruncam bani în dreapta și în stînga și mi suceam musteața ca nici un praporșcic din lume.²

Uneori era destul să fac un semn din ochiu, să zăngănesc odată din pîteni, să mi sucesc musteața — și frumusețea cea mai mîndră se prefăcea într'o ascultătoare mieluşea. Eram lacom de femei ca paianjenul de muște, și dacă ași căuta, dragi domnișoare, să vă număr polonezele

¹ Localitate în Polonin (N trad.).

² Ceva ca un sublocotenent (N. trad.)

și jidăuculele, cîte s'au atîrnat de gîtul meu, îmi permit să vă asigur că în matematici n'ar ajunge numere... Adăugați pe lîngă astea că mai eram și aghiotant al regimentului, dansam mazurca în perfecție și eram însurat cu o femeie foarte nostimă, Dumnezeu să=i odîhnească sufletul. Dar ce fel de spînzurat eram, nici nu vă puteți închipui. Dacă se ivea prin district vre= o istorie amoroasă, dacă cineva a zmulș perciunii vre=unui jidan și a pîlmuit un șlehtici¹, apoi toți știau că=i numai sub=porucicul Vîvertov.

În calitate de aghiotant trebuia adesea să cutreer dis=trictul. Mergeam, ba să cumpăr ovăs, sau fîn, ba să vînd jidanilor și panilor² caii reformați, dar mai adesea, dragi domnișoare, sub pretextul slujbei, alergam la randevuuri cu cuconițele, sau pela marii proprietari pentru cărți... În=tr'un ajun de Crăciun, țin minte ca acum, mergeam din Censtohovo în satul Șevelichi, unde fusesem trimis după datoriile slujbei. Era un timp, trebuie să știți, nesuferit... Un ger, de crăpau pietrele. Eu și vizitiul meu în vre=un ceas și jumătate ne prefăcurăm în doi țințuri de ghiață. Cu gerul, de bine—de rău, te mai împaci, dar închipuiți=vă că pela jumătatea drumului începe deodată un viscol. Giulgiul alb începu a se învîrți ca «dracul înainte de utrenie», vîntul începu să se tînguiască, parcă i s'ar fi răpit femeia, drumul dispăru... Nu mai mult decît în zece minute eu, vizitiul și caii eram orbiți de zăpadă.

— Noblețea voastră, am pierdut drumul!—zise vizitiul.

— Al dracului! Dar unde ți=au fost ochii, dobito=cule? Hai, mergi tot înainte, poate dăm de vre= o locuință.

Și așa merserăm noi, merserăm, ne învîrtirăm—ne în=vîrtirăm, și iată că pela miezul nopții caii noștri se opresc în poarta unui conac—țin minte ca acum—al contelui Bo=iadlovschii, un polonez bogat. Polonezii și jidanii pentru

1 Nobil polonez <N. trad.>

2 Boierilor <N. trad.>

mine sînt tot una cu hreanul după masă, dar trebuie spus și adevărul: șliahticii sînt oameni primitivi, și nu se găsesc femei mai înflăcărate decît panocichile...

Ne lăsară să intrăm... Contele pe acea vreme stătea la Paris, și pe noi ne primi administratorul, polonezul Ca-zimir Hanținschii. Mi-aduc aminte că n'a trecut nici un ceas, și eu stăteam în aripa ocupată de administrator, fă-ceam curte femeii lui, beam și jucam cărțile. După ce cîștigai cinci cervonți și băui bine, cerui voe să merg la culcare. Ne fiind loc în aripă, mi se cedă o odaie din a-partamentele contelui.

— Nu te temi de stafii?—mă întrebă administratorul, introducîndu-mă într'o odaie nu prea mare, alăturată de o enormă sală pustie, plină de frig și de întuneric.

— Dar ce, aveți pe aici stafii?—întrebai, ascultînd cum un ecou surd îmi repeta vorbele și pașii.

— Nu știu, rîse polonezul,—dar locul ăsta mi se pare cel mai potrivit pentru stafii și duhuri necurate.

Luasem bine la măsă și eram beat tun, dar vă spun drept, după asemenea vorbe simții răceală în suflet. Să fie al dracului, mai bine o sută de cercheji, decît o singură stafie! Dar n'aveam încotro, mă dezbrac și mă culc. Lu-mînarea mea abia-abia lumina păreții, iar pe păreți—pu-teți să vă închipuiți—portretele strămoșilor, care de care mai fioros, arme vechi, coarne de vînătoare și alte fan-tasmagorii... O liniște de mormînt, numai în sala vecină foșneau șoarecii și trosnea mobila uscată, afară—ceva în-fernal... Vîntul prohodea pe cineva, arborii se îndoiau cu urlet și plînsete, nu știu ce drăcovenie, poate vre-un oblon, scîrția jalnic și bocănea în pervazul ferestrei. Mai adăugați la toate astea că mi se învîrtea capul, iar cu capul—și întreaga lume... Cînd închideam ochii, mi se părea că pa-tu-mi e purtat prin toată casa asta pustie și că joacă *cehardaua* cu duhurile. Pentru a-mi micșora frica, găsii de

cuvîntă mai întăiu de toate să sting lumînarea, fiindcă odăile pustii în lumină sînt mai fîoroase, decît în întuneric...

Cele trei domnişoare, care ascultau, se aşezară mai aproape de povestitor şi-l fixară cu privirile.

— Dar, — urmă colonelul, — zadarnic căutam să adorm, somnul fugea de mine. Ba mi se părea că intră tâlhari pe fereastră, ba se auzea şoapta nu ştiu cui, ba cineva = mi atingea umărul : într'un cuvînt — drăcărie cunoscută, cînd te afli într'o stare nervoasă. Dar închipuiţi-vă, în mijlocul drăcăriei şi în haosul de sunete, deosebesc un sunet ase-mănător cu şlepăitul unor pantofi. Ascult, şi ce credeţi ! Aud cum cineva se apropie de uşa mea, tuşeşte şi o deschide...

— Cine-i acolo ? — întreb, ridicîndu-mă.

— Eu, nu te teme, — răspunde o voce de femeie.

Mă îndreptai spre uşă... Trecură cîteva secunde, şi simţii cum două mînuţi, moi ca puful, se aşezară pe umerii mei.

— Te iubesc... Imi eşti mai scump decît viaţa, — zice o voce melodioasă de femeie.

O respiraţie ferbinte îmi atinse obrazul... Uitînd de viscol, de spirite, de toate pe lume îi prinsei cu braţul talia... şi ce talie ! Asemenea talii natura le poate pregăti numai după o comandă deosebită, odată în zece ani... Sub-ţire, şlefuită parcă, fierbinte, uşoară ca respiraţia unui copil ! Nu mă stăpîinii, o strînsei în braţe cu putere... Gurile noastre se uniră într'o sărutare puternică şi lungă... şi jur pe toate femeile din lume, nu voi uita până în mormînt această sărutare !

Colonelul bău o jumătate de pahar de apă şi urmă scăzînd vocea.

— Cînd mă uitai în fereastră adouazi, văzui că viscolul e şi mai mare... Să plec, era peste putinţă. A trebuit să stau toată ziua la administrator, să joc cărţile

și să beau. Seara eram din nou în odaia pustie, și exact la miezul nopții din nou îmbrățișeam talia cunoscută... Da domnișoarelor, dacă nu era amorul, crăpam de urât. Te pomenești că mă prăpădeam de beție.

Colonelul oftă, se ridică și începu să umble tăcut prin salon.

— Ei, și mai încolo?... — întrebă una dintre domnișoare, murind de așteptare.

— Nimic. A doua zi eram pe drum.

— Dar cine era femeia aceea? — întrebară domnișoarele, nehotărâte.

— Se înțelege cine.

— Nu se înțelege nimic...

— Era nevasta mea!

Tustrele domnișoarele săriră ca împunse.

— Adecă... cum așa?

— O, Doamne, ce greutate de înțeles? — zise colonelul supărat, strângînd din umeri, — M'am exprimat destul de clar! Mergeam la Șevelchi cu nevasta... A dormit în casa pustie în odaia vecină... Foarte clar!

Mmm... — rostiră domnișoarele, lăsînd deziluzionate minile în jos. — Ai început bine și ai sfîrșit, Dumnezeu știe cum... Nevasta... Pardon, dar astea nici măcar nu sînt interesante... și nici de spirit.

— Ciudat! Va să zică ați fi vrut să fie nu nevasta mea, ci vre-o femeie străină! O, domnișoarelor, domnișoarelor! Dacă acum judecați dumneavoastră așa, apoi ce-o să ziceți după ce vă veți mărita?

Domnișoarele se rușinară și tăcură. Se supărară, se întunecară și, cu totul deziluzionate, începură să caște în auz... La cină nu mîncau nimic, făceau gologoașe de pîne și tăceau.

— Nu, așa e chiar necinstit! — zise una, neputîndu-se stăpîni. — La ce era să povestească, dacă sfîrșitul e așa?

Nu=i nimic interesant în asemenea povestire... Un caraghioslîc !

— Ai început așa de frumos și... deodată te=ai întrerupt...—adăugă una.—O batjocură, nimic mai mult.

— Ei, ei, ei... am glumit...—zise colonelul.—Nu vă supărați, domnișoarelor, am glumit. N'a fost nevasta mea, ci nevasta administratorului.

— Da ?!

Domnișoarele se înviorară deodată, ochisorii lor sclîpiră... Se dădură pe lîngă colonel și, turnîndu=i vin, începură să=l copleșească cu întrebări. Plictiseala trecu, trecu iute și cîna, iar domnișoarele începură să mînințe cu mare poftă.

A. Cehov

〈Tradus din rusește de A. Frunză〉

U m b r ă

Sufletul meu singur,
Umbră de țărână,
Cheam'un gînd' să-l ducă,
Cerșetor, de mîină...

Unde i-o fi drumul,
Fulger și oglindă?
Cea dintăiu scîntee,
Unde-i, să-l aprindă?

Noapte și tăcere...

Ard în întuneric
Gîndurile mele
Plăsmuind deasupra
Sufletului, stele.

Scapără din colțuri
Așchii de lumină,
Dar li-i rece zvonul,
Raza li-i străină...

Nimine nu-mi spune
După care stea
Scăpătată 'n noapte,
Plînge umbra mea !

G. Bărgăuanu

Ceasuri trăite

Sosesc în Chișinău cu un tren de sară. Adouazi, la opt dimineața, trebuie să examinez la Zoologie elevele unei școli particulare din localitate.

Intr'o trăsură cu un cal, șubredă și foarte joasă, pornesc spre o adresă sfârșită în *skaia*, pe care o am din lași, de la o cunoștință.

Fizionomia orașului îmi apare haotică în umbrele serii. Nici o cotitură familiară, unde să se fi întâmplat ceva știut mie, nici o casă lângă care să pot pune un chip, un nume, un crîmpei de viață intimă. Aspecte reci, streine, dezbrăcate de umanitate, se perindă chinuindu-mă cu senzații prea cunoscute dintr'un vechiu și repetat coșmar: ziduri ostile, care răsar mereu, tot mai apăsătoare, gata să mă înăbușe în atmosfera lor împietrită.

Teleaga dislocată rezistă printr'o minune dealungul străzilor nesfîrșite și uniforme și, într'un tîrziu, se oprește cu un spasm în fața unei case mici—oaza mea temporară. Gazda e o femeie de vre-o patruzeci de ani, văduvă, rotunjoară și prietinoasă. Mă conduce din antret într'un salonaș cu mobile îngrămădite, cu siluete stranii în lumina pîlpitoare a lumînării. Intr'un părete al salonașului o deschizătură dreptunghiulară, fără ușă, arată un iatac îngust. O canapea, pregătită îmbietor cu perine și cuverturi albe, ocupă aproape în întregime mica încăpere. Fac doi pași în semi-întuneric și mă lovesc cu capul de o lampă suspendată, care începe să sune vesel din stalactitele ei de cristal.

— Lampa electrică ...s'a intrerupt curentul tocmai azi *dimința*, mă lămurește gazda—Ana Ivanovna—cu accent alintat de basarabeancă.

— Nu-i nimic, răspund încet.

Sînt așa de obosită, că singura mea dorință este să dorm.

— *Diminiață* cafea cu *laptie*, nu ? întreabă gentil Ana Ivanovna.

Un glas parcă-mi șoptește : Ceai ! Dar amintirea cafelei mele amărui, cu aromă tropicală, concentrată în esență și catifelată de crema laptelui, mă invită ispititoare.

— Da, doamnă, dacă se poate—cafea.

— De sigur, se poate. *Noaptie* bună. Și gazda mea se strecoară fără zgomot printre scaunele și mesuțele salonașului întunecat, spre o odaie din fund.

În cea dintăiu clipă de singurătate mă uit împrejur cu o privire, înșfîrșit liberă de orice constrîngere, și iau cu adevărat cunoștință de locul unde am să-mi trăiesc viața cîteva ceasuri.

În afară de canapea, mai este în iatac o mesuță și un scaun. O fereastră dă spre stradă. Păreții sînt tapisați peste tot, în chip de evantalii ori de stele, cu fotografii și cărți poștale ilustrate. Mă încrunt fără voe. Antipație pentru acest gen de ornamentație, ori avertisment ocult ? Privirea mea trece, precisă, de la cartoanele suspecte la sîrma pentru lumină, care se coboară în dreptul căpătăiului, până la butonul fixat mai sus de perine. Dealungul ei văd mici pete cafenii, cu prelungiri sinistre și pierdute de coadă de cometă, îmbinate cu niște puncte negre, în relief.

Sînt tare obosită. Nu vreau să bănuiesc nimic...

Fac un pas mai spre mijloc și ridic brațele să-mi scot pălăria. Mă lovesc iar în lampa electrică. Cristalele ei sună clar în liniștea încăperii. Cu mișcări obișnuite, mecanice, mă învîrt în spațiul strîmt. De cîte ori fac o mișcare mai largă lovesc în lampă ori cu capul, ori cu mîna. Dacă, cel puțin, n'ar avea zurgălăi... Dar, la fiecare dată, zingănitul lor vioiu subliniază stîngăcia mișcării mele.

Acuma liniștea e deplină și întunericul te îndeamnă la somn adînc.

Somnul ! Încă o minune banalizată, o fericire neprețuită, pe care a dăruit-o Dumnezeu omului. Dar omul e nefericit pentru că nu știe să guste fericiri reale și la îndemînă. Chiar ziua de azi : o călătorie rapidă, o oboseală sănătoasă... oraș nou... Ana Ivanovna... trăsura...

Subt impresia unei arsuri sar brusc din amețeala imaginilor amestecate și tot mai voalate. Aprind în grabă lumînarea. Clipesc

repede, să-mi asigur agerimea privirii. Ce-a fost oare ? Pe perina foarte albă o gînganie plată, ca o firimitură vag convexă de șocolată, simulează o imobilitate perfidă. Apoi, fără veste, cu o iu-teală nebănuită, dispare. Dacă ași fi întins mîna mai repede... Puah ! Ei, da, dar îmi asiguram somnul—îmi trece prin minte, ca o umbră, un gînd naiv. Dar, în aceeași clipă, ascultînd de nu știu ce îndemn, întorc capul spre sîrma electrică. Ce înghesuială ! Ce avalanșă ! Ce viață surdă ! Privirea mea, plină de o sîrșeală tragică, se oprește pe flaconul de Colonie. Ud batista, mă dau mai aproape de perete și încerc o anestezie în *massă*. Imdată văd nesocotința acestui gest. De pretutindeni, de pe unde ajung efluviile înviorătoare ale Coloniei, gîngăniile plate și moi trag în toate direcțiile linii de fulgere întunecate și dispar cu precizie în misterioase adăposturi.

Cu o mină nesigură ridic un colț de carte poștală. „O, blestemată curiozitate !“ Subt micul adăpost de carton aglomerația atinge proporții neînchipuite.

Sînt abia unsprezece ceasuri. Ziuă se face la patru. Dacă ași renunța la somn ? Fac doi pași și mă lovesc cu capul în lampă. Zurgălăii sună... are să se deștepte gazda. Mă simt stîngeră în noapte și în necunoscut. Oboseala mă cuprinde ca un frig.

Mă culc iar. Tăcere neprietinoasă, de loc străin, se ridică nesimțit, ca o apă, și mă impresoară. Sugestii de somn, furișe, vin de pretutindeni. Din odăița din fund răzbate, cu întreruperi, un horăit modest, feminin. Ana Ivanovna... somnul e o fericire... oboseală... călătorie rapidă...

Plici !

Somnul piere într'o clipă. Cu o mișcare sălbatecă ași vrea parcă să-mi rup obrazul, să smulg cîntăcutul moale și vîscos.

Și ...iar gînduri de filosofie igienică, amețală de cîteva minute, deșteptare bruscă cu inima dureros oprită.

Cît a ținut chinul ? Un cataclism cosmic a prelungit, de sigur, noaptea aceia cu mult peste durata ei obișnuită.

În tăcerea mare a străzii aud deodată huruit de căruță. Cu pas nesigur, lîncedă ca după boală, mă apropiu de fereastră și ridic storul. Se zărește de ziuă. Deschid larg fereastra și boarea zorilor primenește aerul închis de casă mică, cu mobile vechi și multe. Întind o pînză străvezie de marchizetă pe unghiul neîmplinit al geamurilor dinăuntru și adorm îndată cu imaginea ondulării ei grațioase, care alungă spre mine pale reînoite de răcoare.

.

— Bună-diminiața. Poftim cafeaua !

Ana Ivanovna îmi oferă cu toată inima un pahar neobișnuit de mare, plin cu un lichid cenușiu, ferbinte, cu abur de secară prăjită.

— Poftim. E ferbinte și *dulcie*... am pus șese bucățele, ca pentru mine...

Mă uit cu ochii zăpăciți la gazda mea așa de amabilă și zîmbesc sarbăd, în neștire.

* * *

La opt sînt la școală— „Pensionnat français de demoiselles”. Directoarea mă lămurește că elevele promovau până acum cu profesorii Institutului și, subțind buzele, subliniază că examenul acesta este ceva nou. După întreaga ei ținută înțeleg că examenul nu are numai farmecul noutății...

Mă conduce apoi până la o sală mare în care-s adunate elevele. Imi prezintă pe profesoara respectivă—o persoană mărunță cam speriată, cu o toaletă plină de contradicții : podoabe moderne—șnur gros de mărgele galbene la piept, brățări multicolore de celuloid și rochie antică de mătase verde cu plastronaș roz, închisă până subț bărbie.

Directoarea mă lămurește, în sfîrșit, că *les élèves passent leurs examens en français*, salută scurt și pleacă.

Elevele, frumos așezate în bănci, mă examinează cu o curiozitate neascunsă, șoptesc și-și fac semne, la largul lor în atmosfera particulară pensioanelor. Din cînd în cînd se uită la profesoara lor cu o expresie de familiaritate, ca la o guvernanta ocrotitoare.

Chem trei eleve la tablă. Lîngă catedră, la îndemînă, sînt cîteva planșe. Vreau să le răsfoesc, să văd ce reprezintă. Prima elevă din grup, la simpla intenție a gestului meu spre planșă, începe ascuțit, ca la un semnal :

— C'est le papillon. C'est le beau papillon blanc. Il vit *sir* les arbres. Il a six petits pieds.

Luată așa, pe neașteptate, o las să isprăvească și—neputînd opri șuvoiul de vorbe—ating a doua planșă, ca să-mi dau o ocupație.

— C'est l'abeille, izbucnește mai ascuțit a doua elevă. Elle vit *sir* les fleurs. Elle a six petits pieds...

Mă uit cam derutată împrejur. Profesoara elevelor, tare mul-

țumită, aprobă dînd din cap. Întind brațul, să pun la loc planșa cu albina.

— C'est le hanneton ! țipă a treia candidată, crezînd că am luat a treia planșă. „Il vit *sir* les feuilles. Il a six petits pieds“...

Și tot așa, până la amiază. Dela o vreme încep să mă simt bine în ritmarea repetată a vorbelor asemănătoare, iar refrenul „il a six petits pieds“ îl aștept ca pe ceva necesar fericirii mele. Numai un gînd, pe care cu imprudență îl afund în subconștient, mă chinuște din cînd în cînd : ce-o fi zis Ana Ivanovna cînd a găsit, neatins, paharul cu cafea *dulcie* de secară ?

Elevele sînt numeroase. Abia am examinat jumătate din ele. Profesoara lor, vădit fericită de reușita examenului, mă conduce până la eșire. O teleagă cu un cal, joasă și șubredă, gata să se desfacă din încheeturi, mă duce pe străzi mărginașe, prea largi, pline de soare. Chipuri străine circulă fără rost. Case tainice apar, parcă ivindu-se cu fereală de după zăplazuri înalte.

Ajung la gazdă. De cum pășesc pragul simt că se învîrte pămîntul cu mine. Trenul, nesomnul, cele cîteva ceasuri de examinare, m'au învins. Ana Ivanovna mă primește zîmbitoare și aprinsă în obraz. Sigur că a stat la mașină, să pregătească dejunul. Privirea ochilor ei blînzi mă reconfortează și o senzație plăcută de foame mă scoate din toropeală.

În salonaș tacîmul meu e pregătit. Ana Ivanovna dispare o clipă și se întoarce iar cu o farfurie adîncă, plină cu o zeamă grasă și cîteva bucăți de carne de un aspect neobișnuit.

— Poftim. Aveți un borș tare bun. E de oaie !

Foamea îmi dispare ca prin farmec. Ceva mi se strînge în gît și cu glas schimbat răspund :

— Mersi... nu prea mi-i foame. N'aș mai lua borș.

Ana Ivanovna îmi spune dulce :

— V'ați oboșit prea tare. Mă duc s'aduc friptura.

În urma ei, prin ușa întredeschisă se strecoară, ca o ondu-lare de lumină, o făptură plină de grație : o mîșă de Angora, mă-tăsoasă și albă, cu cap mic și ochi încrezători. Vine spre mine fără teamă și se șterge ușor de piciorul meu. În urma ei se în-cheagă din tăcere altă minune : o angora cenușie, cu privirea verde și crudă, iar în fund de tot, în crăpătura ușii, se zărește încă un cap, alb și fin. Introduce, ca o avant-gardă, un bot mic, îl deschide într'un mieunat aristocratic, care pretinde ceva cuvenit și-și arată toți dinții—bijuterii mărunte, ascuțite și translucide.

Imi trec mîna peste ochi. E reală oare defilarea asta de grație și de frumusețe? Ori sufletul meu, rănit de mărunte împrejurări ostile, își creiază prin tainicile lui puteri un miraj compensator?

— A! au venit pisicile, zice Ana Ivanovna, intrînd cu friptura. Să le dau afară...

Intind instinctiv mîna spre ele.

— Nu... lasă-le, te rog...

Ana Ivanovna zîmbește mulțumită.

— Poftim friptura! mă îndeamnă apoi—și pornește grăbită îndărăt.

Din ușă își completează invitarea:

— E tare bună... E de oaie...

* * *

La trei ceasuri precis sînt îndărăt la școală, în sala de examen. Profesoara o fi întîrziat, căci găsesc elevele singure. Chem la tablă numai pe una. E scurtă, grasă și roșie, cu ochii bulbucați. O iau repede:

— Știi romînește?

Surprinsă, răspunde și ea repede, răgușit, din fundul gîtlejului:

— Da!

— Spune-mi atunci: ce animal rumegător cunoști?

Fetița se uită speriată spre colege. Ochii parcă au să-i iasă din cap. Se uită în sfîrșit și la mine și crîșcie gutural:

— *Hî-t-t... oia...*

Imi vine un fel de sfîrșeală. Amintiri recente mă năvălesc.

— Bine, bine. Te rog—altul...

Eleva aruncă iar priviri de naufragiată în bănci, cătră colege. Fața i se aprinde ca focul. Intr'o sforțare penibilă articulează iar:

— *Hî-i-ă... oia.*

Mă simt la marginile rezistenței.

— Cum? alt rumegător nu mai cunoști?

— Ba da... *vacă... și oia...*

În clipa cînd o trimit cu precipitare în bancă, profesoara elevelor intră alarmată. Imi reamintește că elevele sînt preparate în franțuzește și-mi împinge discret, dar energic, planșele de *Histoire naturelle*... „C'est le papillon. C'est le beau papillon blanc. Il vit *sir* les arbres. Il a six petits pieds”—îmi sună în urechi.

Planșa următoare, era desigur, „l'abeille“. Am îndepărtat cu hotărîre cartoanele, m'am uitat sever la profesoară și am întrebat-o —pe romînește—dacă elevele au învățat numai despre insecte. Profesoara, grozav de atinsă, îmi răspunde că elevele au făcut *toată* Zoologia.

— Bine, doamnă. Alors, vous, Rabinovici, dites-moi si vous savez quelque chose... *si le chameau.*

— Le chameau? îmi răspunde pripit eleva, cu ochii strălucitori de rîvnă științifică. Le chameau? Oh, oui, madame... le chameau, oui, il a six petits pieds...

* * *

Spre sară mă întorc la gazdă să-mi iau bagajul, să-i mulțumesc și să plec la gară. Prefer să aștept acolo, cum o fi, ora trenului.

Gazda—care, se vede, a prins dragoste de mine—nu înțelege nimic din graba asta. Mă privește galeș și-mi spune:

—Cum? Nu luați masa de *siară* la noi? Pregătisem pentru mata un pilaf tare bun, de oaie... gras și cu zahar...

Lucia Mantu

CETANIE

Hoinar, aduľmec urma pierdută 'n viitor.
Stingher urc cătră mine și mai stingher cobor.
Prin anii sterpi ființa mea aspră mi-o petrec,
Cu năzuinți de vultur și umblet de culbec.
Imi caut rodul vieții pe piscul cel mai drept,
Blajin ca porumbeii, ca șerprii înțelept.
In ghiara faptei mele mă zbucium nesupus,
Mă lepăd de vecie ca Petru de Isus.
Iezit de îndoială mă mistui și mă 'njgheb,
Nu-i semen să-mi răspundă cînd nu știu—și întreb.

Incrînguesc în tainiți de peșteri spre trecut,
Putreziciuni de hoit și desnădejdi de lut.
Imi cad în suflet bezne cu adîncimi de corbi.
Calc glodul sec cu care Isus ungea pe orbi.
Nici cerul, nici pămîntul nu pot să-mi dee sfat,
Spăl mînile de propria-mi osîndă, ca Pilat.

În lațuri pentru alții întinse, mă încurc.
Pe Golgota, cu crucea, de bună voe urc.
Iubesc suflarea toată—și piatra depe drum.
Pe cel ce mă lovește sînt gata să-l zugrum.

Cu truda și sudoarea aceluiași năduh,
Durez la înălțarea mea crîncenă 'n văzduh.
Imi pun piciorul sdravăn spre cer pășind—și rîd
Cînd Dumnezeu deschide triunghiul cu ochi hîd.
Scot viperei veninul din punga de subt dinți,
Rup spăngile pitite în mîneci de cei sfinți.
Șterg urmele lăsate de vreme prin nisip,
În tot cuprînsul lumii păcatul sfînt mi-l țip.
Și-ori unde trec, puternic, din largul meu destin
Impart în pîne trupul și sîngele în vin.

George Lesnea

Memorial

(Note de drum în Spania)

15 Septembrie, Prado

Toate descoperirile își au deziluzia lor. Am venit în Spania plin de Goya. Cele câteva pînze ale acestui straniu spirit din muzeele europene, excită, satisfac puțin și pornesc imaginația la lucru. Așa cum îl gîcești, după două-trei schițe la Luvru, Berlin ori aiurea, promisiunile de fericire pentru opera cardinală sînt perfect legitimate. Și pe urmă, cînd contactul se produce inevitabil, la început se schițează o mirare simplă. Apoi mirarea se precizează încetul cu încetul în tristeță și regret. E ca un paradis pierdut, ca un ideal doborît în țandări. Criticul german Meyer Gräfe a scris o carte întregă „Spanische Reisen“, care cuprinde fazele deziluziei sale despre Velasquez. N'am împărtășit un moment scrupulele criticului german relativ la marele pictor al epocii lui Filip al IV-lea.

Am simțit însă acest sentiment pentru Goya. Poate că a contribuit la aceasta biografia sa enigmatică și plină de surprize. Elementul literar predomină la acest pictor pe jumătate bizar, pe jumătate „poseur“.

Ceva din Edgar Poe și din Dostoewski fără poezia celui dintăiu și fără umanitatea celui din urmă se îmbină în făptura lui. Gust excesiv pentru pitoresc și senzațional, cruzime, perfidie, curiozitate pentru fantasmagoria medievală cu vrăjitoare, cu inchiziție, cu tortură și asasinat. Aspect senzațional, picant, spirit curios dar mic, de proporții locale și momentane. Artist de epocă,

nu de eternitate. Influența spiritului său mușcător, fără de sentimentalitate și extrem de caracteristic a fost totuși considerabilă asupra lui Daumier, Manet sau Rops. Dezechilibrat în fantazia sa nemăsurată, dezechilibrat în suflet ca copiii mici cu gusturi criminale care scot ochii și pui de găină sau tae coada căteilor ca să se amuze, pictura sa e îmbibată de un sarcasm crud, de șiretenie bănuitoare și perversă. Din același aluat, Poë sau Baudelaire, s'au înălțat până la frenezia remușcării ori până la mila creștină. Goya e pictorul Spaniei descompuse și anarhice de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Ambianța în care produce e aceea de curte rîncedă, vițioasă și dezorientată. Sufletul său, prelungire de medievalism într'o epocă de reînoire și entuziasm, nu cunoaște decît blestemul și ricanarea. Pîtit după faldu-rile unei draperii, pîndește, cu gînd de răzbunare înecată și ascunsă, ridicolul, deșanțarea, grimasele unor figuri pocite de curtezani ori de prinți degenerați, lacomi și vicioși. Revanșa unor umilințe mereu primite și niciodată plătite, se ușurează într'o caricatură meschină în care subiectele și autorul lor, se ghicesc detestîndu-se cu maniere surizătoare. Goya i-a pocit cu politeță și ipocrizie, dar mai ales cu prudență, înfricoșat să treacă deadreptul la satira francă. Lîncezeală și plictiseală de lume bună în decadență.

Ochiul său, însă, e ager și știe să observe, Cînd se coboară până la observarea moravurilor populare și desenează „Capriciile” ori „Tauromachia”, verva sa e neastîmpărată, inteligența sa sfredelitoare. Tapiseriile dela Exorial, singura fișie de viață care înveselește acest lugubru mormînt, sînt vesele și calde de toată pîlpîirea sănătoasă a vieții populare. Nu trebuie uitată nici neînțeleasă „Maia denuda”, care a inspirat Olimpia lui Manet și alte cîteva compoziții similare. Femeia e mică, frumusețea ei nu e prea strălucitoare, afară de carnație care e însă superbă. Tocmai în banalitatea frumuseții ei se ascunde ceva neliniștitor. După unii ar fi Princesa de Alba, de ale cărei favoruri, zice-se, că Goya n'ar fi fost străin. E oricum femeia de totdeauna, cu luciri animalice în ochi, cu suflet în acelaș timp promițător și străin, cu

voluptăți abia bănuite, cu zîmbet angelic și perfid, dar mai ales cu o absență detașată în privire, călătoare în alte lumi—, ca o zeiță transfigurată, rățicită aici jos pe pămînt, cu nostalgia nemistuită a cerului.

Compozițiile mai mari ale lui Goya sînt pompoase, colorate mediocru, fade și, la urma urmei, plicticoase. Subiectele sînt emfatică și pretențioase.

Prado, împreună cu Național Galery și cu Louvre, e cel mai important muzeu al lumii. Nu e așa vast, așa imens de bogat ca Louvre și poate nu constituie o adunare așa de universal eclectică ca galeria națională a Angliei. Pictura nordică, flamandă și engleză e mediocru reprezentată. Însă tot ce se găsește aici e de primul ordin. Luvrul are mii de pînze, dar nu toate sînt însemnate. Nu veți găsi în Prado aspectul de anticărie, de „bric à brac“, așa de caracteristic altor muzee alcătuite din resturi de vechituri. Aproape tot ce posedă această minunată colecție, îngrijită ca o grădină, constituie o capod'operă. Gruparea e concentrată: tot ce e mai însemnat din Velasquez e adunat în două săli, Goya în a treia, Greco într'una. Cele mai bune producțiuni ale lui Tizian,—fost pensionar al regilor spanioli,—neuitatul portret al lui Filip al IV-lea—, sînt strînse cu îngrijire într'o sală.

O modă recentă, nedreaptă, exclusivistă și sectară ca toate modele, a operat în pictura spaniolă o teribilă amputare, oferită în sacrificiu unei adorații necondiționate. Căci modele n'au numai eroii, dar și martirii lor. Eroul modern e Greco, consacrat de sensibilitatea capricioasă și morbidă a lui Maurice Barrès și de snobismul dandy-ului parisian Robert de Montesquieu, alias baronul Charlus din romanele lui Proust. Martirul, căci eroii trebuiesc afirmați contra cuiva, e Velasquez.

Și îndîrjirea contra acestui geniu e cu atît mai picantă cu cît admirația cu care l-au întovărășit veacurile, unul după altul, a fost unanimă. A lovi în admirații desăvîrșite e unul din gusturile perverse cele mai predilecte ale timpului nostru. Și marele pictor

spaniol n'a fost cruțat. Dar ceiace e curios e că Greco nu exclude pe Velasquez. Și vice versa. O pricepere mai complexă și mai eclectică îi poate admite perfect pe amîndoi. Așa sînt făcute însă marile adorațiuni: în primul rînd din disprețul rivalului. Omagiile mari răsar mai întăiu din negație: pentru ca Greco să fie mare, trebue ca celalt să fie mic.

Velasquez e din acei titani ai căror artă n'are o specialitate. Rembrandt e clar-obscurul, Tizian senzualitatea, Delacroix imaginația, Fra Angelico suavitatea. Ce să admiri la Velasquez? Desenul e perfect, dar nu e totul. Culoarea e specifică și luxuriantă, dar nu e unică și mai ales nu se impune brutal și semnificativ. Pătrunderea psihologică? Expresivitatea? Compoziția? Toate și nici una.

Marii artiști își topesc aptitudinile într'o sinteză stranie și inanalizabilă care n'are alt nume decît perfecțiune. Ei au de toate și nimic precis. Reflectînd însă bine, marii creatori au de obicei aceste trei însușiri; simțul realist al vieții, semnificația psihologică a situațiilor și a oamenilor, desăvîrșirea tehnică. Și Velasquez le are pe toate, cum le are Goethe sau Tolstoi. Realismul său mai ales amintește prin robustețea, calmul și imparțialitatea lui de marele romancier rus. În „Țesătoarele“ sale, „Les Hilanderas“, a prins un colț din viața umilă, zilnică și eternă. Într'o epocă în care transfigurarea și interpretarea idealistă ori măcar imaginativă era totul, Velasquez ridică numai puțin vălul acoperitor și trădează viața așa cum e: modestă și banală. Până și în compozițiile istorice, cum e în „Predarea de la Breda“ emfaza și grandilocvența lipsesc cu totul. Influențat de școlile realiste valenciene și sevilane de Herrera, Ribalta anterioare lui, poate și de curente flamande ori olandeze, subiectele sale de predilecție sînt acelea pe care secolii mai tîrziu le vor prefera Zola și Gorki: vagabonzii, bufonii gheboși ai curții, piticii degenerați, militarii pensionari cu inutilă și tardivă grandomanie. Dar chiar cu ocazia unor astfel de portrete, gustul pentru pitoresc nu e excesiv. El nu exagerează și nu caricaturizează. Ii lipsește „șarja“, fiindcă gustul său moderator și suveran

intervine imediat. Velasquez tocește și pilește toate colțurile aspre, toate asprimele, toate asperitățile. Totul e lin, neted, firesc, organic. Ca să scape de cruzimea culorilor prea intense, a tonurilor prea strigătoare, Velasquez nu se plimba decît seara în amurg, cînd crepusculul înăbușea încet lumina. Și totuși pictura sa nu e ternă. Evident Velasquez e inezizabil.

Aceiași perfectă măsură și în expresia sufletească a personagiilor sale. Interioriștii, care caută psihologii cu orice chip sînt literați rătăciți în pictură. Cîtă cerneală sacrificată,¹ pentru surisul Giocondei, ieșit din capul acelui mare ideolog și mediocru pictor care a fost Leonardo! Căci sînt, fără îndoială, două tipuri de pictori: la unii predomină capul—ideile, sentimentele, subiectul, tendința literară, și la alții mîna (virtuozii tehnicianii, decoratorii puri). Velasquez știe să împace mîna cu capul. Nu cedează prea mult nici într'o parte, nici în alta. Le îmbină cuminte, discret, făcînd fiecăruia partea ce i se cuvine.

Un tablou al său „Los borachos“, bețivii, reprezentînd un grup de cheflii ar înclina parcă cătră prea multă expresivitate psihică. Fiecare cap, semnificînd aceeași stare de dispoziție în ebrietate, e adaptat totuși unui anume caracter individual. E beția particularizată după temperamente, adică, mai exact, beția care trădează caractere. Puterea de expresivitate e enormă. Dar imediat atenția e chemată de anumite detalii tehnice, problema realizării artistice se impune pe planul întăiu, încît tendința literară, o clipă predominantă, se retrage la locul care i se cuvine, fără să strice ansamblul, resemnîndu-se la rolul său de detaliu într'un complex organic. Marele pictor spaniol e un liric conținut, ca toți clasicii.

Dacă Velasquez e un pictor universal fără specialitate, Greco e un artist de caracteristic strict limitat. Se cunoaște povestea sa de emigrant grec, trecut prin școala venețiană și poposit în Toledo, acolo, unde sensibilitatea sa bolnăvicioasă și orgolioasă își găsește un adăpost pe măsură. Mistic, suflet extatic și exasperat,

el prinde numaidecît simțul și ritmul delirului toledan și castelan, în acea epocă de catolicism acut și beatitudine spasmodică. Desenul, linia lui Greco sugerează mai întâiu și numaidecît convulsiunea. Corpurile sale sînt ca flăcări care se mistue, ca isteriți în transă care se zbat, se crispează și se încovoae, ca remușcări care nu-și găsesc balsamul, ca neurastenici care nu pot ajunge odihna.

E epoca splendidă a chinului spaniol, a inchiziției și a setei neastîmpărate de ispășire. Greco e epilepticul divin care înțelege numaidecît această frămîntare și o exprimă adecuat. Dar paradoxul care îl face și mai interesant încă, e faptul că acest mistic nu s'a curățit complect de tot ce e pămîntesc,— altfel remușcarea n'ar mai fi posibilă —, și din cînd în cînd are accese teribile de senzualitate.

Reminiscențele venețiene trăesc încă în el. Culorile sale rivalizează cu acelea ale lui Tizian, iar amploarea figurilor extatice și chinului linear cu splendoarea culorii, ne lasă o turburătoare impresie de contradicție omenească și de contrast violent artistic.

Dar tocmai acest farmec e prea special. El face parte din acele structuri sufletești detracate și decadente care nu sînt decît o serie de afirmări și de negări, de pofte și desgust, de aspirații și de renunțări. Și e firesc, ca o epocă dualistică, complexă și contradictorie, în înseși constituția ei, cum e aceea a noastră, să fi selectat ca pe eroul ei în pictură pe Greco. El poate fi sublim, dar nu satisfăcător. El nu exprimă omul în genere, care trece peste secole, ci un anumit om special, interesant, pitoresc, dar nu universal. Velasquez e aproape de Goethe, de Bethoveen. Greco de Dostoevski și de Nietzsche. Firește însă că el e mult mai modern și mai actual decît celalt. Dar cine știe să privească, cu mai multe elemente de apreciere în mîna, dincolo de moment, nu poate sacrifica pe unul pentru celalt.

Contra timpului meu, cu rușine sau cu mîndrie, n'am reușit, în pelerinajul dela Prado, să desprețuesc pe Velasquez, pentru a-l oferi, pe tavă, victimă gloriei lui Greco.

Mihai D. Ralea

Scrisori din străinătate

Două metropole — Berlin și Paris

Cred că nimic nu se apropie mai mult și nu se egalează mai cu tărie de năzuința Musulmanului de-a cinsti prin pelerinajul lui umil cetatea Meccei decât dorința vie, tinerească și neconținută, a studentului român din capitala Germaniei de a vedea și cunoaște Parisul.

Dealtfel, viața academică germană, cu popasurile ei binevenite dintre semestre, oferă un prilej nimerit tineretului să-și satisfacă nevoia adânc înrădăcinată de-a colinda și vagabonda. Exemplul atît de sinistru dat de Kant, care—spune legenda,—n'ar fi părăsit niciodată Königsbergul a putut să capete relief de simbol tocmai prin singularitatea lui față de mentalitatea comună, chinuită aproape organic de necesitatea evadării, stăpînită și dominată instinctiv de orizont și decor nou. Un student german, care s'ar închista în decursul vieții universitare numai între zidurile unei urbe, s'ar dovedi cretin sau genial (Cazul din urmă pare să nu se mai repete dela Kant încoace). Apoi viața studentască e așa de descentralizată, fiecare Universitate avîndu-și faima decernată de isprăvile trecutului sau de gloria profesorilor de azi—adevărați zei majori socotiți monumente locale—încît cineva dornic să sesizeze cultura actuală pe toate fețele e nevoit să facă oficiu de pelerin, colindînd din semestru în semestru prin toate centrele academice. Subt acest raport, viața universitară germană prezintă avantagii incontestabile față de viața academică franceză sau romîneasă. Rămînînd numai la cazul nostru, cine dintre noi ar putea mărturisi cu conștiința curată și fără jenă înregimentarea lui studentască numai în cadrul unui centru, București sau Iași—de exemplu,—încadrare care l-a privat să cunoască atmosfera și activitatea profesorală din Cluj sau Cernăuți? E foarte just că pentru unii suprema înțelepciune e să nesocotești, crezînd că a rezolva e totuna cu a ignora.

Cu toată frumusețea lui, traiul studentesc german are un caracter patriotard și șovinist. Patrimoniul lor cultural prezintă aspecte atât de variate și bogate, educația națională le supralicitează așa de superlativ acest tezaur spiritual, încît înțelegerea valorilor străine e stînjinită, uneori chiar amorțită, creînd o dispoziție de doctă suficiență care exclude produsele fără pecete autohtonă. În această privință, Francezii și Germanii au sentimente reciproce de aceeași intensitate. Șovinismul și suficiența în structura popoarelor mari sînt indicii că posedă și sînt animate de o cultură proprie și originală. Enciclopedismul și cosmopolitismul intelectual invederează dimpotrivă urzeala unui spirit faustic dintr'un popor cu rudimente de creații spirituale.

Impresiile oferite de o metropolă pot fi înșirate în două serii deosebite—unele s'ar raporta la tot ce e natură, construcție și monumental, iar altele s'ar racorda la conduita actorilor care ocupă scena sau amfiteatrul,

Intr'o „Scrisoare din străinătate“, trimisă anul trecut tot la „Viața Romînească“, încercam să creionez atmosfera și mentalitatea din capitala Germaniei în paralelă tacită cu moravurile din țara noastră, neglijînd în chip conștient orice descriere în legătură cu fizionomia „tentacularului oraș cu mii de ochii electrici“. De bună samă că Berlinul îți poate prezenta o icoană clară, privindu-l în afară de orice comparație numai în armătura sa. Toți, caracterele lui sînt mai reliefate și reclamă mai imperios atenția atunci cînd prin contrast cu altă metropolă sînt puse în lumină deosebiri și particularități. Prilejul fericit de a cunoaște Parisul, după o familializare mai îndelungă cu cetatea depe malurile Epreei, îmi dă posibilitatea să trec într'o revistă rapidă tablourile proiectate de amîndouă pe ecranul sensibilității mele. Evident că observațiile și constatările pe o atare temă nu pot avea seninătatea și obiectivitatea dorită, mulțumită faptului că asemenea spectacole fac apel pe lîngă altele și la capacitatea noastră de admirație, de entuziasm, obligîndu-ne stringent să luăm poziție de apreciatori, să iubim mișcarea, să ne înserăm în valul ei, să ridem și să plîngem.

Că să înțelegi pe cheiurile Senei aroma versurilor lui Baudelaire trebuie să faci tocmai contrarul decît cele mărturisite în celebra lui confesiune de olimpiac, contrarul decît :

Je haïs le mouvement qui deplace les lignes
Et jamais je ne pleure et jamais je ne ris.

Un singur lucru ar trebui doar observat în acest fel de a vedea. Anume să nu transformi aprecierea unui tablou în reproș față de celălalt. Cu alte cuvinte, să eviți remarca riscată de a sublinia tot mereu că Berlinul nu e Paris și Parisul nu e Berlin. Să te mulțumești cu fructele pe care în chip normal e capabil

să le producă un copac, iar nicidecum să te indignezi că nu poartă roadele pe care închipuirea d-tale filantropă ar binevoi să i le acorde. Căci e donchișotesc de ridicol să ceri chiparosului să aibă siluetă de măr pădureț sau salciei să prezinte ținută de plop secular. „Să dai Cezarului ceiace e a Cezarului”, iată calea regească a înțelegerii într-o astfel de ocazie.

Impresia de ansamblu pe care ți-o dă Parisul la o primă și grabnică ochire se exprimă amplu într'un sentiment de des-tindere, însoțit de o respirație largă și profundă. Cași pușcăriași care au stat mult timp în fiare, ridici și scobori lateral în mod mecanic minile căutînd să te convingi dacă libertatea lor e un fapt aievea sau numai o pretinsă închipuire. Incepi să simți că ochii și-au redobîndit virtuțile vizuale inițiale, adormite cîva vreme, că lumina și culoarea se creiază *sua sponte* sub privirile tale ca în prima zi cînd Demiurgue a poruncit haosului: Fiat lux. Probabil că timizii încearcă același simțimînt de largeță și ușurință cînd pășesc alături de făgașul obișnuit, aceiași emoție și același răsufu pe care îl are berlinezul—de baștină sau prin adopție—cîlcînd pentru întâia dată în capitala Franței.

Arhitectonica Parisului exprimă la perfecțiune claritatea geniului național francez, pasionat diabolic de orizont și perspectivă. Oriunde îți rotești privirile, fie că ești pe cheiul Senei în preajma poemului epic în piatră dela Notre-Dame, în Place dela Concorde sau Sacre-Coeur, pretutindenî zarea se proiectează în proporții monumentale, desprinzîndu-te pe nesimțite din vremelnicul și banalul cotidianului ca să te mîngie o clipă cu adierea eternității. Orice construcție de artă,—Pantheonul, Invalizii sau Etoile,—prezintă minunatul efect că par a se smulge din armătura rigidă a temelilor pentru a se profila pe horbota cerească în zborul lor spre infinit. S'ar spune că francezul are în singele lui desfătarea spațiului larg, al decorului și perspectivei. Arta distanței, sprijinită de altfel pe proporție, pe ansamblu și armonie, denotă necesități aristocratice de eleganță și supleță, imprimînd utilului sau familiarului, văzut într'un cadru mai amplu, un caracter de solemnitate. Gîdiți-vă la esplanda dela invalizi sau la perspectiva dela Trocadero și veți simți cum spiritul francez maniază parcă muzical și calitativ, o dată prin firea ei geometrică și cantitativă ca spațiul.

Treceți acum în revistă tablourile principale din Berlin. Străzile sau bulevardele, Unter den Linden, Friedrichstrasse sau Berlinerstrasse, au cu toată lărgimea lor respectabilă o rigiditate liniară, care exasperează prin lungimea și lipsa lor de variație. Peste tot aceiași desfășurare de clădiri într'o sufocantă atmosferă de construcție more geometrico nec plus ultra. Filosofia spinozană și zidirea Berlinului sint surori gemene, reprezentînd maximum de matematică și minimum de poezie. Chiar monumentele de arhitectură savantă, cum e Domul din Lustgarten

sau Reichstagul, pierd din grandiozitatea lor tocmai din lipsă de perspectivă. Iar cînd străzile se grăbesc să răsufle la un luminiiș sau într'o piață, cum ar fi Unter den Linden în Pariser Platz, sau Leipzigerstrasse în Potsdamer Platz, respirația lor e înceată și de scurtă durată, întrucît piețele germane, construite mai mult în pătrat sau în dreptunghi, prezintă mai puțină libertate și chiar obosesc ochiul decît aria cercului, fundamentali în decorul urbanistic francez. În două cuvinte: Berlinul e o mașină enormă, pe cînd Parisul un vast și colorat peisagiu. (Nu trebuie să neglijăm că farmecul Parisului se datorește în oarecare măsură terenului accidentat, care i-a dat posibilitatea să speculeze efectul distanței și al perspectivei. La fel lărgimea Senei oferă unul din avantajele naturale foarte ponderabil. Berlinul, în schimb, se așterne pe întindere de șes fără nici un pic de relief pe bancurile de nisip ale Spreei. Meritul incomparabil al Prusacilor constă de a fi impus o formă acestui haos și pustiu, consolidînd chiar în nisip în ciuda indicațiilor contrare date de Biblie).

Tot așa monumentalul teutonîc, arhitectural sau sculptural, se resimte încă de greutatea materiei, te apasă prin masa lui quasi apocaliptică înloc să te smulgă din legile și lanțurile pămîntești. Germanul a izbutit doar să contureze stîncă, însă n'a ajuns încă s'o dematerializeze complet. Spiritul francez însă a realizat în piatră ceiace Rafael sau Leonardo da Vinci au exprimat magistral în pictură. Marmora nu mai are nici un secret pentru el: acum zboară, acum ride, acum plînge. Sculptura modernă, dusă la perfecțiune de Carpeaux și Rodin, exprimă tocmai specificul francez, caracterizat prin viziune de broderie poetică în piatră, spre deosebire de spiritul german care are numai intuiție geometrică. Așa, în lucrările celebre ale lui Rodin se observă cu cită virtuozitate imprimă el stîncii avînt, emoție și dinamism, cum o umanizează și o însuflețește făcînd-o să vibreze ca și chipul tragedianului.

Dar creația eminamente franceză, care însumează geniul național învederat în claritate de linii, armonie, perspectivă, decor de frescă, pitoresc și grație, rămîne fără îndoială parcul și grădina. Dacă opera înmănușează laolaltă muzica, poezia și dansul, grădina franceză este și ea o operă în ființa căruia se armonizează toate calitățile specifice și originale în care excelează spiritul francez. Grădina Tuilleries sau parcul din Versailles, ca să iau numai două exemple caracteristice, reprezintă apogeul colaborării dintre om și natură, maximul coeficientului de pitoresc pe care poezia l-a putut extrage din rigidul matematic. Parcul dela Potsdam, fosta reședință a lui Friedrich cel Mare — cu castelul intitulat în limba voltairiană Sans Souci, imitează în largă măsură linia terasei și conturul cadrului dela Versailles, însă n'are nimic din majestatea și solemnitatea acestuia, ci mai mult un aer intim și familiar. Apoi amestecul de parc englezesc cu linii neregulate și cu copaci așezați în dezordine ca să dea im-

presie de sălbătăcie și viață, strică armonia Sans Souci-ului, amintind pe ultimii clasici cu timide aluri romantice. Gestul de originalitate al lui Friedrich cel Mare,—der alte Fritz, cum îi spun Prusacii, mai amintește îndrăzneala romanțioasă a Mariei Antoinette, ademenită de șansoneta rousseauistă cu viață neîntinată în sinul naturii, care a pus să i se instaleze în coasta olimpicului Versailles, lângă micul Trianon, un cătun țărănesc cu moară și stîină, unde Regina în ceasuri de odihnă și visare îmbrăca straie de ciobăniță și păștea oile.

În legătură cu clădirile monumentale pariziene, e curios de observat legendele care circulă pe sama arhitecților. Orice călăuză crede că-ți încredințează o mare taină, șoptindu-ți semnificativ că odată Pantheonul terminat, constructorul lui, arhitectul Soufflot, s'a aruncat din vârful turlei. Aceiași întîmplare ți se petrece pretutindeni, la turnul Eiffel sau la capela dela Invalizi. Faptul mi se pare cu atît mai ciudat cu cît la Berlin n'am auzit asemenea legende. Probabil că explicația trebuie să țină samă că Parisul a început să fie construit în niște vremuri de adîncă și înfloritoare dominație religioasă, cînd orice operă care depășea legile naturii era pusă pe socoteala unui pact între om și diavol. Cît despre Berlin, zidirea lui începe acum cîteva sute de ani într'un timp cînd omul avea cultul rațiunii și excludea orice intervenție misterioasă.

Dealtminteri și legenda romînească a Meșterului Manole e situată istoric într'o vreme stăpînită spiritualicește numai de nevoi religioase.

Dacă trecem la actorii care ocupă scena Parisului, trebuie să menționăm că suprema valoare pentru ei este viața, cu toate capriciile, ineditul și neprevăzutul ei. Veșnic însetați de libertate, Francezii văd în orice început de ordine sau de disciplină un atentat menit să-i sugrume. Libertatea pentru dînsii e sinonimă cu lipsă de calapod și clișeu comun, e licența dela norma cea mai elementară posibilă. De un individualism feroce, fantezist și capricios, Francezul iubește mișcarea și ritmul precipitat, jubilînd cu frenezie de toate bucuriile vieții peste interesele grupului sau ale colectivității. Suficient de individualitatea sa, el nu poate înțelege să fie transformat într'o unitate numerică, să fie tutelat de o pretinsă entitate socială sau juridică, cum, de pildă, ar fi asociația sau Statul. Pentru dînsul, teoria sociologică—foarte naturală pentru Germani—că societatea precedează individul sau că Statul are o realitate suprapersonală, pare un non sens, o absurditate. (E lesne de înțeles că e vorba de mentalitatea comună și cotidiană a omului mijlociu, iar nu de concepțiile filosofice. Nu contestă nimeni că solidarismul, obiectivismul și colectivismul, pe latură socială sau juridică, au reprezentanți de frunte în Franța pe Durkheim, Lévy-Bruhl, Bouglé și Duguit).

Din această pricină, viața pariziană are elasticitate, supleță

și vioiciune față de rigiditatea și gravitatea prusacă. Pietonii își fac o fală nesocotind regulamentul circulației, șoferii nu cunosc alt cod decît cel al gustului personal și al dispoziției momentane, iar funcționarii de autobuze, de tramvaie și chiar sergenții de stradă își îndeplinesc slujba cu atîta voe bună, glumesc și fumează în timpul serviciului de parcă nimic nu-l deosebește de călătorul pe care îl tacsează sau de trecătorul pe care îl îndrumează. Un prusac învățat să nu calce cu o iotă prescripțiile polițienești, să respecte cu sfințenie făgașul obișnuit impus, va crede că participă la un spectacol de sfîrșit de lume cînd va călca pentru prima oară în Paris. Căci pentru el ordinea și disciplina sînt suportul, principiul și izvorul vieții; acolo unde ele dispar, începe neantul și moartea. În această privință îmi amintesc de o convorbire avută într-o zi la Berlin cu cîțiva Germani din Ardeal, care emigrase în America de Sud. Întrebați de ce părăsesc Țara noastră, destul de mănoasă—Slavă Domnului—să ofere fără vitregie ori cui o bucată de pine, mi-au răspuns că la noi lipsește ordinea și respectul de lege, că ei fără mîncare ar putea trăi, dar fără disciplină și cinste, nu.

De altfel mentalitatea franceză vioaie și sprinteră, tolerantă și zîmbitoare, oscilînd în fiecare clipă între zîmbet, serios și glumă, e un ecou al structurii sufletești etnice, caracterizate prin spontaneitate, inteligență și scepticism. Un spirit greoiu care prinde numai o fațetă se mecanizează mai ușor, devine mai lesne fanatic și intolerant. Din această cauză, Germanii sînt firi credincioase pînă la misticism, vădindu-se ca misionari și propagandiști de mina întăia. De aceia seriozitatea, credința și elanul din acțiunile lor, te face să le atribui un fond de sinceritate, de curătenie sufletească. Politeța franceză în schimb, oricît de impecabilă în expresia ei, miroase a ipocrizie și dispreț profund. În firea religioasă mistică a Neamțului există un element de naivitate și umilință,—element care-l depersonalizează punîndu-l în dependență și funcțiune de o forță superioară quasi divină. Dacă îndeplinește o slujbă, el se crede un instrument, o piesă necesară în mecanismul Statului sau Societății; creînd o valoare spirituală el se socoate un exponent oare-care al culturii germane, Termenul însuși de *Kulturträger*, denotă cu prisosință rolul lui de suport.

Francezul dimpotrivă e orgolios și mîndru, are conștiința lucidă, vede în lege o creație umană, un provizorat menit să fie transformat, distrus sau călcat. Pedagogul berlinez de adîncă finețe, Eduard Spranger, spunea într-o conferință ținută acum un an la Academie că D-zeu va împărți oamenii la judecata viitoare în drepți și răi după concepția lor etatistă: colectivistă sau individualistă. Iată o butadă reușită care arată cît preț pun Germanii pe spiritul solidarist, începînd dela simpla echipă sportivă pînă la concepția absolutistă hegeliană a Statului. Dealtminteri, ei au convingerea că spiritul juridic roman se continuă în plenitudinea lui numai în Germania.

Diferența aceasta de mentalitate se sensibilizează foarte pregnant chiar în viața studentescă.

La Paris studentul trăiește într-o cameră de hotel, pleacă și vine când vrea lipsit de orice control și responsabilitate. Sentimentele lui față de patron sînt protocolare și trecătoare. Viața lui adevărată se deapănă dincolo de zidurile odăiei de lucru și de odihnă, în marea vîltoare unde subț masca anonimatului își poate îngădui orice fantezie și risc. Traiul lui, în lipsă de îndreptar și normă de reper, ia proporție de vis în această devenire perpetuă, nediguită nici cînd și nicăieri. Să fii student la Paris echivalează pentru adolescentul sentimental cu o viață realizată de roman, în care personagiul principal are fericirea să fie tocmai el.

La Berlin studentul e nevoit să trăiască într-o familie, să respecte prin urmare anumite reguli de purtare indisolubil legate de buna cuviință, să se lase tutelat tacit de gazdă ca de un procurator al părinților. El se recunoaște membrul unui cămin, împărtășind visurile, necazurile și bucuriile lui. Chiar dacă viața din afară îl fură în clocotul ei cînd pășește dincolo de pragul casei, furtul acesta e vremelnic și de puțină durată. Dînsul trebuie să revină la locuința lui ca apa la matcă, să se regăsească pe sine însuși în insula de refugiu mîntuitor care e familia. De aici un început de educație în funcția realului, o dispoziție spre un minimum de ordine și respect.

În lumina acestor considerente se înțelege de ce Românii, care și-au făcut studiile în capitala Franței, aduceau la înapoierea lor în țară o concepție de viață libertară, generoasă, constructivă și avîntată, pe cînd spiritele cultivate în Germania vedeau o mentalitate ponderată, critică și reacționară, în bună măsură. (Excepție dela această conduită încep să facă tinerii ciocli ai generației trecute, amicii dragi dela Crinul alb, căutînd să fuzioneze elanul vital francez cu reacționarismul de sorginte germană. Emblema regală a Bourbonilor suferă în mîna Romînilor berlinezi o ciudată metamorfoză: ea pășește din Botanică în Zoologie, transformîndu-se din Crin alb în bondar vinăt. Pentru istoricul literar dornic să-și lămurească procesul creației în materie de ideologie cultural socială, îmi iau permisiunea să destăi-ruesc că doi din semnatorii Bondarului au cunoscut *de visu* pulsul Parisului înainte de cruciada mistică în trei).

În afară de deosebirile desemnate mai sus, însăși viața academică a Romînilor din Paris prezintă un caracter a parte față de compatrioții lor berlinezi. E înspăimîntător de uimitor cît de lesne se asimilează studentul romîn mediului parizian.

El e în curent cu ultima noutate de modă, cu cartea de literatură încă fumegîndă de cerneala proaspătă a tiparului, cu toate fanteziile, excentricitățile și cancanurile din lumea literelor franceze. Un Romîn introdus pentru prima oară într'un salon literar, stîrnește admirație pentru vastele cunoștinți în domeniul

poeziei sau prozei franceze contemporane. El lasă în umbră uneori chiar pe băștinași, recunoscând de toată lumea că posedată care împing mania lecturii literare până la nesocotirea cerințelor vitale. Aceiași Romîni sînt chineji cînd îi întrebă care-i dominantă culturală din Țara romînească, ce curente se desemnează în poezie, în roman sau în critică, ce perspective are muzica, plastica sau sculptura, în sfîrșit ce scriitori sînt astăzi mai reprezentativi și care sînt operele lor mai demne de reținut. Camarazii lor berlinezi se pasionează dimpotrivă pentru orice noutate apărută pe piața literară romînească, iau parte la mișcarea culturală, se împart în reprezentanți de ideologii adverse împingînd dorul și dragostea de Țară până la mania de a se crede îngerii păzitori ai destinului cultural romînesc.

Cred că deosebirea dintre cele două mentalități s'ar putea explica prin metoda freudiană cam în chipul următor. Romînilor din Paris li se oferă posibilitatea să-și satisfacă necesitățile spirituale ale credinței religioase și cerințele gastronomice autohtone, întru cît au la dispoziție o Biserică ortodoxă și mai multe restaurante cu mîncăruri naționale. Aceste trebuinți neputînd fi satisfăcute la Berlin, ele sînt refulate în inconștient pentru a fi sublimate și apoi proiectate la lumină pe un plan de valori ideale. Dorul și nostalgia de peisagiu romînesc, tradiționalismul și autohtonismul, par să se nască mai de grabă acolo unde nevoia religioasă sau pur gastronomică nu e îndeplinită.

Cosmopolitismul și internaționalismul Romînilor parizieni se mai evidențiază pe o latură grozav de uricioasă. Mă gîndesc la fatalitatea care face ca tipul excrocului internațional să fie reprezentat de conaționali noștri. Cazul *Manolescu* cunoscut ca exemplu protipic în Dreptul penal, nu e cel dintăiu și nici celdin urmă. Mi-a fost dat să constat personal cum un dascăl de gimnaziu găunos și aerit, un oarecare M. M., actualmente student în Germania în savanta știință psihotehnică, a avut obraznicia să reprezinte România la Congresul de psihologie aplicată în calitate de „Professeur à l'Université de Bucarest”. (Să se vadă broșura „Titres des communications”, p. 13, dela primul Congres de Psihologie aplicată ținut dela 21 la 27 Mart 1929 la Sorbona). Nu știu dacă D. C. Rădulescu-Motru, dela care emană probabil reprezentanța, s'ar putea felicita că delegații d-sale în străinătate trag consecințele Personalizmului energetic de-o manieră așa forte, care frizează codul penal.

— La sfîrșitul acestei scrisori, aș dori să însemn unele impresii cîștigate la cursurile de filosofie dela Sorbone, Collège de France și dela spitalul Sainte-Anne. În scurtul răstimp de cînd sînt aici am avut plăcerea să ascult pe Pierre Janet, Edouard Le Roy, Victor Basch și Georges Dumas.

Psihologul subtil al funcțiunii realului și tenziunii sufletești, P. Janet farmecă auditorul printr'o oratorie familiară antrenantă, elegantă, desemnînd perspective în orice problemă discutată, în-

sinuînd cu abilitate de mare maestru adevărurile cele mai înalte. E atîta naturală în felul lui de a vorbi, atîta pasiune pentru adevăr și idee, încît ai impresia că participă și se înseră în elanul evoluției creatoare. Comparîndu-l cu metafizicianul berlinez Arthur Liebert, cu care are multe afinități, Janet cîștigă în simpatie prin glasul lui molatic, prin figura lui blindă, prin atmosfera oarecum sceptică și tolerantă în care învâluie propria sa concepție. Ceiace desavantajează pe Liebert, din punct de vedere al expoziției profesionale și nu a doctrinei filosofice, este un pathos și un etos de misionar protestant, un entuziasm intolerant mai propriu amvonului decît catedrei universitare. În afară de orice joc de cuvinte, s'ar putea susține că dela P. Janet înveți Filosofia entuziasmului pe cînd la A. Liebert simți entuziasmul filosofiei.

La Edouard Le Roy, figură luminoasă de mandarin spiritual din faza alexandrină, rămii surprins de fineța și subtilitatea dialectică cu care desprinde scînteia de viață din osatura rigidă a abstractului. Ascultînd cursurile lui despre universal, căruia îi imprimă seva, culoarea și conturul tangibil al concretului, împărtașești aceiași desfătare mintală pe care ți-o dă grupul de statui din Dansul dela operă al lui Carpeaux,—aceiași bucurie insufletă de zîmbet și risul șiret al acestor pietre.

Cît privește esteticianul Victor Basch, norocul m'a favorizat să-l cunosc în postura lui fericită cînd ține cursuri remarcabile. (Am auzit că sînt vremuri cînd face lecții foarte slabe, greoaie, puțin gustate de auditor). Spirit paradoxal și cazuistic, Basch utilizează în oratoria sa cunoștințele și calitățile unui dirijor de orchestră. Deși puțin facil în minuirea adjectivului plastic și plin de vigoare expresivă, el reușește totuși să te scufunde într'un tablou, să-ți coordoneze fără greș înțelegerea și sentimentul pentru o operă de artă sau o teorie estetică. Angajat în lupte politice de extrema stîngă, Basch e victima unei legende pornită din cercuri reacționare și monarhiste, care denaturează valoarea lui indiscutabilă de mare estetician. Dacă pe frontonul amfiteatrului unde își ține cursul ar exista inscripția preconizată de d. G. Topîrceanu: „Voi care intrați aici, lăsați orice nărav“, tinerii învățăcei în ale frumosului ar avea altă comprehensiune pentru subtila lui disciplină.

Cu toate calitățile indiscutabile, Profesorii înșirați până aici rămîn pe planul al doilea față de dascălul cel mai boem și cel mai îndrăgit de studenți, față de Georges Dumas.

În cursurile lui de Psihologie patologică, pe care le ține într'o mansardă scundă dela spitalul Sainte-Anne, pare un moșneag sfîtos rămas până azi student vîzînd în ascultători simpli tovarăși de viață academică. Un bunic care ar depăna nepoților povești la gura sobei n'ar insufla mai multă intimitate și dragoste ca Dumas. Vorbește familiar fără să caute expresia sau gestul, discută părințește în timpul lecției cu școlarii, cultivă a-

necdota, se pierde în noian de amintiri, se lasă întrerupt și caută ieșiri cît mai dese. Șiretenia și diplomația lui sînt desvăluite atunci doar cînd prezintă bolnavele. Femei cu tot felul de obsesii și fobii sînt așa dejucate de istețimea și fineța lui strategică, încît la un moment pierd orice timiditate și stingăcie mărturisindu-se în fața auditorului fără nici o reticență ca la un duhovnic. Nu știu cum îmi vine această idee, dar aș propune ca Ministerul de Externe să impună membrilor din corpul său obligația de a lua lecții de diplomație dela Dumas. În altă ordine de idei, personalitatea lui îmi apare semnificativă pentru a defini profesorul francez în opoziție cu cel german. Neamțul crede că știința pentru el cu S mare este un tezaur divin, că doar profesorul și privat-docentul sînt hărăziți să se împărtășească din tainele ei. Așa se explică atmosfera de solemnitate și cult aproape religios care se degajă la cursurile universitare germane. Francezul dimpotrivă are simțămîntul că știința e operă umană, că ea nu se poate concepe fără tributul și aportul omenesc, că patrimoniul științific este rodul firesc al individualității.

Între viață și știință nu există deosebire dela cer la pămînt, ci fuziune și colaborare intimă. Prin prizma acestei mentalități se înțelege că profesorul francez vede în școlarul său o plămadă sfîntă din care se va zămisli creatorul științei de mine. În limbaj politic, mentalitatea germană e teocrată și aristocratică—bunurile sînt de ordin divin și se moștenesc—, pe cînd spiritul francez e democrat și pozitivist admițînd că valorile spirituale pot fi cîștigate de ori cine prin merit fără har ceresc și fără nobleța singelui.

Incheind, să însemn un fapt care depășește observația simplă, avînd oarecum un caracter de psihologie etnică. E vorba de spiritul de economie dus până la sgîrcenie, care caracterizează deopotrivă în aceiași măsură pe francezi ca și pe germani. Calculați până la centimă sau pfennig, fără să irosească banul pe lucruri neprevăzute bugetar, ei exasperează pe românul învățat să fie galanton, să cheltuiască fără posibilități de acoperire, să arunce în dreapta și'n stînga negîndindu-se la ziua de mine. Dacă adăogăm la aceasta cunoscuta chiverniseală evreiască în materie financiară, ne dăm samă că popoarele bătrîne sînt strînse la punga mulțumită experienței care le-a făcut să proporționeze exact raportul dintre muncă și răsplată, dintre producție și monedă. Matematic are loc o ecuație de identitate între muncă și ban : cît lucrezi, atît cîștigi. Aceasta în mediul industrial mașinist suprapopulat, cu condiții grele de viață, în Occident. În mediul nostru patriarhal, cu bogății neexploatate încă și cu o populație relativ mică, banul are încă o valoare sentimentală și simbolică, adică n'a ajuns să fie indentificat cu cantitatea de muncă necesară. Imprumutînd ideia pivotală din „Philosophie des Geldes“ a lui Simmel, am putea afirma că'n conștiința Romînului banul nu

s'a distanțat încă îndeajuns de elementul natural corespunzător de schimb pentru a se transforma în valoare obiectivă. Deaici mentalitatea românească învederată în aceia că poți avea bani fără să muncești sau să muncești fără să fii răsplătit proporțional. Adăogați apoi mijloacele de trai simțitor de eftine și veți vedea că lenea care ne definește își are rădăcina tocmai în marea bogăție a pământului nostru. Proverbul că fiecare bine își are partea lui de rău, se ilustrează încăodată ca adevărat. Ușurința cu care Românul își procură moneda trebuincioasă îl împedică să-i simtă rostul și valoarea. E deajuns o petiție în glumă la domn Primar, la do'n Prefect sau domn Ministru ca argintul să apară mai repede decît piatra filosofică printr'o gesticulație de hocus-pocus. Nu degeaba s'a spus că Românul se naște bur-sier, trăește lefegiu și moare pensionar.

În locul misticismului preconizat de unii drept criteriu de progres cultural, îndrăznesc să propun altul mai simplu și mai tangibil. Anume sînt convins că termometrul culturii romînești va ajunge apogeul capabil să-l marcheze în ziua cînd vom avea conștiința clară de valoarea obiectivă a banului.

George Ștefănescu

Paris, April 1929.

Cronica externă

Problema procedurii pentru ocrotirea minorităților la Societatea Națiunilor.—Aplanarea conflictului dintre România și Comisia europeană a Dunării pentru sectorul fluvial Brăila-Galați.—Spre închiderea celorlalte diferende de ordin internațional ale României.—Acordul greco-juoslav privitor la Salonic.

Martie a fost o lună de serioase încercări pentru prestigiul Societății Națiunilor ca instituție garantatoare pe deoparte a ocrotirii minorităților etnice, pe de alta ca paznică a noii ordine internaționale a cărei consolidare cere spirit împăciuitoare și perfectă bună credință.

Dezbaterea din sesiunea de Martie a Consiliului S. N. asupra procedurii pentru aplicarea tratatului de ocrotire, provocată de guvernul german în urma diferendelor minoritare germano-poloneze din Silezia, a fost așteptată cu nerăbdare și, mai ales, cu îngrijorare. Lipsa de tact dintr-o parte ca și graba unor hotărâri neprevăzătoare, dintr'alta, ar fi putut pune instituția geneveză în fața unor situațiuni insolubile. Din fericire pentru cauza păcii generale și pacificarea spiritelor, totul s'a desfășurat în condițiuni relativ mulțumitoare căci s'a ajuns la un acord unanim pentru amânarea problemei până la sesiunea viitoare din Iunie spre a se da, în acest răstimp, răgaz unor cercetări mai serioase asupra fondului problemei.

Statutul minorităților, fixat la pacea generală prin tratatul special, corespunde unui principiu cu adevărat «intangibil» de echitate internațională față de acele populațiuni care, prin efectul modificărilor radicale aduse frontierelor din Europa centrală și răsăriteană, erau sortite să trăiască, pe viitor, în cuprinsul unor State cu alt caracter național și alte aspirațiuni decît ale vechilor stăpîniri. A fost o măsură de dreptate și de prevedere, prin urmare, ca să se stabilească în favoarea acestor populațiuni garanții că ele nu vor avea să sufere, în dezvoltarea lor viitoare, nici una din nedreptățile sau opresiunile pe care popoarele, însfîșit liberate prin efectul marelui războiu, le înduraseră din partea foștilor stăpînitori. Era o

garanție de ordin moral în primul rînd și, totodată, o măsură de elementară prevedere internațională, pe care o luau factorii hotărîtori la conferința păcii, împotriva eventualelor și foarte fireștelor reacțiuni — perfect explicabile omeneste! — ce s'ar fi putut ivi din partea oprimaților de ieri ajunși astăzi stăpîni, dar trăind încă sub amintirea proaspătă a suferințelor sau umilințelor de ordin moral mai grave decît cele de ordin material.

Principiul ocrotirii trebuind să fie consfințit în practică și pentru necesitățile de aplicare, aceasta nu era posibil decît numai cu o atingere destul de serioasă adusă suveranității noilor State. De aci impreciziunile din textul inițial al tratatului de ocrotire,¹ scoase în evidență cu prilejul ultimei dezbateri dela Geneva, cît și dificultățile nenumărate de aplicare ce se ivesc mereu, dela pacea generală pînă astăzi, și provoacă în repetate rînduri îngrijorări pentru ziua de mîine.

Dezbaterile contradictorii de acum, în jurul procedurii de aplicarea tratatului, nu sînt decît consecința impreciziunilor inițiale de text, imposibil de înlăturat în mod absolut, — după cum ele sînt în bună parte și rezultatul amestecului politicei de revanșă pentru răsturnarea ordinii internaționale nouă, amestec care urmărește să transforme principiul echitabil al ocrotirii în instrument de sabotarea tratatelor și întîrzierea consolidării noilor State.

Evident, în toate aceste dezbateri contradictorii o parte și încă foarte însemnată trebue făcută rolului limitat — regional, ce i s'a dat din primul moment dreptului minoritar internațional. În loc să se proclame un asemenea principiu de echitate internațională ca un drept de aplicațiune *universală și uniformă* tuturor Statelor, fără excepție, el a fost admis, ca să nu spunem impus, numai pentru unele regiuni ale Europei și pentru anumite State, — celelalte refuzînd în mod formal și repetat să primească vre-o atingere în suveranitatea lor.

Iată pentru ce dreptul minoritar, cu vădit caracter regional, consacrat la pacea generală și extins ulterior, de pildă, prin acordul germano-polonez privitor la Silezia, a rămas, totuși, o măsură de expedient și de provizorat în contradicție flagrantă cu caracterul său de principiu de perfectă echitate internațională.

Cadrul firește limitat al unei cronici externe lunare nu ne-ar putea permite să vorbim amănunțit despre procedura recursului la S. N., în materie minoritară, dar amintirea rezumativă, a acestei proceduri este imediat necesară pentru înțelegerea caracterului dezbaterii care, probabil, se va încheia la Iunie viitor.

Consiliul S. N. printr-o primă rezoluție din 25 Oct. 1920, luată pe temeiul raportului Tittoni și adoptînd concluziile acestui raport, a stabilit procedura de recurs în materie de minorități, care nu era și nici nu putea fi stabilită în mod amănunțit prin însuși

1 Pe temeiul acestui text nu s'ar putea spune cu precizie ce este o minoritate și nici Curtea permanentă de justiție internațională n'a ajuns să degajeze o definiție cu prilejul diferitelor avize consultative emise.

textul tratatului special de ocrotire. Anume, s'a stabilit că orice petiție sau comunicare către Secretariatul general dela Geneva semnând violarea tratatului de ocrotire sau chiar numai primejdia violării clauzelor aceluși tratat, va fi supusă imediat spre cercetare unui «comitet de trei» alcătuit din președintele în funcțiune al Consiliului și alți doi membri aleși de președinte dintre membrii Consiliului.

Două moțiuni ulterioare, din 1921 și 1923,¹ au amendat, în mod restrictiv, procedura inițial stabilită și, mai ales, practica adoptată în materie de publicitatea reclamațiilor minoritare, făcute cu sau fără temei și de multe ori chiar cu un scop vădit tendențios de atmosferă sau propagandă ostilă împotriva Statelor cu minorități.

Cea dintâi moțiune a stabilit că reclamațiunile în materie minoritară provenind din partea unor petiționari care n'au calitatea de membri ai Societății Națiunilor, vor fi aduse la cunoștința Statului învinuit înainte de a fi comunicate celorlalți membri ai S. N. Statul respectiv va putea răspunde, în termen de trei săptămâni, dacă dorește să transmită Secretariatului general observațiuni privitoare la reclamația primită și'n caz afirmativ va dispune de un termen total de două luni, în răstimpul cărora va avea să prezinte observațiunile sale spre a fi comunicate, în același timp cu reclamația însăși, atît membrilor din Consiliu cît și celorlalți membri ai Societății.

A doua moțiune restrictivă de procedură restrînge publicitatea nu numai în funcțiune de *izvorul* reclamațiilor minoritare, dar privește însăși *forma* și *fondul* lor spre a opune un triaj necesar valului năvălitor de plîngeri, de cele mai multe ori dovedite tendențioase și, prin urmare, lipsite de temei. Potrivit rezoluției din 1923, Secretariatul general face triajul reclamațiilor minoritare aruncîndu-le deadrept la coș, fără să le mai supună cercetării «comiteului de trei», dacă ele:

- a) n'au de obiect ocrotirea minorităților conform tratatelor,
- b) ori sînt prezentate sub forma unei cereri politice de ruptură între minoritatea respectivă și Statul prît,
- c) dacă provin dintr'un izvor anonim sau insuficient stabilit,
- d) dacă sînt redactate în termeni violenți,
- e) înșfîșit, dacă ele cuprind informațiuni sau semnalează fapte care de curînd au mai alcătuit obiectul unei reclamații supusă procedurii ordinare.

În plus, Statul direct interesat va putea sub orice motiv să ridice obiecțiuni în privința admisibilității unei reclamații de către Secretariat în cadrul normelor restrictive existente și obiecțiunile admisibilității pot să devină, înaintea unui comitet de trei al Consiliului sau chiar al plenului înaltului for, o chestiune prealabilă de procedură înainte de orice examinare a fondului reclamației. De asemenea, rezoluția aceasta mai stabilește puțința, pentru Statul reclamat, de a obține prin cerere dela președintele Consiliului pre-

1 Provocate prin intervențiile și stăruința guvernelor polonez și cehoslovac.

lungirea termenului de două luni în răstimpul cărora va avea să-și prezinte observațiile, după cum limitează comunicarea textului reclamațiilor minoritare concomitent cu răspunsul Statelor acuzate numai la membrii Consiliului. Prin excepție și după cererea Statului învinuit, cu aprobarea Consiliului, o asemenea comunicare va putea fi făcută celorlalți membri ai Societății și chiar opiniei publice în general.

În sfârșit, rezoluția din 1923 precizează în conformitate cu textul tratatului de ocrotire că rolul „comitetului de trei” este limitat la o simplă procedură internă a S. N., pregătitoare pentru Consiliu, dar că încheierile acelui comitet n’au efectul de a seiza plenul Consiliului și a lega instanța, cum se spune în termeni judiciari, dacă nici unul dintre membrii Consiliului nu-și asumă sarcina și răspunderea de a susține plângerea minoritară înaintea finalului for îndeplinind rolul de procuror public.

O ultimă rezoluție din 1925 votată în preajma intrării Germaniei în Societatea Națiunilor, a precizat, potrivit regulilor de imparțialitate judiciară, modalitatea internă a Consiliului pentru alcătuirea „comitetului de trei” în materie de examinarea plîngerilor minoritare înlăturînd din compoziția acestui organ instructor prezența membrilor Consiliului și chiar a președintelui dacă sînt legați prin comunitatea de rasă, limbă, etc. cu minoritatea reclamantă, dacă sînt în legătură de alianță cu Statul pîrt sau dacă reprezintă chiar Statul din cuprinsul căruia face parte minoritatea reclamantă.

Din această scurtă rezumare a procedurii minoritare se vede cum s’a precizat o aplicare tot mai restrictivă a principiului de ocrotire din respect față de principiul mai vechiu al suveranității Statelor corespunzător unei realități puternice, peste care nu putea trece așa ușor un drept minoritar internațional de dată recentă și de aplicățiune regională.

Excepțiile fiind în drept de strictă interpretare, aplicarea dreptului minoritar ca o excepție dela regula de drept comun a egalității Statelor suverane nu se putea face decît numai în mod restrictiv. Compliment al principiului național, consacrat la pacea generală cu prilejul determinării noilor frontiere, dreptul minoritar trebuia să primească numai o aplicațiune restrictivă căci altfel, în loc de instrument pentru pacificarea spiritelor, el ar fi devenit cu siguranță, așa cum o dovedesc agitatorii nemulțumirilor minoritare întemeiate sau artificiale, un mijloc comod pentru sabotarea ordinii internaționale, pentru împiedicarea consolidării nouilor State și, prin urmare, un mijloc deghizat spre a pregăti într’un viitor apropiat răsturnarea situațiilor create prin tratatele dela 1919.

Dovezi în sprijinul acestei afirmații cite voim!

Însăși desbaterea actuală despre procedura minoritară constituie o asemenea dovadă dacă ne amintim că ea s’a mai încercat odată, fără succes, prin sforțarea contelui Appony, cu prilejul discuțiilor înaintea Consiliului S. N. a așa zisei afaceri a coloniștilor unguri din Banat și Transilvania (1926-27) contra României.

Bătrînul și voi repeta strălucitul om politic al vechei Ungarii, uittînd principiul suveranității, precum și tot ce a făcut odinioară personal pentru întărirea Statului maghiar „unitar“, a formulat cereri extensive de procedură minoritară cu prilejul afacerii coloniștilor. Fiindcă desbaterea plîngerilor minoritare, înaintea Consiliului, nu se face în contradictor între reclamant și Statul pîrtt, contele Appony a invocat principiul de procedură și imparțialitate judiciară *audiator et altera pars* spre a reclama Genevei să recunoască minorităților dreptul de a sta în instanță, față'n față cu Statul pîrtt, prin organizațiile lor bisericești sau școlare. Pentru cazul de divergență, cînd acordul n'ar fi posibil asupra acestei debateri contradictorii, între pîrtt și reclamant, cererea uneia din părți să fie suficientă, după bătrînul conte, spre a provoca în mod obligatoriu recursul la judecata unei Curți de justiție internațională.

În vremurile acestea de unanim curent în favoarea arbitrajului obligator și pentru constituirea unei adevărate justiții internaționale între State, contele Appony a jucat, la Geneva, rolul comod de atlet al ideilor juridice progesiste împotriva vechilor rezerve sau a neîncrederii de natură *politică* a Statelor în virtuțile arbitrajului obligator.

Inercarea de atunci a căzut

Astăzi ea revine cu mai multă autoritate la ordinea de zi a Genevei prin cuvîntul Germaniei. Se încearcă o extindere a procedurii minoritare, cu mare publicitate și dezbateri contradictorii, poate, între Statul reclamat și minoritatea acuzatoare, fără să se țină samă de toate primejdiile de învrăjbire ce stau ascunse într'o asemenea procedură extensivă și, mai ales, de reacțiunea ce s'ar produce în mijlocul Statelor care au primit, cu lealitate, jertfa atingerii suveranității lor printr'un drept minoritar de aplicare parțială și regională.

La prima atingere între cele două curențe opuse pe tema procedurii minoritare, observațiile prezentate de d-nii N. Titulescu și Zaleski, în numele principalelor State care au semnat tratatul de ocrotire, au scos la iveală adevărul că *procedura actuală este mult mai largă și mai generoasă decît prevederile tratatului în-suși*, după cum doi bărbați cu autoritate din Consiliu, d-nii Chamberlain și Briand (Anglia și Franța) au amintit că minoritățile au datorii de lealitate față de Statele respective ca o contra-parte a *drepturilor* și că, prin urmare, ele nu pot și nu trebuie să fie în-trebuînte ca instrumente permanente de desbinarea lăuntrică a Statelor prin exploatarea tuturor nemulțumirilor contra guvernelor respective și a ordinei existente.

Cît privește Societatea Națiunilor, ea și-a îndeplinit până acum cu succes misiunea de garantă a minorităților, au încheiat d-nii Chamberlain și Briand declarațiile lor.

Dar Mart a însemnat și'n chestiunea conflictului Romîniei cu guvernele reprezentate în Comisia europeană dunăreană, pentru

competință în sectorul Brăila-Galați, o dată de importanță istorică. S'a pus capăt, în această lună, unui conflict care se desbătea de aproape șapte ani, d'întăiu direct între guvernele interesate, apoi și'n fața organului creat la pacea generală pe lângă Societatea Națiunilor.

Am putea spune chiar că acordul acum convenit însemnează închiderea unui conflict și mai vechiu al României cu marile puteri europene, datînd dela conferința dela Londra din 1883, căci diferendul de după războiu, pentru sectorul Brăila-Galați, se născuse dintr'o divergență de interpretare a ultimului statut dunărean dela Paris (din 1921) pe care noi îl priveam în mod restrictiv, cu excluderea hotărîrilor dela Londra, dela care ne abținusem declarînd dinainte că nu le recunoșteam, dar pe care cele trei puteri membre în C. E. D. (Anglia, Franța și Italia) le subînțelegeau ca primite implicit și prin pacea de Versailles ca și prin textul formal al statului (art. 6).

E curios de constatat, dar politica oficială a României în problema dunăreană a urmat, dela 1883 până astăzi, un drum plin de dificultăți, de cele mai multe ori lipsite de orice contra-valoare prin avantajii fie chiar și necorespunzătoare. Dezbaterile vijelioase din Cameră, la 1881, au scos în evidență greșala inițială a guvernanților noștri că au primit alcătuirea Comisiei dunărene mixte, în cadrul prevederilor art. 55 al tratatului de Berlin, și s'au împăcat cu președinția austro-ungară, după cum au vădit o *dublă* atitudine a guvernului înăuntrul și'n afară. Al. Lahovari printr'un mare discurs a arătat, atunci, vina guvernului care n'a înțeles la vreme că art. 55 din tratatul de Berlin se mărginea să prevadă numai elaborarea regulamentelor de poliție și navigație în sectorul Dunării fluviale, conforme celor din sectorul Dunării maritime. Atît și nimic mai mult! Cînd era vorba de aplicarea acestor regulamente ca și de supravegherea respectării lor, totul fusese lăsat conform dreptului comun pe sama Statelor riverane.

Din greșala inițială au decurs toate consecințele. Prinși în angrenajul proiectului austriac de Comisie riverană mixtă, n'am mai putut scăpa decît printr'o atitudine de răsvrătire contra marilor puteri europene, prin abținerea sgomotoasă dela conferința din 1883 (Londra) și cu urmările unui adevărat războiu vamal ce am purtat cu monarhia habsburgică. Sarcinele intransigenței de atunci a guvernanților răspunzători, care au voit să se acopere față de opinia publică internă pentru greșala lor inițială, le-am suportat fără exagerare până în Mart 1929 căci ultimul conflict era legat intim cu acela vechiu de jumătate veac.

Ceiace am obținut, acum, nu este un succes dacă-l privim prin prisma intransigenței și a negațiunii, dar însemnează un compromis satisfăcător pentru închiderea unui proces vechiu și supărător adesea atîtor alte interese mai mari ale țării.

Formula compromisului a înlăturat discuția limitată la sectorul Brăila-Galați pentru a trata, în întregul ei, dureroasa chestiune a

jurisdicțiunii Comisiei europene dealungul Dunării maritime, adică dela Brăila până la Sulina.

Astfel s'a ajuns la înlăturarea jurisdicției Comisiei europene pentru toate afacerile din sectorul maritim și din apele teritoriale române. În locul agenților Comisiunii, pentru toate afacerile chiar penale de primă instanță, s'a admis competența instanțelor judiciare românești, iar în ultimă instanță, ele nu se vor mai judeca de Comisia europeană, ca până acum, ci de o instanță judiciară mixtă prezidată de primul președinte al Curții de apel din Galați și alcătuită din alți doi judecători străini, dintre care unul va fi desemnat de Statele membre în C. E. D. inclusiv România, iar altul dintre cetățenii unor State străine cu totul Comisiunii europene. Deci, vom avea unul și câteodată chiar doi din cei trei judecători, a căror numire se va face prin decret regal și ale căror sentințe se vor rosti în numele regelui României.

Alte mici satisfacțiuni de amor propriu național ne sînt acordate prin renunțarea puterilor membre în C. E. D. la dreptul de a menține vase de războiu staționare în Dunărea maritimă, la citarea pe cale diplomatică a agenților Comisiunii, împărțirea amenzilor cu Statul român, numirea unui căpitan român al portului Sulina, etc.

Un compromis relativ mulțumitor drept maximum ce se putea obține după o îndelungată rezistență intransigentă fără nici o perspectivă bună, ca să nu spun chiar mai rea.

Acordul în chestiunea dunăreană ne apare ca un pas în direcția aplanării tuturor diferendelor de caracter internațional ale țării.

E nevoie ca România să-și lichideze toate chestiunile delicate sau tendențioase din trecut, printr'un efort de bună voință și prin dovada bunei credințe capabilă de sacrificiile *posibile*.

Luna Mart pare să ne fi apropiat și de lichidarea unei alte afaceri externe, așa zisă a optanților unguri din Transilvania, purtată de ani de zile dinaintea forurilor internaționale și exploatată de adversarii noștri, cu multă abilitate, în opinia internațională, spre a prezenta opera reformei agrare din ținuturile nouă ca un act de spoliare sau ca o adevărată violațiune bolșevică a dreptului de proprietate. Tratatul își urmează cursul în mod satisfăcător. Ne-reușita lor eventuală va trebui să însemneze limita extremă a spiritului de sacrificiu românesc în folosul păcii și a reconcilierii internaționale.

Concomitent cu tratativele romîno-ungare dela Rappallo, San-Remo și acum în urmă Viena, se urmează din iarna trecută, la Belgrad, tratative cu regatul vecin și aliat al Sîrbo-Croato-Slovenilor pentru limpezirea tuturor chestiunilor litigioase dintre noi decurgînd din vecinătatea pe frontierele cele nouă.

Incadrînd aceste eforturi pentru lichidarea tuturor divergențe-

lor noastre externe cu protocolul dela Moscova, putem spune că România a ajuns, abia în 1929, la câștigarea păcii sale definitive pe care o urmărește cu toată hotărârea fiindcă interesele ei sînt prin excelență interese de pace și colaborare internațională.

Politica aceasta de pace și pacificare proprie intereselor românești corespunde de altfel unei directive generale în politica internațională urmată de celelalte State din vecinătatea noastră sau mai de departe.

O manifestare caracteristică și, totodată, interesantă pentru stările de lucruri din regiunea noastră sud-est europeană o constituie semnarea acordului greco-jugoslav, după îndelungi tratative prelungitoare și multe peripecii.

Intr'adevăr, raporturile de prietenie dintre cele două țări au trecut prin multe greutăți imediat după pacea generală, exact din 1920 cînd s'au reluat tratativele, întrerupte în timpul războiului, pentru instituirea unei zone libere sîrbești în portul Salonic, pe temeiul tratatului de alianță greco-sîrbă dela 1913. Proiectul de convenție oferit Serbiei, în Mart 1914, de guvernul grecesc, a fost respins subit cuvînt că suprafața de 25 mii mp. acordată în portul Salonic, pentru zona liberă, era neîndestulătoare. Guvernul grecesc, bucuros de acest refuz de teamă să nu trezească poftele Austro-Ungariei asupra Salonicului, a părăsit chiar din vara anului 1914 discuția proiectului. Negocierile reluate la 1920, într'o atmosferă de reciprocă neîncredere, n'au dus la rezultat decît abia în 1923 cînd regatul sîrbo-creato-sloven obținu în portul Salonic o zonă aproximativ de patru ori mai mare decît cea din 1914, cu adevărate drepturi de suveranitate, căci zona socotită din punct de vedere vamal jugoslavă, urma să fie administrată prin funcționari exclusiv numiți dela Belgrad și depinzînd de guvernul de acolo, după cum administrația poștelor, telegrafelor și drumului de fer urma să fie tot jugoslavă. Regimul liniei ferate Ghevgheli-Salonic, asupra căreia guvernul jugoslav obținu în cursul aceluiaș an, drepturi de exploatare din partea companiei căilor ferate orientale, complecta totalul măsurilor menite să asigure regatului sîrbo-creato-sloven o comodă eșire la marea Egeică prin Salonic și o compensație largă pentru situația grea la Adriatică, încă lipsită de suficiente porturi și linii ferate conducătoare spre mare (cu excepția drumurilor de fer la Sușac și Șibenik și a liniei înguste spre Dubrovnik-Raguza de o neînsemnată valoare economică și militară).

Dar convențiile greco-jugoslave dădură loc la vii polemici între Belgrad și Atena, căci opinia publică greacă socotea excesive, jignitoare și primejdioase pentru suveranitatea națională avantajile acordate la Salonic. În asemenea atmosferă și spre a evita consecințe neplăcute, guvernul din Belgrad hotărî în 1924 să denunțe tratatul de alianță greco-sîrbă din 1913 spre a provoca o reajustare

a raporturilor dintre cele două țări potrivit situației internaționale schimbate. Faptul acesta avu drept urmare deschiderea unor noi tratative greco-jugoslave, la începutul anului 1925, pentru regularea traficului jugoslav pe linia Ghevgheli-Salonic cît și pentru stabilirea unui statut al minorității sîrbești din Macedonia greacă, dar toate propunerile jugoslave se izbiră de un refuz categoric la Atena. Propunerile d-lui Rentis pentru un pact de arbitraj obligator între toate Statele din Balcani, adevărat «Locarno balcanic» ca și tratativele duse mai în urmă de acesta cu d. Nincici dădură un moment iluzia unei limpeziri în raporturile greco-jugoslave, în special prin convențiile acordate de guvernul dictaturii militare grecești a lui Pangalos. Situația grea internă a acestui regim dictatorial l-a făcut să convină la acorduri socotite adevărată trădare față de Jugoslavia, ceiace a determinat în anul următor, 1927, după căderea lui Pangalos, refuzul Parlamentului grecesc de a ratifica acordurile încheiate.

Abia la începutul anului trecut prin revenirea d-lui Venizelos în capul guvernului grecesc și stabilirea unui cabinet cu autoritate, la Atena, Grecia se simte în stare să trateze cu toată greutatea problemele ei de politică externă. D. Venizelos, după pactele de conciliațiune și arbitraj cu România și Italia, vizitează, în Octombrie 1928, Belgradul și semnează un protocol introductiv la tot ce s'a putut de atunci îndeplini cu succes între ambele State.

Intr'adevăr, tratativele reluate pe noi baze și într'o atmosferă de reciprocă încredere, se încheie în ziua de 17 Martie a. c., la Geneva, prin semnarea de către ministrul de externe grec, d. Karapanos, și ministrul-interim de afaceri străine jugoslav, d. Kumanudi, a celor șase protocoale de acorduri regulînd definitiv toate chestiunile privind funcționarea zonei libere Salonic (serviciul portului, chestiuni vamale, veterinare, poștale, feroviare) precum și exploatarea liniei ferate Ghevgheli-Salonic. Interesante de reținut sînt renunțările Jugoslaviei la orice drepturi de co-suveranitate în zona liberă Salonic, cum și cedarea către Grecia a drepturilor de exploatarea liniei ferate Ghevgheli-Salonic, în teritoriul grecesc, obținute dela compania c. f. orientale în schimbul unei despăgubiri de douăzeci mil. franci aur, plătită în două rate și reprezentînd prețul vărsat acelei companii de guvernul din Belgrad.

Prețul acestor importante avantagii obținute de actualul guvern grecesc, prin renunțarea Jugoslaviei la drepturile sale consacrate în acorduri anterioare, este destul de modest: o simplă făgăduială de viitor. Guvernul grecesc a convenit să asigure regatului sîrbo-croato-sloven libertatea transporturilor de material de războiu prin Salonic și teritoriul elen, fără nici o împedecare, formalitate sau drept de vizită, — transporturi care se vor efectua pe linia Salonic-Ghevgheli asupra căreia Jugoslavia a renunțat la vechile pretenții de exploatare și administrare directă în teritoriul grecesc.

Dealtfel, miezul divergențelor greco-jugoslave l-a constituit totdeauna, în ultimii ani, exercițiul drepturilor de suveranitate în zona liberă Salonic și pe linia ferată din teritoriul grecesc, pe care Ju-

goslavia îl reclama ca o necesitate vitală de apărare națională în cazul când accesul Adriaticei i-ar fi închis pe urma unui conflict armat și ar risca, deci, să se afle în trista situație dela 1914-1918 când s'a văzut izolată de marii aliați.

Acordurile acestea, completate prin pactul de amicitie și arbitraj, semnat între ambele țări la Belgrad, în ziua de 27 Martie, ne interesează pe noi, deaproape, din același punct de vedere care a preocupat așa de puternic Jugoslavia. Portul Salonic, care ne-a servit ctva timp, în decursul neutralității noastre, comerțul de import-export cu cele necesare, inclusiv puținul armament primit atunci, ne poate fi, iarăși, într'un viitor eventual, de mare folos ca să ne ofere legături cu Europa occidentală prin Mediterana.

Iată de ce acordul greco-jugoslav privitor la Salonic și linia ferată spre Ghevgheli interesează de aproape comerțul extern românesc prin Salonic și posibilitățile noastre de eșire la mare în cazul când strîmtorile dela Bosfor și Dardanele, sau eventual Marea Neagră însăși, ar înceta să prezinte pentru noi posibilitățile de folosință din timpuri normale.

N. Dașcovici

Cronica plastică

Despre cei mai tineri: Soare Al. Macedonski.—Adina Paula Moscu.—Titina Căpitănescu.—Lazăr Zin

Viitorul, spre a fi îndeplinit, cere
sacrificiul singeros a tot ceia ce umple
prezentul...

Am făgăduit în articolul nostru trecut că ne vom ocupa în cronicile de față, *cu predilecție*, de pictorii tineri, de acei foarte tineri, de acei necunoscuți, sau aproape necunoscuți, asupra cărora criticii autorizați n'au binevoit încă să se aplece, să-i înțeleagă și să ni-i prezinte.

Fiindcă autoritatea critică—pentru a se conserva intactă ca atare—se îndeletnicește, meticulos și grijuliu, în deobște cu reveniri periodice în jurul unui grup limitat de artiști, a căror consacrare unanimă și definitivă—datează de câteva decenii.

Pruderie sau bun simț ?

Și una și alta—după împrejurări și oameni...

În orice caz, această quasi generală codeală a criticii noastre plastice dinaintea tinereții proaspete, care se ițește astăzi vigoarosă, dar timidă, în ogorul artei românești—e logică și binefăcătoare.

Elementelor plastice, fragede, li se cuvine răgazul unei desăvârșite libertăți, până la complectă dezvoltare.

Răgazul libertății—nu însă ignorarea lor *demonstrativă*, descurajarea sau disprețul...

Ceia ce ar însemna : nelegiuire.

*

E adevărat : în decursul vremurilor atîția tineri s'au înfățișat, dintr'odată, cu aptitudini uimitoare, care prevesteau o genialitate precoce—și au sfîrșit în mediocritate. Cum adevărat este că mulți

din uriașii creației plastice au debutat lamentabil, pentruca, mai târziu, să urce — încet, chinuitor, dar sigur — pe culmile gloriei veșnice.

Au fost însă și din aceia care și-au câștigat o faimă nicio-dată clătinată—la o vîrstă cînd alții izbuteau să pătrundă *deabea* primele noțiuni ale meseriei artistice.

În oricare din aceste cazuri, rolul *societății*—(a societății care nu poate trăi fără artă)—este și trebuie să fie hotărît : *stimularea la muncă*, a neofitului și sprijinirea lui *desinteresată* până la aproximativă închegare.

Societatea—nu *statul*.

Fiindcă *statul*—(organism eminamente politic, îmbătat numai de o singură voluptate și de un singur ideal, acela de a stăpîni *prin forță*)—este congenitalmente dușman al tuturor năzuințelor spirituale ¹.

*

Un talent tînăr, un talent precoc, este mai dinainte condamnat la rușinea căderii premature, dacă, bîzuindu-se numai pe harurile divine, native, nu știe, nu poate, sau nu vrea să se pasioneze, să se înhame—de crud—la muncă strîns disciplinată, continuă, de zi cu zi, de oră cu oră, de clipă cu clipă — pentru cucerirea meșteșugului plastic.

Acum opt ani mi-a fost dat să cunosc un adolescent cu surprinzătoare daruri de exteriorizare picturală.

L-am inițiat în elementarele rosturi ale meseriei—și i-am recomandat să muncească cu neîntreruptă îndîrjire.

După cîțiva ani îl întîlnesc funcționar la un minister oarecare...

Era îmbrăcat după ultimul jurnal, avea, în coapse, clătînări feline, pe buze surîs umed și enigmatic, în degete inele cu pietre false,—și la butonieră o zvastică, de metal prețios, în miniatură.

Pe urmă l-am descoperit, fără să vreau—client perpetuu al dancierurilor, *coureur* neobosit între Capșa și Palat—și în fine... domn de companie al unei cocoane uzate, cu limuzină, palat și lacheu la scară.

Nu știu anume ce întorsătură neprevăzută a survenit în existența complicată a junelui nostru, de l-a determinat să improvizeze —după opt ani de haimanalic și complectă abandonare a studiilor—o expoziție de tablouri, în inima Capitalei și în plin „sezon“ plastic.

Firește : rezultatul—rezultatul moral, în primul rînd—a fost dezastruos.

Tînărul m'a întîmpinat apoi în stradă și mi s'a plîns că i-am

¹ Chiar cînd—printr'o bizară derivare dela idealurile lui—statul se amestecă în manifestările artistice, el nu izbutește, la urma urmelor, decît să le denatureze sensul, ori să le ciuntească năzuințele. Sau—și una și alta.

stricat viața, fiindcă-l asiguraseram, *acum opt ani*, că e posesorul unui talent excepțional—cu care însă, astăzi..., „*moare literalmente de foame*“.

Aceste dureroase, dar prea tardive, redeșteptări sînt frecvente în cuprinsul pămîntului nostru, peste care mai zăbovesc încă practicile unui fanariotism trîndav și pleșcar.

•

În iarna aceasta au avut loc, în Capitală, trei expoziții, cu deosebire interesante prin farmecul lor inedit.

Trei expoziții—a trei adolescenți:

Soare Alexis Macedonski, Adina Paula Moscu și Titina Căpitănescu.

Soare—este fiul pictorului Alexis Macedonski, adică nepotul poetului Al. Macedonski.

A murit în toamna anului trecut, în vîrstă de nouăsprezece ani.

Părinții pictorului i-au organizat o expoziție *postumă*.

Oficialitatea, critica și publicul au trecut pe lîngă ea cu, aproape, revoltătoare indiferență.

Ni se afirmă chiar, că o pînză a acestui minunat copil trimisă la *Salonul Oficial* din primăvara asta—ar fi fost respinsă...

Firește, toate aceste inconștiente jigniri, nu pot micșora cu nimic vraja artei lui *Soare*.

Din potrivă.

Ne întrebăm însă cu o legitimă—și, dacă vrei, diabolică curiozitate: Ce s'ar întîmpla în capul oficialității, al publicului și al judecătorilor de artă, dacă pictorii, printr'o înțelegere subită și fermă, ar lua hotărîrea să *nu-și mai iscălească pînzele*?

Ar fi o confuzie penibilă, o catastrofală răsturnare a valorilor...un cataclism general—după care s'ar așeza, în straturi mai temeinice, ierarhizări neașteptate, din care tinerimea n'ar avea decît de ciștigat—cel puțin în prestigiu.

Soare Macedonski s'ar vădi un maestru... iar atîtea meșteri, cu încoronări și belșuguri oficiale—pigmei...

Înainte de a veni, să moară, pe pămîntul patriei sale, copilul acesta a avut—la Paris—succese pe care nici unul din pictorii romîni nu le înregistraseră încă.

Succese spontane, sincere, netîrguite.

Elogiile presei franceze—(indeobște așa de sgîrcită față de artiștii săraci)—sînt o dovadă.

Dar, de bună samă, nu ultima și cea mai puternică.

Chiar dacă *Soare* n'ar fi fost silit—(prin vitregia împrejurărilor)—să ia drumul Apusului și să fie consacrat, *acolo*, pictor—noi² încă l-am fi îmbrățoșat, aici, ca pe un frate mai tînăr, ca pe un mezin de o istețime și de o sensibilitate fermecătoare.

² Departe gîndul de a angaja, prin această afirmație, pe toți cronicarii sau pe toți pictorii romîni.

Și, mai ales, de o sinceritate pălmuitoare pentru toți acei care, după o vizită de câteva săptămîni în Babilonul artei, se întorc posesori—și propagandiști—ai unei formule pe care,—cu o jumătate de lună mai înainte—o respingeau ca pe o satanică rătăcire...

*

Domnișoara *Adina Paula Moscu*, fiica scriitoarei *Constanța Marino-Moscu*, este încă o adolescentă.

Inzestrată, din naștere, cu o retină eminentemente grafică toată activitatea d-sale artistică va trebui fatal, să se circumscrie într'un timp precis de cercetare și creațiune.

Anume: în domeniul construcțiilor și ritmurilor pur liniare.

Domeniu vast, cuprinzător de probleme extrem de dificile și de infinit rafinate perspective plăsmuitoare.

Fără nici o pregătire—oficială sau particulară—domnișoara *Adina Paula Moscu* a debutat, acum trei ani, la *Salonul Oficial* cu o serie de deseme, care au scos-o din grămada diletanților anonimi.

Două expoziții personale, consecutive—(în care, pe lângă talentul înăscut, se trada și o neobișnuită putere de muncă)—au așezat-o apoi, neclătinat, în primele rînduri ale celor mai tineri și mai înzestrați artiști *grafici* ai țării noastre.

Cu prilejul acestor expozițiuni, am putut urmări pe domnișoara *Moscu* mai îndeaproape—și rezultatul observațiilor mele, obiective și riguroase, m'am dus la concluziile pe care le-am rezumat în cele câteva rînduri cursive de mai sus.

Aparatul vizual al domnișoarei *Adina Paula Moscu* nu-i va îngădui niciodată atacarea *problemelor cromatice*, decît cu riscul unor sfîșietoare deziluzii.

E aceasta un neajuns?

Este aceasta o scădere?

Pentru spiritele de periferie, pentru acei care, incapabili să sesizeze înalta muzicalitate, abstractă, a broderiilor lineare; pentru acei care rămîn surzi la solemnitatea, de o puritate sublimă, a simfoniilor, compuse pe tema *negru și alb*; pentru toată gloata lacomă de senzațional, de fistichiu, de zorzoane și de stridentă boiangerie—firește, arta celui mai subtil dintre *grafici* va fi prețuită mai prejos decît cea mai anostă dintre divagările picturale...

Cîte gravuri de-ale lui Rembrandt, Mantegna, Dürer, Nan-teuil și Rops—n'au fost cedate în schimbul unor pînze, iscălite: Kaulbach, Carmon, Bonat, Vollon !...

Arta *gravurii*, care înseamnă piatra supremă de încercare a artei desemnatorului—va trebui să fie ținta finală a străduințelor domnișoarei *Moscu*, străduinți atît de generos secondate de uimitoare însușiri native.

*

Succesul primei expoziții de pictură a domnișoarei *Titina Căpitănescu*, a întrecut până și așteptările cele mai optimiste.

Copila aceasta, care n'are decît șaptesprezece ani și care a muncit până acuma *singură*, fără ajutorul sau sfatul nici unui soiu de profesor—a cucerit deopotrivă și public și artiști.

Diametral opusă domnișoarei Moscu—și ca temperament și ca rețină—d-ra Căpitănescu este și va rămîne sclava muzicalităților cromatice.

A unor muzicalități *proprii*—laolaltă feciorelnice și satanice duioase și barbare—doină și chiot.

Amestec inedit de bizarerie infantilă și gravitate biblică.

Straneță, desigur—însă o *straneță* eminentamente picturală.

Dar succesul așa de spontan al domnișoarei Căpitănescu, înseamnă pentru copilul acesta, o primejdie.

Lauda îmbată și anihilează.

În arta zugrăviturii, n'au triumfat niciodată cei stăpîniți de pasiunea succesului public, ci numai acei stăpîniți de pasiunea meseriei pictoricești.

Fiindcă arta rămîne, ori ce s'ar spune, un joc.

Însă un joc, din care ființa artistului iese, până la sfîrșit, sîngerată...

*

Zorii genului de pictură *socială*³, prind să se ivească, și la noi, prin încercările—deocamdată destul de semerite—ale tînarului *Lazăr Zin*.

Îl așteptam, cu nădejdi mari, într'o expoziție de ansamblu.

N. N. Tonitza

³ Așa zisa „pictură socială” a d-lui Octav Băncilă a fost, în epoca ei, un *bluff* sinistru...

Cronica juridică

Romantism și misticism juridic

Julien Benda scrie undeva că dela Maxwell încoace, fizicienii englezi susțin că e bine să se arunce pe piață o propoziție insuficient demonstrată. Dacă această propoziție e justă, dovezile care o susțin, vor veni dela sine. Reacțiunile, pe care această propoziție le provoacă, completează teza.

O asemenea operație au încercat — probabil pentru a comemora în felul lor centenarul romantismului — și cîțiva juriști francezi.

Au pornit mai întăiu dela afirmația — exactă și de ordin general — că tot așa cum există un romantism literar, unul politic sau chiar unul financiar, există și un romantism juridic.

O definiție exactă a romantismului juridic nu poate fi desigur valabilă decît în funcție de o precizare mulțumitoare a noțiunii însăși de romantism.

Cum se poate caracteriza — în mod cu totul simplist și sumar — noțiunea de romantism ? Mai întăiu bine înțeles prin antiteza romantism-clasicism. Tot ce nu e clasic va fi neapărat romantic. E evident că această definiție poate duce la sinteze neprevăzute de cel care se bizue exclusiv pe ea. Romantismul e ceva cu mult mai complex și mai vast decît o sistematică opoziție față de clasicism. Pierre Lasserre — deși fără bunăvoință — a definit exact romantismul cînd l-a numit o revoluție generală a spiritului omenesc. Romantismul, sub aspectul său pozitiv, ar cuprinde lirism, misticism și sentimentalism în toate manifestările sale. Dar ar fi nedrept caracterizat cînd aspectul său negativ ar consta într'o respingere sistematică a inteligenței, a reflecției, a adevărilor de ordin universal, a analizei și a rațiunii.

Revoluționarii francezi, acești romantici *avant la lettre*, au fost acuzați de un exces de raționalism, iar romantismul german

e departe de a înlătura analiza și de a o subordona sentimentului. Ori, romantismul trebuie — dacă nu complect identificat — cel puțin judecat prin prisma manifestărilor sale germanice. Dacă mai adăugăm și noțiunea generală de spontaneitate, vom avea un aspect sumar și general al ideii de romantism, care va putea face baza unei aprecieri asupra romantismului juridic.

* * *

Să vedem ce au înțeles juriștii prin noțiunea de romantism juridic și mai ales ce teorii și concepții juridice au fost „acuzate” de romantism.

Pentru Bourghès, de pildă, care transpune în domeniul juridic opiniile baronului Seillière, noțiunile de romantism juridic și de misticism juridic sînt identice. Așa că romantismul nu e altceva — pentru indivizii și grupurile europene — germanice — decît o formă specific modernă a unui misticism care își justifică aspirațiile sale de imperialism printr'o alianță cu un Dumnezeu-natură, așa cum a fost revelat oamenilor timpului nostru de către principalul său profet J. J. Rousseau. Ori care ar fi doctrina lui Seillière, misticismul juridic e distinct de misticismul social, care a inspirat legislația individualistă caracterizată prin instituții juridice, cum sînt familia și curtea cu juri, și curente doctrinale, cum e de pildă individualizarea pedepsei. Misticismul pur juridic e un fenomen de iluzie mistică, de care depinde mai ales tehnica și viața juridică, iar manifestarea sa caracteristică va fi mistica contractului. În contract și-au pus toate speranțele cei care au vrut să stabilească o nouă ordine de lucruri în viața juridică. Cele mai importante manifestații ale acestei mistici au fost tratatele dela Versailles și pactul Ligii Națiunilor. „Mistica contractului — zice Bourghès — a dus la negarea vechii ordine juridice bazată pe dreptul natural și pe suveranitatea absolută a Statului”.

O asemenea severă apreciere, care nesocotește nu numai întreaga evoluție a dreptului internațional, dar chiar a întregului drept, ar părea inexplicabilă, dacă nu am ști că această critică a concepțiilor juridice existente nu e decît o apologie a doctrianelor politice ale acțiunii franceze.

Va fi greu pentru Bourghès să ne aducă la convingerea că toată știința juridică, dela Revoluția franceză până astăzi, a fost stăpînită de misticism.

Onestul vocabular filosofic al lui Lalande spune — în adevăr — că fenomenul esențial al misticismului e extazul, starea în care orice comunicație e ruptă cu lumea externă. E o aspirație către absolut, o realizare individuală a vieții perfecte. E înșfîșit, tot ce se opune raționalismului și care adoptă ca mijloc de revelație intuiția ori instinctul. Nu se poate deci susține — cu serio-

zitate — că tot dreptul modern, atît cel revoluționar-raționalist, cît și cel bazat pe pozitivismul lui Comte a fost conceput pe baze sentimentale, extatice, intuitive, și prin urmare mistice.

* * *

Dar să lăsăm de o parte *misticismul* juridic — așa cum îl înțelege Bourghès — și să încercăm o caracterizare a *romantismului* juridic.

Să considerăm antiteza obișnuită de clasicism-romantism, cu toate riscurile pe care această antiteză le oferă.

Ca și clasicismul literar, clasicismul juridic se bazează pe ideea că există reguli, care sub pedeapsa anarhiei intelectuale, trebuie să fie respectate.

Există o ordine clasică, o supunere față de erarhia stabilită, care e expresia suverană a rațiunii. Totul trebuie să fie sacrificat acestei reguli externe.

Această supunere exclude cu desăvîrșire lirismul (libera încredere în geniu), realismul, (realitatea e desordonată), sentimentul adevărului istoric (sentiment a ceiace e instabil și momentan) și sentimentul profund al naturii (natura e liberată de constrîngerea omului).

Deci romantismul juridic se va caracteriza prin recunoașterea dreptului natural, anterior și superior legislațiilor pozitive, care trebuie să se impună legiuitorului; printr'un subiectivism nemărginit care va acorda fiecărui jurist libertatea de a elabora un sistem de drept după inspirațiile sale personale.

Romantismul juridic va fi revoluționar, sau mai bine zis va reacționa împotriva a tot ce exista înaintea lui; va avea cultul sentimentului; al instinctului; cu o vădită predilecție pentru frazeologie. Va fi desordonat și contradictoriu, exaltînd cînd individul, cînd societatea, sacrificînd în cele din urmă pe individ societății, confundîndu-se astfel cu romantismul social.

În sfîrșit, ca și romantismul literar, va fi puternic pătruns de concepțiile juridice germane.

* * *

Așa pusă problema, ce concepții juridice moderne pot fi considerate ca romantice? Definiția limitată că tot ce nu e clasic e romantic nu poate fi admisă fără discuție, pentru că numai școala dreptului natural — după Bourghès — sau școala exegezei de texte — după Bonnetas — fiind clasice, toate celelalte concepții juridice ar urma neapărat să fie romantice.

Ar fi să susținem că de la Ulpian și Grotius și până astăzi, tot dreptul a fost romantic, ceiace ar fi excesiv și ar depăși respectul pe care îl păstrăm acestor doi onorabili juriști. E preferabil să facem un triaj și să apreciem atitudinea, pe care di-

versele concepții juridice impregnate de romantism, au avut-o față de unele noțiuni fundamentale ale vieții juridice.

Romanticii—susțin juriștii clasici—atacă în special noțiunea autorității morale a legii, și dreptul de proprietate individuală.

Deși ei se pretind obiectivi, atacurile lor sint făcute sub imperiul unei idei preconcepute, a concepției sociale a dreptului, prin opoziție cu concepția individuală.

Să lăsăm de o parte contradicția care apare cînd se afirmă că concepția socială a dreptului ar fi o concepție romantică și că individualismul ar fi clasic.

Lasserre, cînd a atacat romantismul, l-a atacat tocmai pe motivul că a fost una din manifestațiunile caracteristice ale individualismului revoluționar și „monstrul tricefal“, Reformă, Revoluție, Romantism; e un loc comun al întregii gîndiri contra-revoluționare europene.

Să luăm de pildă noțiunea de lege, a cărei autoritate morală—susțin clasicii—romanticii, împotriva realității faptelor și sub imperiul unor idei preconcepute, o consideră slăbită.

Însă slăbirea autorității morale a legii e un *fact*—regretabil sau nu—dar general și absolut normal.

E o consecință a evoluției politice și a spiritului omenesc.

Cu alte cuvinte, legiuitorul trebuie să piardă credința că va fi totdeauna ascultat și apelul la intervenția constantă a Statului nu implică deloc consecința că respectul legalității e în creștere. Sforțarea pe care o face fiecare cetățean pentru a se sustrage—întrucît îl privește—dela aplicarea legii comune nu-i decît forma democratică a pasiunii pentru privilegii și prin urmare o reminență a vechilor stări de lucruri.

E o eroare destul de răspîdită cînd se crede că Anglia, de pildă, e țara clasică a respectului legilor.

Judecătorul englez ridiculizează de multe ori legea și faptul că un text a fost de multe ori violat devine un argument valabil pentru abrogarea lui.

Adevărul—zicea Boutmy—e că parlamentul englez e pătruns de caracterul oarecum suspect și cu totul relativ al operei sale. El respectă o națiune puțin respectuoasă de statutele legale și caută să-i ușureze supunerea, pentru a putea să i-o obțină fără dificultate. Această constatare este bineînțeles cu totul relativă și e evident că forța obligatorie a legilor e în raport cu mentalitatea fiecărui popor.

În Prusia, mania autorității nu cunoaște margini. Dela guvern, ea trece la agenții săi, dela agenți la simpli particulari. De îndată ce un individ are sub ordinele sale unul sau doi servitori, el legiferează. Așa că pretudindenii se găsesc regulate și ordonanțe care debutează identic: „*Est ist verboten*“...

Dar în general, o lege plictisitoare care de cele mai multe ori va fi eludată în Franța—și în România,—în Germania va fi aplicată.

În Anglia însă, e probabil că nici nu ar fi fost votată. Așa că legile sînt obligatorii, — e adevărat — dar nu sînt nici pretutindeni, nici în același fel și nici cu aceeași intensitate.

Îată-ne departe de concepția pe care școala clasică a exegezei și-o face despre autoritatea legii, și-o consideră ca o dogmă infailibilă. Dacă altădată era suficient să se afirme legea ca o dogmă, astăzi e aproape necesar să fie demonstrată ca o teoremă.

E aceasta o stare de lucruri anarhică ?

Fără paradox, se poate susține că autoritatea cu totul relativă a legii are efecte bune.

Viața socială ar fi de o complicație nesfîrșită dacă fiecare cetățean, cunoscînd perfect toate legile, s'ar munci și constrînge să le aplice cu devoțiune și fanatism. Numărul proceselor ar deveni enorm.

Existența bunei credințe, e un bun neprețuit, uleiul invizibil care unge funcționarea mecanicei juridice, iar în marginile codului trăesc și răufăcătorii și oamenii cinstiți.

Viața socială conține cu certitudine un coeficient de nelegalitate, și nu e o dovadă de sentimentalism sau idei preconcepute, cu un cuvînt de romantism, cînd se afirmă existența acestui fenomen inevitabil, și normal.

* * *

Cînd noile concepții juridice afirmă că dreptul de proprietate se transformă progresiv și că dintr'un drept individual și inviolabil devine o funcție socială, apărătorii clasicismului juridic au o replică, totdeauna aceeași: proprietatea privită ca funcție socială e o manifestare tipică a romantismului juridic. Numai spiritul revoluționar al romantismului și exaltarea drepturilor societății în detrimentul dreptului individual poate duce la negarea caracterului individual al acestui drept.

Decît clasicismul juridic, în răspunsul său, comite tocmai greșala pe care o reproșază romanticilor: dă o prea mare importanță imaginației și dogmelor literare. Pentru că în definitiv ce e *dreptul* unei țări ?

Că îl considerăm bun sau rău, folositor sau nefast, dreptul nu e decît o întocmire de reguli de conduită socială, care la un moment dat și într'o anumită țară sînt efectiv aplicate de practicieni și de tribunale.

Orice expunere teoretică a dreptului, care ar avea un alt punct de plecare, nu ar fi decît o operă de imaginație, un roman scris de un jurist, cel mai detestabil în genul plictisitor, un moment de prezumție și de inutilitate incontestabilă.

Ori, se mai poate susține astăzi cu aparență de dreptate, — că evoluția dreptului de proprietate nu s'a făcut în sensul social, dacă nu și socialist, al cuvîntului ?

Și dreptul și sociologia recunosc astăzi că situația proprietarului—a proprietarului funciar în special—e o funcție socială, că el îndeplinește mai mult un rol social decît exercițiul unui drept individual, și că prerogativele sale nu sînt legitime decît în măsura în care își îndeplinește datoriile sale.

Pentru realizarea acestui principiu de sociologie și de dreptate socială s'au făcut reformele agrare în România, Cehoslovacia și Polonia, și s'a limitat întinderea posesiei teritoriale. Extensiunea dreptului individual al proprietății, în sensul social, e un fenomen juridic absolut general și comun tuturor noilor constituții, chiar în țările unde prescripțiile constituționale nu au fost încă realizate efectiv. Atît articolul 153 al constituției dela Weimar, cît și dispozițiile constituției Jugoslave,—afirmă categoric teoria proprietății ca *funcție socială*.

Teoria proprietății ca funcție socială e o realitate, e dreptul pozitiv sub aspectul său quasi-universal, iar nici decum expresia unei ideologii neverificabilă prin observația științifică a faptelor.

Proprietatea—funcție socială—e în devenire, chiar și în țările unde dreptul pozitiv nu o recunoaște categoric.

Gaston Morin a scandalizat și continuă încă să scandalizeze pe juriștii clasici francezi, cînd susține că această propoziție e valabilă și pentru dreptul modern francez.

Dar în definitiv, chiar dacă acest fapt ar fi discutabil în Franța, proprietatea e un *fapt* universal, care e încă la baza a numeroase societăți omenești.

Ori, atunci cînd știința juridică modernă a afirmat că acest drept s'a transformat și a evoluat, instituțiile constituționale din diferite țări i-au confirmat ipoteza.

Ce dovadă mai bună de exactitudinea unui concept juridic decît atunci cînd e confirmat prin fapte?

Dacă în această constatare, se găsește că e romantism, atunci e un romantism cu totul de altă natură decît cel pe care și-l închipue juriștii clasici. Nu e totuși imposibil să fie încă romantism, pentru că romantismul nu exclude a *priori* analiza faptelor, iar spontaneitatea cu care reacționează și lucrează îl apropie mai mult de viață care e în perpetuă schimbare.

* 1

„Tot un caracter al romantismului juridic ar fi credința în progresul neîncetat al instituțiilor juridice, în transformarea noțiunilor fundamentale care sînt la baza acestor instituții.

Decît cei care au susținut—cum a fost Duguit—că vechile noțiuni se desagregă pentru a face loc altora și că sistemul Dreptului pe care societățile moderne l-au trăit pînă astăzi se dislocă și că va fi înlocuit prin alte concepții, nu au făcut deloc o judecată de valoare. Nu au afirmat, nici că e un progres, nici că e un recul.

În știința socială, o asemenea chestiune nu ar avea nici un sens. Noul drept nu e nici mai bun nici mai rău; e diferit. Atita tot.

Rămîne obiecția capitală ce se aduce noii doctrine a regulii de drept, aceea de a-și avea originea sa în conștiința colectivă a masselor.

Dar exactitudinea acestei teze e condiționată de demonstrația existenței unei conștiinți colective, distinctă de conștiințele individuale. În acest caz însă, se face procesul întregii școli sociologice a lui Durkheim, de altfel acuzată de a face romantism social.

Aceasta e însă o altă poveste.

Cînd juriștii clasici recunosc că există această strînsă legătură între știința juridică modernă și sociologie, ei nu fac decît să aducă—fără voia lor—argumentele cele mai valabile în favoarea noilor concepții juridice.

Încît sistemul preconizat de Maxwell poate fi avantajos cînd o propoziție e justă, dar extrem de riscat în cealaltă împrejurare.

E. A. Poulopol

Miscellanea

Despre „mistica statului“ sau basmul cu cocoșul roș

D. Petre Marcu Balș trebuie să fie un om perfect fericit. Mai întâiu fiindcă e tânăr.

Tineretea îi ține loc de tot: de logică, de gust, dar mai ales de decență. Există oare fată urâtă la șaisprezece ani? Cu o nobilă și fragedă candoare sburdă de nu știi câte numere în paginile „Gîndirii”, nechează frenetic și își închipue că judecă. Insultă, afirmă, emite judecătorești sentințe și, totuși crede, fără pic de îndoială, că raționează. Student sîrguitor la Berlin, transcrie toată bibliografia dela curs și ne-o servește caldă-călduță. Trage de ureche, admonestîndu-i părințește, oameni bătrîni care se cheamă Maiorescu, Stere, Carp.

Aici lăfăindu-se „nonchalant”, aici înfuriindu-se intempestiv șterge cu o simplă lovitură de condei din istoria culturii iluminismul francez, marea revoluție, constituționalismul englez, filosofia raționalistă și alte cîteva năzbîtii și gogomării de acestea de care face haz cu nespusă poftă. Debitează cu emfază și vorbe definitive toate „noutățile” gazetăriei actuale relativ la istoria recentă a culturii noastre cu arhicunoscuta luptă între influențele romantismului german și raționalismul francez (vezi Ibrăileanu, Sanielevici, Zeletin, până și P. Șeicaru, etc. etc. etc.) „noutăți” de care s’ar jena însuși d. Lovinescu, și i se pare că a prins pe Dumnezeu de picior. Dar d-sa e încă și mai fericit. Căci doar e descoperitorul vesel al lui Pirvan jurist și filosof al statului. Iar acum în urmă a avut imensul noroc să facă o nouă descoperire: „statul istoric” !!

Vedeți mă rog, „statul istoric”. (Sînt oare și altfel de state ? !). Dar ceiace provoacă în adevăr stupefacțiunea cea mai violentă și tae pur și simplu răsuflarea e „găselnița”—cum ar zice d. E. Bucuță,—după care, teoreticianul acestui faimos „stat” nu e numai, după cum se credea, Simion Bărnuțiu, Pîrvan, moș Ion Creangă și Savigny, dar însuși... marele rege Carol.

Cetind așa minunate lucruri, cine se poate bucura singur ?
Căci doar există un altruism al frumosului.

Prietini și cetitori, vă conjur, pentru interesul vostru, cetiți pe d. Petru Marcu Balș ! Și dacă sînteți amatori de logică, de bun simț, atunci, cum zic francezii „c'est une fête pour l'esprit“.

* * *

D. Petre Marcu Balș, ca mulți din oamenii generației recente, confundă temperamentul cu inteligența. Aici e poate eroarea sa cea mai gravă. Avînd nervi, crede că face silogisme. Cu oarecare aptitudini pentru pamflet, în loc să capete un loc onorabil în coloanele uneia din numeroasele gazete-revolver, cu care, spre slăvirea lui Dumnezeu și a patriei noastre, sîntem tot mereu mai dăruți, d-sa se încurcă în teorii, în argumente, în opere de construcție mentală. În loc ca, între o înjurătură și o doină, să ne invectiveze brav, neaș și oltenește, așa cum face cu talent printre veștede rînduri de doctrină și de limfatică gîndire, (dîndu-ne măsura adevăratei sale meniri) d-sa asudă în compoziții cerebrale, lipsite de afinitate cu fiziologia sa robustă, nativă, instinctivă, nenervată încă de jocul subtil al gîndirii.

Iluzionîndu-se că aduce elemente nouă într'o discuție arhiînvechită, d-sa nu e de loc conștient că „radotează“ ceiace spun de douăzeci de ani toți discipolii d-lui Cuza : supremația neamului, necesitatea ortodoxiei, goana contra anarhiei bolșevizante, ordinea stat, trădare de neam, pericolul ovreesc etc. etc.

De ce să ne ascundem după deget ?

Toată confuziunea, toate ezitățile și contorsiunile, toată erudiția de proaspăt și prea recent doctor, adesea complect inoportună, toate contradicțiile din articolele d-lui Petre Marcu Balș nu confirmă decît un singur lucru : jena de a merge deadreptul și de a spune ceiace spun toți studenții din liga creștină. Dar un vâl așa de subțire poate fi foarte ușor înlăturat, și fondul nud, fără intelectualitate, fără nuanțe, fără pătrundere filozofică și umană, apare în toată splendoarea lui. E foarte probabil chiar, ca însuși d. Petre Marcu Balș să fie victima acestei amăgiri.

Evident că în asemenea condiții, o discuție principială e de prisos, fiindcă discuția presupune argumentație și judecată și d. Petre Marcu Balș n'are decît credințe. O facem totuși, cu tot riscul de a fi acoperiți de înjurii grosolane,—oricum atît martiraj măcar merită orice idee,—cu sentimentul că tineretul trebuie sfătuit și luminat, oricare ar fi situația în care se află. Doar Sf. Maria Egipteanca s'a prostituat—zic „Viețile Sfinților,—cu 12 bandiți pentru cauza creștinătății. Să bem paharul până la capăt și să fim profesori până la sfîrșit.

* * *

D. Petre Marcu Balș voește să lumineze istoria doctrinelor noastre culturale din ultima jumătate de veac. Cu scopul de a se

lumina și mai ales de a găsi, în ce privește viitorul, îndreptare pentru o conduită socială și etică practică. Dar cum de profesie, e jurist în fașă, el caută, cu nenumărate digresii care dovedesc neastîmpărata sa aptitudine de pamfletar, să privească această evoluție ideologică prin prisma ideilor despre stat, așa cum le-au preconizat diferiți gînditori naționali. Și găsește două concepții despre stat: una juridică, luată din constituționalismul englez, bazată pe raționalismul francez și pe postulatul legalității și al libertății individuale, și alta istorică, irațională, sprijinită pe concepția evoluționismului istoric de tip Savigny. Pe acest Savigny, pe care l-a descoperit cu un amor tardiv, la Berlin, îl prescrie d. Petre Marcu Balș obligator tuturor publiciștilor din România, fie că s'au ocupat, fie că nu, cu cercetările juridice și sociologice. Că îl găsește la Simion Bărnuțiu nu e de mirare, dar nu permite nici unuia din idoli săi: Pirvan, Regele Carol, d. N. Iorga, Ion Creangă, d. R. Dragnea etc. să nu-l adopte. Și firește, toate aceste docile personaje se grăbesc să-l satisfacă.

Așa dar dualism strașnic și iremediabil între cele două concepțe, dualism care are infinite consecințe pentru destinul neamului nostru. Fericite prin propaganda istoriștilor, nefaste prin aceia a constituționaliștilor filo-englezi și filo-francezi. Repartiția e simplă și simetrică, nimic de zis. Dar cine sînt criminalii răspînditori ai legalismului, și ai individualismului anarhic, după rețeta anglo-franceză? Sînt junimiștii și poporaniștii. Europeanizanți fără măsură, raționaliști înguști, spirite abstracte fără pricepere pentru realitățile și specificitatea națională, poporaniștii și junimiștii sînt ca „jacobinii“ lui Taine, spirite matematice și gratuite. Ei nu pricep două lucruri: 1) Faptul că statul nu se încarnează într'o formulă unică oferită de rațiune și că astfel n'au pricepere pentru devenirea istorică și națională, care îmbracă mereu alte forme particulare, după circumstanțe de loc și timp, și; 2) Faptul că acceptarea legalismului (teribile ironii are d. Petre Marcu Balș la adresa formulei sterile „Domnia legii“!) și a libertăților individuale, ruinează spiritul colectiv, unitatea organică a statului, autoritatea acestuia și că duce la un anarhism deghizat.

Să observăm, în treacăt că, dacă în aceste articole d. Petre Marcu Balș se declară adept al istorismului, tot d-sa, în teribilul manifest al „Crinului alb“, denunță cu violență relativismul istoric, sursă de scepticism și decadență, și se înscrie printre credincioșii unui transcendentalism absolut și imuabil, revelator de adevăruri eterne și neschimbate. Sau poate acolo s'a lăsat ademenit de d. Sorin Pavel, admirator acum al filosofiei lui Husserl? Ne e dator d-sa, în orice caz, cu o precizare, fiindcă altfel, apucat meréu de capricii cum îl știm, nu vom mai putea ști ce vrea?

Să vedem însă, dacă acuzații d-sale, junimiștii și poporaniștii, sînt așa de puri ilumiști și așa de lipsiți de concepția istorismului pe de o parte și de aceia a specificului național pe de alta.

După d. Zeletin, în cartea sa despre burghezia românească (și acesta nu afirmă numai, ci se sprijină și pe texte) ca și într'un articol recent din revista „Minerva”, junimiștii—lucrul îl știe toată lumea,—s'au adăpat adînc, în preparația lor culturală, la romantismul german. Aceste influențe sînt evidente asupra lui Maiorescu, Carp, Negruzzi, adică conducătorii școlii, care și-au făcut studiile la Berlin într'o perioadă în care revoluția romantică și istoricistă, a cărui singur scop aproape, era combaterea revoluției franceze și a raționalismului său excesiv (postulatele sale se cunosc: revenirea la evul mediu, antiburghesismul, istorismul etc.), se găsea în deplină înflorire. Același Savigny este citat în discursurile lui Petre Carp. Reacționarismul lor ca și concepția lor despre viață sînt acelea ale romantismului german. Carp și Maiorescu își justificau conservatismul și antirevoluționarismul lor tocmai pe postulatul *evoluei treptate*, deci istorice și specifice după moment, evoluție care în momentul acela nu justifica, după ei, primirea constituționalismului abstract european, fără afinitate cu lipsa noastră de pregătire. Ironiile lui Carp, Maiorescu, Eminescu, Caragiale, care au ajuns astăzi de pomină, se îndreptau contra importului politic european forțat și excesiv, neasimilabil în condițiile de atunci ale specificului nostru național și epocal. Sprijiniți tocmai pe un exagerat autohtonism local, refuzau junimiștii europeanizarea și occidentalizarea noastră.

Nu mai insistăm asupra unor astfel de banalități. Toată lumea le cunoaște afară de d. Petre Marcu Balș, care se dă la paradoxe numai ca să-i iasă o anumită construcție. D. Petre Marcu Balș scrie: „Cătră sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul lui al XX-lea forțele se grupează în alt mod... Ca o contrapondere se înfiripează istorismul și organicismul filosofic în România cu inspirații germane, în deosebi din Savigny“. Dar această influență e cu mult mai veche. Ea datează de după 1860. Junimiștii tocmai, au adus-o și popularizat-o. Mai departe găsim și această afirmație și mai gravă: „Istoria influenței germane în România însemnează o mai deplină cunoaștere și conturare în sens românesc, spre deosebire de influența franceză care este sinonimă,—în afară de vremea bonjuriștilor,—cu diformare sufletească și dezaxare“. Aici se pare că d. Petre Marcu Balș a plagiat pur și simplu pe d. Iorga. (Ceiace devine amuzant e, că din „germanofili“ devenim acuzați de excесе francofile!). Problema astfel pusă e de un simplism așa de definitiv, încît refuzăm s'o mai discutăm spre a nu sparge uși deschise.

Dar să vedem cum stau poporaniștii față de aceiași acuzație? Acceptarea raționalismului revoluției franceze și al liberalismului englez le întunecă oare complect viziunea istorică a lucrurilor? Sau ceiace e și mai grav ajung ei la acea incompreheziune a naționalului și la acea desființare a statului organic și a autorității sale? Aici ne poate apăra mai întăiu însuși d. Petre Marcu Balș care în „manifestul crinului alb“ ne acuză de prea mult

relativism istoric și evoluționist. În articolul „Vasile Pirvan și concepția statului” după ce ne acuză mai întâi că prin individualismul anarhic desființăm autoritatea statului, sintem apoi iarăși pironiți la stilul infamiei ca marxști autocrați și despotici care înăbușim expansiunea individului. D-zeu să-l înțeleagă pe d. Balș. Poporaniștii anti-istoriști? A cetit d. Petre Marcu Balș cronicile interne ale d-lui Stere dinainte de războiu unde, ca să se justifice exproprierea, se arăta evoluția dreptului de proprietate, ce nu poate fi considerat imuabil și etern? Sau opera sa, „Evoluția individualității”, unde e vorba de dezvoltarea *istorică*, a drepturilor individuale? Dar toată doctrina politică a „Vieții românești” s'a sprijinit pe această axiomă, că fiecare moment și fiecare țară au specificitatea lor particulară. Doar Taine, a cărei influență asupra V. R. e cunoscută, a familiarizat demult pe colaboratorii noștri cu noțiunile de mediu și moment istoric. D. G. Ibrăileanu, care a introdus de fapt punctul de vedere istoric în critică, a fost teribil de atacat pentru aceasta de partizanul „transcendentalismului” în critică, d. M. Dragomirescu. Ași putea cita în această privință zeci și zeci de texte ale „Miscellaneelor” de altădată, dar discuția, poate deja numai pe jumătate utilă, s'ar lungi peste măsură.

Au fost străini poporaniștii de înțelegerea realităților naționale? Aici d. Petre Marcu Balș se va lavi de esteții d-lui Lovinescu care ne acuză, pur și simplu, de șovinism și sălbătăcie strict locală. Mi se pare însă, că nimeni nu va nega lupta noastră, de două decenii, adesea acerbă, pentru determinarea și recunoașterea acestui specific național, pe care astăzi seninul domn Balș ne-o contestă, pur și simplu, cu o lovitură de condeiu.

Mai departe însă d-sa nu ne mai neagă acest umil merit, dar ne atrage atenția că ne contrazicem teribilătunci când susținem în același timp raționalismul antiistoric (ați văzut cât sintem de antiistorici!) și teoria specificului național. Am fi curioși să vedem cum argumentează tînărul doctor jurist această incompatibilitate între raționalism și specificul național. Raționalismul, cînd nu e exagerat, nu exclude devenirea. El poate spune numai atît: în *stadiul actual* al evoluției facultăților noastre, de cunoaștere, rațiunea e cea mai perfectă din aceste facultăți. Mîne poate, ea va fi depășită. Astăzi însă nu avem altceva mai bun. Rațiunea e ultima și cea mai desăvîrșită formă de cunoaștere, la care am ajuns *până astăzi*, trecînd peste forme inferioare ei. Dar aceasta nu exclude de loc evoluționismul și istorismul. N'a văzut d. Petre Marcu Balș., în istoria filosofiei, atîtea împerechieri între atitudini raționaliste și evoluționiste. E, mi se pare, cazul clasic al lui H. Spencer, al lui Pierre Janet și al altora mulți. În ce privește relațiunile dintre teoria specificului național și raționalism, nu numai că nu sînt acelea de contradicție, dar aceste două atitudini se găsesc într-o perfectă corelație. În adevăr, determinarea unui fenomen național e o operă de *discriminare* și de diferențiere care nu se poate obține decît cu mijloace raționale de comparație, adică de stabilire de analogii și deosebiri.

În orice caz recunoașterea unei individualizări naționale nu poate fi rezultatul unei cunoașteri mistice care *contopește*, confundă în marele „tot” deosebirile și diferențele. Pentru un mistic nu există român, bulgar, german ori grec. Există un singur omegal în spațiu și timp. Contradicție evidentă nu e decât între misticism și teoria specificului național. În nici un caz între raționalism și această teorie.

Dar d. Petre Marcu Balș ne mai prinde și cu alte contradicții. Cea de a doua e între *antipositivism* și *democrație*. Antipositivismul, în speță Kantismul crede d-sa, e atitudinea ultimei generații. Încă o inexactitate. Kantismul e o veche simpatie a „Vieții Românești” D. C. Stere s'a declarat în nenumărate articole kantian. El povestește undeva, patetic, cum s'a familiarizat cu „Critica rațiunii pure”, singurul volum care-l avea cu sine printre ghețurile polare ale exilului său siberian. Și apoi îl utilizează mereu pe acest Kant (care se poate concilia de altfel perfect cu A. Comte) până și în rapoartele ori expunerile sale de motive la diferite legi.

„Zurück nach Kant” e strigătul reformiștilor germani contra lui Kautsky pe timpul discuției între acesta din urmă și Bernstein. Dar în critica făcută de d. C. Stere Socialismului român, acesta se sprijină exclusiv pe neo-kantienii germani și în deosebi pe Bernstein. Dar de unde legătura obligatorie între pozitivism și democrație și mai ales contradicția între alte doctrine nepozitiviste, (cum e de pildă Kantismul), și democrație? Positivismul, cel sociologic mai ales, e numai una din justificările teoretice aduse în sprijinul democrației. Kantismul însă poate și el justifica perfect aceiași atitudine politică. Mi se pare că neokantienii germani, erau destul de democrați. Un sociolog rus, Tugan Baranowski pretinde chiar, cu multă dreptate, că la baza oricărei revendicări democratice și a socialismului în genere stă morala kantiană cu vestitul ei precept: „Consideră pe aproapele tău ca pe un scop în sine și nu ca pe un mijloc”. Din această apreciere kantiană a omului iese toată generozitatea democratică.

În fine iată și cea de a treia contradicție în care cădem: problema eului nu s'ar potrivi cu garantarea libertăților. Mărturisim că nu mai înțelegem nimic și credem că, mai ales, d. Petru Marcu Balș nu pricepe nimic. Cum? Între dezvoltarea vieții interioare și a eului (cum vrea Pîrvan) și garantarea libertăților nu e nici o legătură? Ba chiar o contradicție?

Adică perioadele de oprimare sufletească, de coercițiune socială, când individul e silit prin toate mijloacele să accepte „doctrinele oficiale”, conformismul nivelator, să fie oare mai favorabil dezvoltării personalității interioare decât asigurarea libertății spirituale? Crede în adevăr acest lucru d. Balș? Fiindcă atunci e îngrijitor pentru structura sa mentală. Să cetească d-sa și să mediteze puțin măcar clasicile cercetări ale lui Durkheim în privința formării și apariției personalității omenești și a eului, care s'a format

tocmai pe măsură ce conformismul social s'a micșorat. Să cetească acest lucru, pentru că e inadmisibilă această lacună culturală la un tînăr care, totuși, se pare că cetește.

Unde-va, în același articol d. Petre Marcu Balș, combate complexele antinomice de idei. Dar toată istoria filosofiei e plină de sinteze și de conciliații între sisteme. Dacă ar fi cugetat mai profund și mai puțin simplist ar fi văzut că totuși de antinomle nu poate fi vorba. Că însuși complexitatea îi repugnă robusteii sale structuri mentale, o înțelegem. Dar aceasta e altceva.

* * *

Să ne ridicăm însă pe o treaptă mai sus. Există în adevăr două concepții dușmane despre stat, care se ciocnesc ireductibil în cultura noastră socială contemporană, una a statului istoric și organicist și alta a statului juridic individualist și antiautoritar? Noi credem că acest conflict e inventat de d. Petre Marcu Balș. D-sa obligă oameni care n'au nimic comun cu științele sociale, d. N. Iorga, Pîrvan, etc., să fie reprezentanții unei teorii la care nu s'au gândit. Dar acest conflict nu există, mai ales, pentru că teoria statului după poporanisti n'are nici unul din caracterele pe care i le impută d-sa; d. Petre Marcu Balș simplifică enorm lucrurile. El cioplește cu o secure nemiloasă toate nuanțele și toate aproximațiile. Spiritul său de geometrie extrem de simplificator (bun poate pentru gazetărie, periculos pentru adevăr și știință), ignorează realitatea sau o schematizează și o desfigurează.

În fond trebuie deosebit o politică și o sociologie poporanistă. Cea dintăiu e consecința logică a celei din urmă. Dacă ar fi studiat geneza acestei doctrine ca istoric și nu ca pamfletar, ar fi aflat că cei de la „Viața Romînească” sînt înainte de toate sociologi care pleacă de la starea *naturală* și de la dezvoltarea *istorică* a societății. D. Stere și noi cei mai tineri ne luăm izvoarele investigației noastre sociale din *etnografie* și din istorie. Lucrarea d-lui C. Stere „Evoluția individualității” e prima lucrare bazată pe etnologia comparată în țara noastră. Subsemnatul a publicat multe studii sociologice sprijinit pe aceiași metodă etnografică istorică și trece astăzi drept un reprezentant al Durkheimismului în România, adică al celui cercetător care utilizează *numai* metoda istorică și etnografică, descrie evoluția instituțiilor sociale în funcție de spațiu și timp, și determină *specificitatea* acestor forme de stat și societate. Aceasta e și originalitatea lui Durkheim față de ceilalți sociologi. Iar d. C. Stere utilizează acum treizeci de ani materialul oferit de antropologii englezi de pe atunci: Morgan, Lubbock, Mac Lennan etc. Dar, etnografia și istoria arată tocmai că fiecare stat are o evoluție istorică specifică, originală și ireductibilă. N'am așteptat astfel să ne învețe d. Petre Marcu Balș acest lucru. Firește că și statul român intră în acest punct de vedere.

În ce privește cea de a doua imputare care ne atinge, aceia

a individualismului anarhizant, să afle, dacă nu știe, d. Marcu Balș următoarele: Politica constituțională a d-lui Stere fiind o *consecință* a concepției sale *sociologice* mai generale, ea pleacă de la *ideia solidaristă*, formulată de *Comte*, de *Durkheim* și de acel *Duguit* pe care îl disprețuește d. Balș. Acest solidarism a fost lansat drept axiomă de nenumărate ori de d. Stere, (vezi studiile sale „Social democratism și poporanism“, „Evoluția individualității“. Cronicile interne din „Viața Românească“, Expunerea de motive la legea exproprierii etc. etc.).

Dar solidarismul ca și sociologismul înseamnă primatul societății asupra individului. Cum se exprimă L. Bourgeois, individul se naște debitor societății. Durkheim, pe care l-am popularizat la noi, arată mereu că societatea e cauza și individul efectul. Individul nu trăește decît prin societate, sociolog care pleacă de la individ nu există. Firește, solidarismul nu concepe statul autocrat și polițist ca Hegel, dar totuși el *subordonează* individul grupului din care face parte. Pe baza acestui drept primar al societății a cerut d. C. Stere exproprierea, care numai în interesul individului nu era. Conservatorii de pe atunci pretindeau că drepturile individuale sînt sfinte, chiar cînd lezează societatea. Dar s'ar putea spune cum se armonizează acestea cu constituționalismul englez și libertarismul său?

Trebue să înțeleagă d. Petre Marcu Balș, că drepturile individuale nu sînt un *scop* în sine, un ideal, ci o simplă *limită* peste care nu se poate trece. Tocmai pentru a feri solidarismul social de dezagregare, adică de oprimare autocrată și polițistă, adică pentru a *întări* acest solidarism s'a cerut garantarea drepturilor individuale.

Căci e un adevăr banal în sociologie, faptul că dacă în societățile primitive solidaritatea iese din asemănare, în cele civilizate și evoluat, solidaritatea iese din deosebire creată din diviziunea muncii sociale, din faptul că fiecare individ fiind specializat numai în ceva, depinde strict de celalt care-l completează cu specialitatea lui.

Și apoi garantarea drepturilor individuale și urgența lor exagerată la noi, se bazează și pe faptul ultimei noastre evoluții politice, prin care totul s'a călcat în picioare cu un arbitrar fără seamăn și țara întreagă a fost scoborîtă la rangul unei despoții orientale. Libertarismul a fost o *reacție* și nu numai o revendicare morală. Acuitatea oprimării politice a făcut din libertarism punctul cardinal al luptelor noastre politice pentru civilizare și democrație.

Iată la ce ar trebui să mediteze mai serios și mai puțin pripit d. Petre Marcu Balș, înainte de a emite cu atîta simplă suficiență opiniile d-sale.

* * *

Morala fabulei? D. Petre Marcu Balș nu mai e în prima perioadă a juneței pentru a se deda la jocuri mentale de calitate

celor de mai sus. Perioada inocenței a trecut și d-sa nu mai poate fi privit subț acest unghiu. Sburdălniciile acestea „nevinovate“ încep să nu-l mai prindă. Oarecare responsabilitate ar trebui să-l anime. A svîrli în dreapta și în stînga sentințe, pe cît de teribile și de incoherente, pe atît de necontrolate, înseamnă, din orice punct de vedere ne-am pune, simplă neseriozitate. Astfel de articole se pot scrie în patimă cotidiană la gazetă. Ele nu pot fi privite în nici un caz ca istorie culturală romînească. Încă atunci cînd semnase „Manifestul crinului alb“, d-sa călcase cu stîngul. Dar susnumitul manifest era cel puțin amuzant în unele din aspectele sale. Era un gest, o bravadă de tinerețe. Unei serii de articole grave, pedante, încărcate de erudiție, unde ar trebui, în intenția autorului, să se vadă tot ce el învață la Berlin, articole ce urmăresc adevărul, li se cere altceva.

Și e regretabil, fiindcă, oricum, d. Petre Marcu Balș, are talent, un mod frenetic și patetic de a vedea lucrurile, și, desigur, ne place să credem, bune intențiuni. Mai multă meditație, mai multă concentrare, mai multă sfială metafizică și morală, mai multă disciplină de gîndire și gust și, mai ales, mai puțină suficiență primitiv-agresivă, evident, nu i-ar strica.—*M. R.*

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Mateiu Ion Caragiale, *Craii de curtea veche*, roman, „Cartea Românească”, 1929.

Cartea d-lui Mateiu Caragiale nu e un roman. E făcută din prezentarea a cîtorva tipuri interesante și ciudate, pe care autorul pare să le fi cunoscut mai mult decît imaginat, și din spovedaniile acestor tipuri.

Autorul prezintă cîteva figuri de ratați și îi pune să se miște într'un mediu de putreziciune morală și de murdărie sufletească, descris cu insistență și detalii. Insistența aceasta îngreuiază cîteodată cursul povestirii. D. Matei Caragiale are un stil încărcat, chinuit cîteodată, totdeauna interesant. Figurile „Crailor” se detașează într'o lumină verzue și crepusculară, rembrandtiană. Se fixează în memorie, șovăitoare și totuși lămurite. O atmosferă de aquarium—asta e culoarea generală a cărții. D. Mateiu Caragiale ne oferă o vitrină de muzeu Grevin, un etalaj de figuri de ceară, sinistre și neliniștitoare. Pașadia, Pantazi, Gorică Pîrgu, familia scăpătată și de viță veche a „adevăraților” Arnoteni, toate personagiile trăesc o viață specială, nocturnă, extenuată și extenuantă. Bănuesc că autorul a vrut să acumuleze în personagiile sale o anumită putreziciune caracteristică tîrgurilor noastre, în care importanțele civilizației occidentale se împreunează așa de ciudat cu fanariotismul și orientalismul încă nestîrpit al vieții și obiceiurilor. Cartea lui Mateiu Caragiale e quintesența acestei vieți corcitorești care e caracteristică încă pentru bună parte din lumea orașelor noastre, începînd cu capitala. Epoca, dealtfel, în care se mișcă tipurile cărții e nimerită. E prin 1910, epoca de dinainte de războiu, a Romîniei mici și patriarhale, cu ritm domol și gospodăresc. Astăzi ritmul s'a schimbat. A devenit mai rapid și e nădejde ca ancorele trecutului să se desprindă din ce în ce mai mult—și să cadă. Cartea d-lui Caragiale e vîrtos ancorată în trecut. Un trecut lipsit de poezie, pitoresc și murdar, pezevenghiu și corcit,

fără nimic din evocațiile nostalgice ale d-lui Sadoveanu. D. Mateiu Caragiale a vrut să adune în paginile sale tot acest puroi și a reușit. O atmosferă pestilențială umple toată cartea. Voiu desprinde, ca exemplu atît pentru atmosferă cît și pentru expresie, următorul pasaj, unde autorul descrie casa „adevăraților” Arnoteni. „Deschisă vraște oricînd oricui, casa lor, contopire de ospătărie și de han, de tripou, de bordel și de balamuc, era locul de întîlnire al deochiaților și deșuchiaților timpului: jucătorii și cheflii de meserie, desdrumații, poticniții și căzuții, curățații rămași în vînt, chinuiții de pofa traiului fără muncă și mai presus de putere, gata la orice ca să și-o satisfacă, cei cu mijloace nemărturisite sau necurate, cei fără de căpătăiu și cei afară din rîndul oamenilor, unii foști în pușcărie și alții pe cale să între, și apoi femeile, mai respingătoare încă: bătrîne mucegăite la masa verde, somnoroase și arțăgoase, cu mîinile tremurînd pe bani și pe cărți, tinere desmăritate cel puțin odată și de timpuriu borșite de avorturi și de boale, la pîndă după vinat și ferindu-se de chiul și între ei și ele de tot felul și schimbătoare întovărășiri și nade, desbinări și dușmăanii. O piclă rîncedă de vițiu apasă vestejitoare asupra mizeriei decorului...”.

Cartea d-lui Mateiu Caragiale este în multe privințe un document, deaceia merită să fie citită cu interes. Iar prin stilul ei original, plastic, plin și expresiv, e o realizare de artă, vrednică de elogii.

Al. A. Philippide

* * *

Aureliu Weiss, *Autori și păreri*, Editura Națională S. Ciornei, Lei 80.

Cea mai mare parte dintre cititori confirmă paradoxul extrem de adevărat că o carte înamnă prin ceiace a rămas după ce ai uitat totul.

E ca o melodie sufletească, ca o vibrație prelungită mai îndelung decît însuși sunetul. Patrimoniul sufletesc se alcătuește astfel din aceste nebuloase rezidii, ca dunele.

După un timp însă se alcătuește în omul cult, din această impalpabilă stratificare necesitatea unei concretizări, a unei colectivizări. Aportul unei cărți devine numai un afluent. Se naște în lectorul cetit o noțiune nouă, în care datele și cunoștințele se coordonează, în care efortul colectiv se clasifică creindu-se noțiuni nouă,—și literatura devine atunci o entitate legată cu viața, cu mișcarea socială, cu istoria, cu tot ce poate fi povestirea prin veacuri a ceiace a rămas peste morminte.

Prin lectură cetitorul se adaogă istoriei însăși trecutului care a rămas ca artă și cugetare, cu multe străduinți, cu cîteva realizări, cu puține nume, jalonînd luminos istoria și caracterizînd secolele care-au fost.

Pentru acest contact cu o colectivitate reprezentată la un moment dat printr'un mare scriitor, și uneori chiar pentru prezen-

tarea individuală a unui literat cetitorul are nevoie de un interpret.

Între lectorul cuminte și bine intenționat pe deoparte și autorul uneori distant și de multe ori izolat, intervine criticul. Acesta de cele mai multe ori cugetă și pentru autor și pentru lector, atribuind celui dintăiu ceea ce nici nu i-a trecut prin cap și oferind celui de-al doilea ca un program de teatru, sintetic, „subiectul” și gândul unei opere. Suplinind distracția și plăcerea dezordonată, criticul are aerul unui pedagog care te ascultă fără să știi când. E un instrument de cugetare care poate înlocui gândul propriu, și se vinde la librării.

Criticul însă are mai ales rolul unei determinări de operă și autor în timp și în spațiu.

Înoadă la veac, unde trebuie sau unde nu trebuie, firul ce vine; îl colorează istoric, și-l trage prin realitățile epocii.

Opera astfel este caracterizată în raport cu producția colectivă națională sau universală, cu ce a fost, cu ce tinde să fie, cu starea socială, mediu, preocupări intelectuale. Acest rol de cultivat arhivar, cu ochiul cuprinzând culturi care nu sînt numai de azi, poate justifica existența criticului. Vorbesc numai din punctul de vedere al lectorului.

Adică din punctul din care trebuie să fie privită lucrarea d-lui Aureliu Weiss. D-sa este cunoscut cetitorilor acestei reviste. Fără să fie un critic propriu zis, adică fără a avea cusurul unui critic: acel de a avea aproape ca și un artist un punct de vedere imobil și imuabil, d-sa este un bun observator al culturii universale.

D. Weiss este un remarcabil cetitor. Punctul d-sale de vedere este deci acel al unui lector, al unui lector cu solidă cultură și prin aceasta apt de variație, de comprehensiune, de mobilitate. Articolele d-sale nu sînt tratate în raport cu o idee fixă, nu sînt colorate uniform pe fondul veșnic același al unei idei preconceptuate. Ceea ce le caracterizează totuși uniform este numai un umanitarism comprehensiv și larg.

Articolele despre Romain Rolland, André Gide și clasicismul, Anton Cehov, nu constau în analiza izolată a unei singure lucrări. Ele interpretează o operă întreagă, realizată, în cadrul ideilor și a culturii generale, stabilind oarecum o fixare geografică și istorică.

Nici ideile nici operele de artă nu se nasc izolat. D. Weiss descurcă prin vremi și neamuri firele creației fiecăruia, constată înrudiri peste graniți, evoluția de idei, cu ceea ce le-au determinat, cu ceea ce au influențat la rîndul lor.

Pentru acei care vor să verifice un itinerar al ideilor peste ani și țări, cartea d-lui Weiss este un îndemînatec îndreptar.

Cartea d-sale nu este o carte de morală de ceartă sau de ditiramb; este ceea ce trebuie să facă un critic să stabilească prin intermediul operelor culminante ale unei epoci, contactul dintre lectorul cult cu sufletul colectiv al unei epoci, cu specificul ei născut dintr'un aport general culminant în cîțiva scriitori.

D. Weiss nu este un critic profesionist. Are numai cultură,

nu și un cult și o bisericuță. E un diletant. Cu această carte d-sa menține prestigiul diletanților care și în domeniul artei pure s'au remarcat prin opere unice.

Volumul cuprinde articole despre: Romain Rolland, Elémir Bourges, André Gide și Clasicismul, Teatrul lui Jules Romains, Andrei Cehov, Dimitri Merejkovski, Luigi Pirandelo, Romanele lui John Galsworthy.

Pentru cine nu este o tentație?

D. Weiss a ridicat o galerie unde prin firide bine conturate stau vecini, așezați în istoria culturii de azi, cei de mai sus.

Demostene Botez

* * *

Jacques Maritain, *Reflexiuni asupra inteligenței și asupra vieții sale proprii*. Traducere de pr. Valeriu Iordăchescu, Chișinău, 1929, XVIII—380 p.

D. Maritain, profesor la facultatea de teologie catolică din Paris, reprezintă azi cel mai serios efort de conciliare a tomismului cu cugetarea modernă. Influența lui asupra generațiilor de după războiu a fost considerabilă, și ea se explică în bună parte prin necesitatea aproape universal resimțită a unei reacțiuni contra anarhiei sufletești și sociale care a cuprins lumea după războiu și care a făcut pe mulți să se întoarcă cu admirație spre formele de organizare ale lumii medievale. Față de dificultatea instituțiilor și culturii moderne de-a asigura ordinea socială și de-a concilia conflictele noastre sufletești, reîntoarcerea la organizația medievală întemeiată pe solidaritatea creștină și la filosofia scolastică reprezentată prin Sfântul Toma de Aquino a apărut unora ca unica salvare a rațiunii și a civilizației moderne. Această dispoziție sufletească explică favoarea principiilor de autoritate care, în ordinea politică, și-au găsit expresia în diversele forme de dictatură, iar în ordinea intelectuală, într'un interes deosebit pentru mișcarea neotomistă. D. Jacques Maritain, restauratorul filosofiei tomiste în Franța, a știut să grupeze în jurul său o seamă de tineri de talent ca Massis, Ghèon și Gonzague Truc care s'au străduit să degajeze din această filosofie regulile de judecată și directive aplicabile în diversele domenii ale vieții moderne: critică, artă, politică etc., Căci filosofia tomistă, spune d. Maritain, care a rezumat înțelepciunea antică și care a fixat principiile formale ale cunoașterii, e singură în stare să sintetizeze toate formele adevărului și să concilieze toate conflictele sufletești. Ea singură e prefectibilă, rămânând totuși aceeași, fiindcă lucrează pe fundamentele permanente ale firii omenești; ea singură ne poate învăța să „cucerim în mod inteligibil realul fără a cădea totuși într'un dogmatism naiv, să iubim în mod suveran inteligența fără a cădea în raționalism, ordinea și slujba binelui omenesc fără a renunța la libertățile actelor dezinteresate, continuitatea tradiției fără teama de mișcare și de ceiace este nou“ (322).

În toate aspirațiile cugetării sau artei moderne spre intelectualitate, d. Maritain nu vede decît predispoziții îndepărtate spre filosofia tomistă. Pe lângă această justificare a tomismului, d. Maritain expune ideea tomistă a naturii omenești și ideea tomistă a inteligenței—esențialul cugetării tomiste care nu ține exclusiv de teolog, într'o formă precisă și viguroasă, care l-au impus între primii prozatori francezi contemporani.

Trebue să recunoaștem însă că deodată cu trecerea crizei morale care a culminat în Franța prin anii 1922-1924, interesul publicului laic pentru mișcarea tomistă a scăzut. Ea rămîne totuși, în afară de importanța specială pe care o prezintă pentru oamenii Bisericii, un efort filosofic de care trebue să se țină samă și mărturia unui moment istoric, comparabilă cu mișcarea orientalistă declanșată de *Declinul occidentului* lui Spengler. Părintele Valeriu Iordăchescu a adus deci un mare serviciu publicului românesc, prezentîndu-i într'o traducere fidelă și vioaie, opera cea mai reprezentativă a neotomismului francez. O întroducere substanțială și bine informată schițează istoricul mișcării neotomiste și plasează opera d-lui Maritain în ansamblul efortului de restaurare a filosofiei scolastice.

* * *

A. Oțetea

André Maurois, *Aspects de la biographie*, Paris, 1928, 1 vol., în 16°, 176 p.

Abilul autor al vieților lui Shelley și Disraeli, pus pe două coloane și acuzat că erudiția lui se reduce la o îndrăzneală demarcare a unor savante și autentice monografii engleze, răspunde prin acest studiu acuzațiilor de plagiat care i s'au adus, insinuînd că nu știe numai cum se scrie o monografie, dar poate servi rețeta și altora. Vrei să scrii o monografie care să se vîndă în zeci de mii de exemplare? Îți alegi un personaj istoric potrivit cu poziția și cu felul d-tale de-a fi, îl tratezi ca și cînd ai ignora desnodămîntul vieții lui pentru a menaja curiozitatea cetitorului, apreciezi evenimentele și persoanele exclusiv din punctul de vedere al eroului pentru a reda perspectiva timpului și culoarea locală, alegi numai amănuntul caracteristic sau pitoresc și povestești totul cu o perfectă detașare și obiectivitate. Însfîrșit, nu uiți că cetitorul de azi nu mai gustă monografia moralizatoare à la Plutarque ci preferă biografia care excelează, prin „căutarea îndrăzneală a adevărului, prin grija complexității persoanei, și prin gustul îndoelii”.— Dacă rețeta aceasta e inoperantă, faci ce-a făcut d. Maurois: iai o biografie monumentală ca a aceia lui Dowden cosacrată lui Shelley, inaccesibilă marelui public fie din cauza limbii în care e scrisă, fie din cauza dimensiunilor sau aparatului critic, fie din cauza uitării, o rezumi cu grija de-a termina frazele de efect „en coup de poing”, și succesul e garantat. Dovadă exemplul d-lui Herzog-Maurois.

* * *

A. O.

Elie Bufnea, *Voluntarii Romîni din Siberia*, Braşov, 1928, 68 pag.

Membru el însuşi al „Corpului voluntarilor romîni transilvăneni şi bucovineni“, d. Bufnea povesteşte, cu o putere sesisantă, peripeziile legendare ale acestui corp, dela constituirea lui în 1916, sub preşedinţia d-lui Voicu Niţescu, până la repatrierea lui prin Wladivostok în 1920. Zece mii, dintre ei au trecut în 1917 în Moldova. Alţi vre-o cinci mii, izolaţi de România în urma înaintării trupelor austro-germane în Ucraina, şi-au început, în Aprilie 1918 exodul spre Wladivostok. Această retragere pe o distanţă de peste 8000 Km. şi pe un ger care-i încremenea pe ofiţeri pe cai, are ceva epic. Debordaţi de valul revoluţionar, dar niciodată înecaţi de el, voluntarii ardeleni şi bucovineni şi-au făcut drum cu armele dela Samara la Celiabinsk, dela Celiabinsk la Wladivostok, au învins toate greutăţile, şi-au păstrat intactă disciplina, cînd Cehoslovacii şi Sîrbii se dislocau, şi, invincibili în trenul lor blindat, asigurînd retragerea celorlalţi legionari, au ajuns aproape neatinşi în Wladivostok. Povestirea d-lui Bufnea, care-şi sprijină aserţiunile pe note personale şi pe documente autentice, produce impresia unei legende eroice. Suflul naţional care i-a animat pe legionari în fabuloasa lor expediţie şi i-a păzit de contagiunea bolşevică transpiră din fiecare pagină a acestei povestiri, care inserează epopea legionarilor ardeleni şi bucovineni printre cele mari frumoase epizoade ale războiului nostru pentru unitate¹.

A. Oţetea

* * *

C. Smogorzewski, *La Roumanie à un tournant de son histoire*, Paris, 1929, 24 p.

Autorul a vizitat România puţin înainte de ultima schimbare de guvern. A vorbit cu toate figurile notabile ale politicii romîneşti şi a căutat să schiţeze pe baza informaţiilor culese evoluţia politicii romîneşti de la războiu. În ansamblu, d. Smogorzewski vede just fazele esenţiale ale acestei evoluţii şi caracterizează bine alcătuirea şi tendinţele generale ale diverselor partide, efectele reformei agrare, cauzele crizei economice şi politice. Dar cite greşeli de amănunt! „Nicolas Lupu, avocat de talent... Maniu, Vaida, Pop... sont uniates, *comme la plupart des Roumains de Transylvanie* !... l'initiateur du parti paysan, Dobresco“. (Dobrogeanu-Gherea ?), „*friptura* (assivette au beurre)! Caracterizări dubioase: „Charles I-er... Cet autocrate débonnaire... Ferdinand I-er... un faible autoritaire“. Impresia autorului e că „du fait de l'arrivée au pouvoir du Ministère Maniu, la Roumanie est revenue à son ancien système

¹ Povestirea d-lui Kiriţescu, relativ la aceste evenimente, se sprijină în adevăr pe datele ce i-au fost furnizate de d. Bufnea.

des deux partis, système peut-être plus efficace pour assurer le fonctionnement normal du régime parlementaire. C'est le premier profit que la Roumanie ait tiré de cette époque troublée“.

A. Oțetea

* * *

Paul Cuche, *Conférences de philosophie du droit*, Paris, ed. Dalloz. 1928, pag. 127.

Autorul, Profesor la Fac. de Drept din Grenoble, expune în prezentul volum cele trei probleme principale care se pun astăzi, în filosofia dreptului, aducînd contribuții personale în rezolvirea lor.

Născute din tendința realismului juridic, problema renașterii *dreptului natural*, a *positivismului juridic* și conceptul *personalității morale* au dat loc, angajînd pe cei mai de samă juriști-filosoofi, la inepuizabile discuțiuni.

Efortul pentru renașterea dreptului natural are de scop de a recunoaște și delimita un teren comun de înțelegere pentru uzul tuturor aceloră ce lucrează pe tărîmul dreptului pozitiv. Față de serviciile practice pe care dreptul natural trebuie să le aducă, autorul, se întreabă dacă sîntem în fața unui miraj sau a unei realități? După *Duguit* dreptul natural este un drept obiectiv. Dar atîta timp cît *Duguit* îl bazează pe solidaritatea socială, căreia i se poate opune legea de concurență vitală—violența nu solidaritatea—și, atîta timp cît vor fi divergențe asupra naturii și scopului societății însăși, nu poate fi un acord asupra dreptului natural obiectiv. Căci dacă trebuie să adaptăm dreptul la scopurile sale subalterne sociale, atunci, avem atîtea drepturi naturale cîte concepțiuni posibile sînt asupra scopurilor sociale. *Geny*, pentru a soluționa această problemă pleacă dela premisa că numai filosofia tradițională servește de bază disciplinei umane. Dar, aceloră ce nu sînt tradiționaliști, zice *Ripert*, ce argumente li se vor da, cînd numai intuiția ne relevă dreptul natural?

Autorul, analizează neputința bazării dreptului natural pe filosofia tradiționalistă, căci fiindu-i rezervat un prim loc în soluționarea juridică a necesităților familiei, a organizării muncii, a contractului colectiv, represiunii internaționale, a legitimității succesiunii testamentare, a grevei, a sindicatelor profesionale, etc. dreptul natural nu contribuie cu nimic. „A avea sentimentul că există o justiție, dar a nu ști în mod exact ceiace e just, iată eterna îngrijorare a omului care nu leagă concepțiunea justiției de o doctrină precisă a destinelor umane“. Alături de legislator care elaborează regulile juridice, sînt atîtea puteri—zice *Ripert*—care sînt în conflict cu el. „Nu putem spera că o credință prelungește indefinit în domeniul rațiunii practice, o influență care ar merge în declin în domeniul rațiunii pure. Cînd vine acest declin, în zadar fideliile acestei credințe ar chema în ajutorul lor dreptul natural“. Iată după autor mirajul dreptului natural.

În chestiunea *positivismului juridic*, adică, în metoda de conformitate sau de opozițiune a unei norme cu însăși Dreptul, *Duguit* zice, că orice drept subiectiv implică o ierarhie a voințelor individuale, căci voința aceluia care exercită dreptul se impune aceluia care îi este supus. Autorul, caută să arate că această ierarhie se bazează pe noțiuni transcendentele pe *postulate metafizice*, deci, străine experienței pozitive. D-sa caută să înlocuiască chestiunea imanenței dreptului în individ—pe baza căruia impune drepturi legislatorului—prin imanența dreptului în societate, pentru că omul are datorii și scopuri de urmărit. Dar amîndouă se bazează pe metafizică. Într'adevăr, la aceasta ajunge și *Duguit*, la un ordin general universal, punînd, după *Le Fur* un postulat metafizic la baza pozitivismului juridic. Și atunci, el ne invită să cooperăm la legea solidarității pentru că *este*. Positivismul e foarte vulnerabil în dovedirea forței obligatorii a regulii juridice bazată pe acest indicativ: *este*. *Geny* și *Michoud* au arătat că e imposibil a degaja un imperativ din datele experienței indicative.

În apărare *Duguit* asimilează legea solidarității cu legea gravității. Aici e marea greșală, una este finalistă, cealaltă cauzală. Criteriul pozitivismului este difuz, căci se bazează pe postulate metafizice atît pentru supunerea conștiințelor individuale cît și pentru forța lor de adeziune. Această ascultare—adeziune—făcîndu-se prin sentimente (just și sociabil) nu poate da o judecată de valoare care implică o noțiune metafizică. *Duguit* o admite într'o supra lege care este o supraconstituționalitate, el „ignorînd însă scopul societății“.

În ultima parte, autorul se ocupă de realismul și conceptualismul juridic, care a dat naștere la un conflict între *Duguit* și *Saleilles*, gravitînd în jurul *personalității morale*.

După *Duguit*, noțiunea de persoană morală trebuie părăsită, căci după el tot ce nu-i observabil nu e real, omul individual singur dotat cu o voință conștientă poate fi subiect de drept obiectiv. Acestui realism îi răspunde *Saleilles* prin conceptualism, zicînd că realitățile juridice nu trebuiesc confundate cu realitățile materiale și naturale.

După ce arată concepțiile lui *Haurion* și *Michoud*, d. *Cuche* neagă realitatea personalității morale, căci dacă admite că o persoană morală este o individualitate obiectivă și o realitate observabilă, trecerea ei dela această stare la personalitatea subiectivă, nu e altceva decît un conceptualism rău înțeles. Considerațiunile juridice care ne-au făcut să dobîndim noțiunea de persoană morală sînt: 1. că nu pot fi bunuri fără stăpîn— aici autorul admite teoria lui *Saleilles* și *Brinz* a patrimoniului de afecțiune, „*zweckvermögen*“—și 2. că personalitatea morală a considerat pînă acum ca subiect de dr. subiectiv și pe acela care trăgea profit și pe acela care-l exercita. Ori, în urma criticii aduse de *Ferarra* lui *Michoud* s'a separat *voința* de *interes*, arătîndu-se că voința poate să reșadă și în altul decît titularul dreptului. Evoluția jurispruden-

țială și legislativă în transformarea acțiunilor sindicale ne fac să atribuim calitatea de titular a dreptului aceluia care deține elementul voinței, chiar cînd nu sînt beneficiari ai dreptului exercitat.

Autorul, cere să punem capăt incoerenței actuale, după care titularul dreptului este cînd, acela care-l exercită, cînd acela care-l beneficiază, adoptînd primatul voinței. Pentru a scăpa de personalitatea morală fără obiect și pentru a reprezenta pe beneficiarii intermediari ai unui drept subiectiv, d. *P. Cuhe* propune să substituim persoanei morale o construcțiune juridică sprijinită pe realitate, care să se apropie de *trust*-ul englez fără să se confunde cu el.

Prin aceste contribuțiuni lămurite, Profesorul dela Grenoble, aduce soluțiunile sale prețioase în speculațiunile juridice curente.

George Băileanu

* * *

Maurice Martin, *Amour, terre inconnue*, Paris, Edit. N. F. R., 1928.

Un scriitor, ce manifestă talentul său subtil chiar dela prima lucrare de auvergură, e fără îndoială autorul romanului: *Amour, terre inconnue*.

Maurice Martin nu a avut antecedente remarcabile. Și dacă urmărim procesul selecției, pe care trebuie să o efectueze un scriitor în mijlocul unui considerabil număr de probleme—ce pot deveni tot atîtea subiecte de creație literară,—alegerea sa mărturisește un spirit temerar și original.

Martin Maurice și-a propus să trateze—subt un anumit raport—aspectul sexual al iubirii. Problema aceasta—abordată cu egală dreptate de literați ca și de oameni de știință—oferea odată cu tentația noutății inerentă unor fenomene de viață intensă sau excesivă, dificultatea unei analize complete și perfect echilibrate.

Cercetători, dotați cu spirit fin de analiză, au căzut victima specializării lor unilaterale; iar acei—de necontestat talent—care au încercat să pătrundă problema bazîndu-se mai mult pe intuiție directă și experiență personală, s'au trezit izolați de fundamentul solid pe care îl oferea fiziologia sensibilității erotice.

Dacă nu ași risca o atitudine pedantă și artificială, ași mărturisi că problema sexualității în literatura contemporană apare în poziția fatală a faimoaselor Scylla și Charybda, celebre în lumea antică. Ea oferă tentația unui succes dublat de necontestată originalitate, dar în același timp dificultatea tratării în profunzimea și gravitatea ei.

Rar s'au văzut scriitori care să evite această alternanță și să-și păstreze echilibrul desăvîrșit în analiza ei; moralistul onest evită fondul problemei, tratînd-o superficial și „à thèse“, pe cînd cercetătorul care încearcă a-și prelungi domeniul științific al ocupației sale și asupra acestei probleme, o încorporează metodei sale de observație și analiză, evitînd aprecierea flexibilă și înțelegătoare, de care uzează psihologul.

Ași exagera poate—și desigur așa fi privit cu îndoială,—dacă așa afirma că autorul prezentului roman a reușit în totul a păstra această atitudine de echilibru între cele două tentative contrarii.—Dar evident, Maurice Martin ne prezintă un admirabil roman cu observații subtile și ascunzături luminate prudent și discret, și aceasta constituie meritul său esențial.

Temeritatea alegerii unui asemenea subiect e pe deplin justificată. În adevăr, viața erotică familială oferă prea rar obiectul atenției excepționale prin caracterul ei uniform, aspectul ei tern și pururi același; dacă atinge uneori adâncimi neobișnuite, ea poate câștiga în intensitate aceeași pierde în nuanțare și distincție variată. Nu este oare acesta motivul pentru care scriitorii cu simț ales al realității au observat, că viața familială poate încununa aventurile unui roman, dar în nici un caz nu constituie o activitate de început?

Maurice Martin a atacat acest mediu infecund, pe care l-a redat cu complexitate și fină analiză, introducând același „terțiu” de totdeauna în intimitatea soților Langelier.

E pentru prima oară, când un asemenea personaj, strecurat în viața de familie liniștită, comodă, dar insensibilă și uniformă, împlinește un gol și e privit pe alocuri chiar cu simpatie.

Roland e o necesitate—inevitabilă la un moment dat—în viața lui Michel și a Andréei. Este atât de necesar că reușește a îndupleca și rezistența Andréei, femeia rece și devotată, pe care o determină la complicitate intimă și prelungită.

De ce cedează Andrée, atât de inflexibilă în mod obișnuit? E în această renunțare mai mult decât o necesitate organică și sensuală. Delicatețea și rezerva prea stăpînită a lui Michel îi arăta-se numai aspectul sacerdotal și imaculat al iubirii sexuale. Dar ea nu cunoscuse acel ritm al durerilor-plăceri, acea tensiune înaltă, și provocarea dorinței—pe care vine să o satisfacă amorul sensual. Ea simțea lipsa acelei variații, pe care o dorește sensibilitatea, și întreaga greutate obsedantă și monotonă a simplității de gesturi și atitudine.

Sufletul ei feminin, pe care această uniformitate mecanică îl epuiza infructuos și inutil în tot ceia ce ar fi constituit intimitatea delicioasă a vieții familiare, căuta o ieșire cu mult prea oportună și dorită.

De multe ori în clipele de apropiere nepregătită și ale îmbrățișărilor rigide și sumare pe care cu excepțională parcimoniozitate i le oferea Michel, Andrée simțea mecanizarea gesturilor și mai ales a gândurilor, „enumerînd seria regilor capetieni sau a urmașilor lui Clovis și Pepin cel scurt”.

Atunci a apărut pe nesimțite cu abilitatea rutinei și arta personalității, fin și insinuant, Roland. El readuse în viața Andréei—mai mult: realizează concret—acea imagine de viață intensă și pasionată, pe care și-o făurise cîndva, înălțînd-o până la idealizare în epoca adolescenței.

Pasiunea însă—atunci cînd nu se pierde sau se consumă rapid—devine necesitate irezistibilă și permanentă. De aceia Roland pe care prietînia în care pătrunsese prea adînc, îl chinuia sub forma acelui sentiment de jenă neajuns încă până la regret, simți necesitatea posesiunii permanente a obiectului dorit.

În această dublă alternativă, silită a alege între sensibilitatea delicată a lui Michel și dorința aprinsă a lui Roland, Andrée pe care o tortura în plus imposibilitatea unei deciziuni exacte și imediate—rămîne lîngă soțul ei, pe care această experiență nebanuită îl va face mai pasionat și mai activ în viața intimității conjugale, altădată epuizată și monotonă.

Reîntoarcerea Andréei a însemnat începutul unei vieți nouă, pulsînd un ritm vibrant și variat, pe care experiența anterioară nu îl cunoștea. Dar noutatea ei nu a scăpat atenției lui Michel, pe care delicateța nu l-a împins niciodată până la naivitate. Astfel începe acum o dublă suferință comună, care apare în sufletul Andréei sub aspectul regretului greu reținut, iar în acel al lui Michel sub forma prea cunoscută a sentimentului de incertitudine și veșnică îndoială.

Cînd însă experiența recentului trecut apare salvatoare, acoperind întregul gol al sufletelor surprinse de pulsul unei vieți de neobișnuită intensitate, iubirea fără resentimente și reticențe e atitudinea unică, ce caracterizează această extrem de nouă viață.

*

Mă întreb, dacă aceste cîteva rînduri au reușit să redea o imagine palidă dar reală a subiectului prezentat de Maurice Martin. El se pretează însă mai curînd la lectura atractivă a lucrării, decît la deformarea lui inevitabilă în rîndurile de față.

De aceia—spre deosebire de literatura aventuroasă și escesivă sau de aceia sobră și moralistă,—cartea lui Maurice Martin e o lectură interesantă prin esența problemei și agreabilă prin simțul realist și spiritul vioiu, în care e scrisă.

Mircea Mancaș

Revista Revistelor

Disparițiunea oficianților

Remarcăm un fapt curios: în fiecare an numărul membrilor tuturor corporațiilor protestante importante pare că sporesc în timp ce numărul celorlalte cleruri scad. Dacă ținem samă de toate organizațiile religioase ale Americii, care cuprind și pe catolici, găsim că membrii săi fiind în număr de 48.594.163, adică un surplus de 573.723 pentru anul 1927, perderea clerului în același an este de 1387. Dacă punem deoparte biserica catolică, al cărui cler sporește, rămâne pentru celelalte corporații religioase americane o pierdere de 2598 de oficianți într'un singur an.

Motivul îl găsim în sprijinul constant, pe care protestantismul îl acordă de cîțva timp, clerului său, sprijin atît moral cît și material. Lipsa unei morale în constituirea bisericilor, slăbise spiritul oficianților care încetaseră de a se mai ocupa cu recrutarea tineretului.

Pentru a remedia la această criză clericală, s'a propus să se reunească toate organizațiile ecleziastice într'una singură, care va putea să asigure prosperitatea protestantismului în America.

(John Richelsen. *Scribners Magazine*).

Populația viitoare în America

Dacă fenomenele de migrațiune și de imigrațiune și dacă natalitatea păstrează aceiași proporție ca cea remarcată dela 1880 la 1920 atunci este

probabil că populația Americii va atinge la sfîrșitul secolului cifra destul de însemnată de 463.000.000.

Din fericire sînt indicii care ne pot îndreptăți să credem contrarul.

Imigrația restrînsă va reduce la jumătate proporția albilor născuți în străinătate în timp ce înmulțirea indigenilor va compensa aceste pierderi.

Firește noile descoperiri medicale vor avea o influență asupra variațiunilor populațiunii, trebuie însă să prevedem și posibilitatea unor noi războaie care pot aduce consecințe contrarii.

(P. K. Whelpton. *American Journal of Sociology*).

Armata fascistă actuală

Una din faptele caracteristice ale fascismului este că a regenerat armata în forțele sale fizice ca și morale, în spiritul ca și în organizarea sa. Poate cea mai nedreptățită din armatele Europei este cea italiană—și fascismul are asta bun că i-a acordat toată protecția sa și că a cerut pentru ea recunoștința și respectul pe care-l merită.

Țara este împărțită în zece districte de corpuri de armată, cuprinzînd treizeci de divizii și fiecare divizie, în timp de pace, se compune la rîndul ei din șase batalioane de infanterie și dintr'un regiment de artilerie,—iar soldații sînt fiecare specializați într'o ramură bine determinată a genului militar.

(Liddell Hart. *The Daily Telegraph*).

Influența lui Edgard Poë asupra lui Mallarmé

Edgard Poë a fost pentru Mallarmé ceea ce a fost și pentru Verlaine ori Rimbaud. În contactul cu opera lui acești trei poeți au silabisit rudimentele artei și a gândirii lor. Verlaine și-a găsit cîntecul, Rimbaud și-a potolit pentru un timp setea sa de imagini și Mallarmé a căpătat din această frecvență gustul absolutului. Pentru maestrul simbolismului Poë a fost un inițiator, dar nu altceva. Grație acestor trei oameni influența sa acoperă cîmpul poeziei moderne: muzica versului, importanța imaginii și elanul către o realitate superioară.

Mallarmé deși influențat de Baudelaire explică totuși altfel atît persoana cît și opera poetului american.

Cu toată pasiunea sa pentru autorul „Corbului”, — Mallarmé spune chiar într-un loc că această pasiune l-a determinat să învețe limba engleză — existau între acești doi poeți, amîndoi intelectuali, înseminate deosebiri.

Poë avea un simț dramatic, un dar de povestitor în toate poemele sale pe care nu-l întîlnim la Mallarmé. Dacă amîndoi aveau un gust pronunțat pentru idei și pentru sisteme, le aplicau însă în domenii deosebite. Poë crede în știința pozitivă, Mallarmé este dimpotrivă metafizician. Pentru ca să ajungă la certitudinea absolută, pe care o dă extazul, Poë nu conțetează decît pe beția frumosului în timp ce Mallarmé se străduiește către ea prin toate mijloacele, prin muzică, poezie, prin cunoașterea sistemelor metafizice anterioare sau mai direct prin intuiția intelectuală.

(Leon Lemonnier. *La Revue Mondiale*),

Aproape de stele

E vorba de stelele de cinematograf. Și numai de cele de prima mărime. Marii Ași ai ecranului au rămas regi nedetronați, cu toată avalanșa de reputații caracteristice la Hollywood. Acolo un sau o „Star” nu ține mult. Regisorii cer mereu altceva. Se face o mare consumație de talent proaspăt.

Totuși, individualități ca Chaplin, Douglas Fairbanks nu-și perd actualitatea. Decît trebuie să știm și munca spăimîntătoare—muncă fizică și muncă de invenție—a acestor oameni. Se

scoală cu noaptea în cap și nu se gîndesc decît la „trouvaille”—e. Douglas are la el acasă în permanență 5 până la 10 saltimbanci sau scamatori care îl învață trucurile lor. Uneori învățătura durează cîte 2—3 luni pentru fiecare fleac. Și de cele mai multe ori degeaba. Căci în ultimul moment, se renunță la ea, penitrucă, după o mai cîntărită chibzuință, nu se potrivește cu ideea filmului. Din zece trucuri învățate, dacă se păstrează două, maximum trei.

Și acești oameni sînt sobri. Nu trăesc nici pentru plăcere, nici pentru glorie, ci numai pentru arta lor,

(René Guetta. *Les Annales*).

Durerea și plăcerea

Mulți psihologi stabilesc o simetrie între durere și plăcere. Ele n'ar diferi decît printr'o deosebire de grad. Orice stare sufletească are o tonalitate afectivă, plăcută sau neplăcută.

Alți psihologi susțin din contra specificitatea durerii și plăcerii. Există chiar în fiziologia noastră organe speciale afectate acestor simțuri. Durere și plăcere sînt senzații. Există în corp puncte de durere precum și „puncte de voluptate”.

După ultimele experiențe, durerea nu-i nici senzație specifică, nici o anumită categorie de senzație tactilă, ci o reacție afectivă care are loc ori decîteori sînt impresionate anumite părți ale corpului, precum: mucoase, toate învelișurile organelor, meninșile, peritoneul, teaca nervilor, etc.

Dar, alături de durere trebuie să menționăm un fenomen de obicei confundat și care în fond este foarte distinct, anume: neplăcerea, dezagreabilul. De exemplu, cînd gustăm ceva foarte amar avem un fenomen de neplăcere, nu însă și unul de durere.

Tot astfel trebuie disociat fenomenul plăcerii propriu zise de acel al agreabilului.

Din nefericire, pe cît bibliografia durerii este de bogată, pe atît aceea a plăcerii este de săracă.

Și este explicabil. Niciodată plăcerea nu poate fi obținută adevărat experimental, pe cale de experiență de laborator. Totdeauna intervin elemente de ordin moral care complică problema.

(Dr. G. Dumas. *Revue Philosophique*).

Literatura chineză contemporană

Literatura, pretutindeni, (și poate în China mai multă vreme ca oriunde) s'a desprins din religie și morală. Confucius a fost între altele și un mare șef de școală în poezie. Până azi, literatura chineză are ceva ieratic, convențional, hipocrit și mort.

Revoluția politică și socială dela 1911 nu putea să nu aibă și repercusiuni asupra literaturii. Sărăcia sistemului confucian se simte din ce în ce mai tare. Sistem care din orice Chinez instruit făcea un nobil specimen al unei culturi sintetice absolut inaccesibile unui Occidental.

Profesorul de literatură dela Universitatea din Peking, d. Hu-Tce, califică de putregai o asemenea literatură care, fără alt motiv decît inerția, continuă să aservească spiritele în tipul său inutil și decedat. Cere aer, libertate. Cere ca vechea limbă chineză, limbă totodată simplistă și complicată, să se simplifice, à l'Européenne, și să se amplifice cu toate neologismele care traduc idei pe care spiritul chinez vechiu le ignora complet.

O metamorfoză literară și ideologică se împlinește sub ochii noștri în Împărăția lui Soare-Răsare.

(Basilic Alexeiev. *Revue de Paris*).

Declinul Prohibiționismului

Lupta între prohibiționiști și anti-prohibiționiști de băuturi alcoolice este, în Statele Unite, mai acerbă decît oriunde. Fraudele multiple și ingenioase ale acestora din urmă, perseverența celor dintăiu au ajuns la rezultate neverosimile, ca bunăoară sancțiunea fantastică a unei pedepse de 250.000 franci aur amendă sau închisoare de 5 ani (sau ambele reunite) pentru acel ce va fabrica, vinde sau transportă o băutură oarecare capabilă să producă starea de beție.

Aceste sancțiuni prea riguroase arată bine ineficacitatea represiei. Cel prins este pedepsit mai tare de cît ar merita pentru că trebuie să plătească pentru toți cei mulți care scapă de justiție. Este asprimea exagerată cu care e lovit țapul ispășitor.

În tot cazul, un lucru e cert. Beția e mai întinsă decît din pro-

hibițiunea. Și este perfect explicabil. Fiind interzise, băuturile trebuiesc, pentru a se strecura mai ușor, să ocupe volum mic pentru o eficacitate mare. Deaici o consumație mult mai mare de băuturi concentrate, față de vinuri și alte licori relativ inofensive. Poate că o măsură mixtă, lăsînd liberă consumarea vinului și oprind doar aceia a spirturilor tari,—ar fi cea mai morală și mai aplicabilă dintre reforme.

(Ernest Guy. *Mercur de France*).

Franz Joseph

Impresiile pe care, dela 1885 până la 1915, le-a putut avea despre Franz Joseph un cetățean al Austriei pot fi rezumate astfel: un bătrîn pururea același, într'o trăsură cu roate de aur! Fața lui Franz Joseph a exprimat totdeauna un calm imperturbabil, și niciodată o stare sufletească personală. Între nenumăratele-i portrete nu există nici o diferență. Nu se poate spune despre nici unul că e altfel de cît celălalt. Tot astfel fi scrisoarea lui Franz Joseph: e caligrafică, nu personală. Franz Joseph nu cetea nimic, n'a ascultat niciodată muzică, n'a aranjat niciodată vre-o cameră după gustul său personal, n'a zidit nici-o casă! Viața lui privată n'are nimic interesant, căci, după moartea împărătesei, Franz Joseph n'a mai avut viață privată.

Acest orologiu împărătesc a funcționat 68 de ani, după urcarea pe tron.

Franz Joseph a fost popular în Austria, și mai ales în Viena. Dece? N'a fost nici rău nici bun, n'a avut nici-o scînteie de geniu, dar a trăit mult: a trăit trei generații! Și aceasta a fost suficient! N'are nici un *activ* în bilanțul vieții sale, numai *pasive*, multe-multe pasive!

*

Bilanțul domniei interminabile a lui Franz Joseph l-au făcut azi *Karl Tschupplik* și *Joseph Redlich*. Ambii biografi ajung la concluzia că, dacă Franz Joseph a fost lipsit de orice personalitate, a fost cu desăvîrșire gol la cap și la inimă, a fost, în schimb, un servitor conștiincios al funcției sale. Și tocmai sărăcia lui sufletească i-a făcut

posibil să fie elastic, și să se încovoie sub evenimentele istorice, fără să fie zdrobit de ele...

(Stefan Grossmann. *Die Neue Rundschau*).

Un nou teoretician al socialismului: Henri de Man

În ultimii cincizeci de ani socialismul, sub influența lui Karl Marx, a devenit o doctrină aproape exclusiv economică. Cartea socialistului belgian, Henri de Man, apărută la Iena în 1926, cu titlul *Zur Psychologie des Sozialismus* vrea să readucă socialismul pe terenul moralei și al psihologiei, supunând unei aspre critici, nu atât concluziile de ordin economic ale marxismului, ci înseși bazele teoretice ale acestuia.

Operă plină de idei subtile, profunde și, în aparență, foarte incilcite, această carte a lui De Man. Ideile înseși par împrăștiate fără nici o ordine în diversele capitole ale cărții.

Dar desordinea aceasta nu e decît aparentă: Pentru a-și formula gândirea-i foarte originală, autorul a avut nevoie de un plan cu totul nou.

*

De o vreme încoace, socialismul simte nevoia unei orientări nouă. Marxismul, cu care socialismul e confundat din punct de vedere teoretic, nu explică anumite fapte recente și nu mai satisface anumite nevoi și aspirații ale socialiștilor, etc. Dar Karl Marx nu mai poate servi de ghid socialismului și din alte motive: Anume, Karl Marx a comis greșeli de fapt (*erreurs de fait*), a lăsat moștenire discipolilor săi un prost instrument metodologic, instrument care viciază sistemul întreg, împingându-i pe aceștia să interpreteze, ei înșiși, falș anumite fapte importante; aceste greșeli de fapt și de interpretare au condus, în sfârșit, la o orientare greșită a întregii mișcări socialiste.

Care sînt aceste greșeli ale lui Marx?

Marx s'a înșelat profund în ce privește *origina* sentimentelor socialiste. El a văzut origina acestor sentimente, unica lor origină, într-o *stare de cunoaștere* (*état de connaissance*) în care s'ar găsi la un moment dat clasa muncitorească.

Marx s'a mai înșelat în ceia ce privește *valoarea mișcării muncitorești* pentru pregătirea și declanșarea revoluției.

Marx s'a înșelat apoi în ceia ce privește atitudinea forțelor nemuncitorești în fața socialismului: Socialismul nu e o mișcare unic muncitorească și poate fi identificat cu lupta de clasă. Dimpotrivă, mișcarea muncitorească, în opera de realizare socialistă pe care o întreprinde, are doi aliați: Statul și intelectualii.

Dar De Man nu se oprește la simpla constatare a acestor „greșeli”, ci căutîndu-le cauzele, încearcă să le explice.

Aceste cauze, socialistul belgian, crede a le găsi în *fundamentul filosofic* al marxismului. Și, această analiză meticuloasă este, fără îndoială, partea cea mai originală și cea mai fecundă a cărții sale.

(E. James—*Revue de Métaphysique et de Morale*).

Industria chimică în Germania

Germania a fost totdeauna țara chimiei: Albert cel Mare, Paracelsus, Glauber, Homberg, Stahl erau stăpîni pe toate cunoștințele chimiei timpului în care au trăit. Astfel știința, în care Lavoisier a făcut ordine și claritate, are rădăcini vechi în Germania.

Dar acest fapt, singur nu explică dezvoltarea nemaipomenită la care a ajuns în zilele noastre industria chimică în Germania. Cauza principală a acestei dezvoltări este însăși natura solului german.

Germania are trei mari bazine de cărbuni: Westphalia, Silesia, și Sarre. Unul singur din aceste bazine ar fi suficient să alimenteze industria unei mari națiuni. Produsele derivate ale acestei exploatare miniere, preparate și clasate metodic de nemți, dau naștere unei lungi serii de corpuri, care tratate la rîndul lor cu meșteșug savant, produc parfumuri, coloranți, explosibile, medicamente, articole utilizate în fotografie, etc. etc.

În cursul secolului al XIX, chimia germană, cu o viziune clară a interesului național, a asigurat Germaniei un adevărat monopol al produselor organice, de silă cît de voe bună, lumea întreagă devine tributara industriei chimice germane: în 1913 Ger-

mania produce 135.000 de tone de colorante, Anglia 5000 de tone, iar Franța și Statele-Unite împreună numai 3000 tone. Impozitul pe care-l încasă Germania din lumea întreagă, sub formă de export de materii chimice, era în 1913, un miliard de mărci aur.

*

Din cauza aceasta, războiul a pus Statele Aliate într-o situație extrem de gravă; le-a trebuit ani de zile aliaților pentru a se „redresa” chimicește, iar victoria n'a fost posibilă decât cu această condiție.

Însă tot războiul a fost o ocazie pentru industria chimică germană de a-și arăta minunata putere de invenție și ingeniositate: Cele mai multe materii prime lipsindu-i, Germania le produce pe cale chimică.

*

Imediat după războiu, supremația mondială a Germaniei pe terenul industriei chimice părea pierdută. Statele beligerante, nevoite să-și dezvolte în vederea purtării războiului această industrie, apar ca rivale posibile pe piața internațională. Aceasta cu atât mai mult, cu cât piața internațională a fost forțamente neglijată de Germania izolată timp de patru ani și jumătate.

Situația nu durează însă prea mult. Germania se redresează repede împingând din nou balanța de partea ei. Azi, după zece ani, e iarăși cea dintâi putere chimică de pe glob. Trustul *Interessen-Gemeinschaft der Farben-industrie* este azi cel mai puternic trust din lume. Singură Anglia cu al ei *Imperial chemical-Industry*, constituit în 1925, pare că poate lua întru câțiva lupta cu el.

Această putere industrială face ca „potențialul de războiu” al Germaniei să continue a fi redutabil, în ciuda desarmării sistematice și radicale pe care a suferit-o în baza tratatului dela Versailles.

(L. Houllevigue. *Revue de Paris*).

Prolegomena

Plecînd dela unitatea sintetică a „eului” său, omul a năzuit și năzuște încă să armonizeze fenomenele

lumii exterioare într'un mare și suprem tot, într'un „Tu” care să înglobeze în cele din urmă în structura lui chiar „eul”. Astfel se explică tendința fundamentală a spiritului uman de a înjgheba o concepție unitară și unică despre lume și viață. Care sînt motivele care îndrituiesc și fundamentează aceste aspirații metafizice?

Mai întâiu există „*convingerea că sîntem cu atât mai aproape de adevăr cu cît ne apropiem de o unitate perfectă*”. E just că noțiunea de „adevăr” a suferit serioase atacuri în ultimul timp fiind identificată cu conceptul de «comod» sau cu «economicul gîndirii». Acest surogat nu poate suplini nici într'un chip și subțit nici un motiv ideea clasică de adevăr, căci cum am putea noi pricepe eroismul filosofic al lui Giordano Bruno numai prin expedientul adevărului util, pragmatic și comod? „*Drumul spre unitate este calea spre adevăr—adevărate unitate care probabil se contopește cu adevărul absolut*”.

Pe de altă parte, pozitivității au conchis că lumea se distramă într'o multiplicitate de fenomene, că cunoștințele pe care ni le oferă intelectul uman sînt urzite să fie totdeauna rerelative și parțiale. Absolutul, chiar dacă ar exista, va rămîne etern ne-sezizabil și necunoscut. E foarte adevărat că există o samă de condiții care colorează cunoștința noastră dîndu-i un accent și-o atmosferă relativistă. Astfel, temperamentul unui gînditor, poporul din care face parte, sînt indicii care ne mărturisesc convingerile inextricabile dela care nu se poate abate făuritorul unui sistem metafizic. La fel, însăși stadiul cunoștințelor științifice din epoca sa imprimă o pecete proprie eșafodajului său ideologic.

Se poate dealtfel însăși că actuale descoperiri în Fizică și mecanică ale lui Einstein vor avea ecou în filosofia viitoare, după cum pe vremuri știința astronomică a lui Newton s'a oglindit în construcțiile ideale ale lui Descartes și Kant. În lumina acestor considerate „*e adevărat că sistemele filosofice apărute că de cursul timpului au fost unilaterale și n'au reprezentat o formă definitivă și desăvîrșită a adevărului*”. Cu toate acestea, istoria filosofiei nu prezintă icoana unui haos, ci mai degrabă o

construcție armonică întrucît accentul și tonul special al fiecărui gînditor se armonizează — aeeva instrumen-
tiștilor dintr'o orchestră — într'o sin-
teză finală, concură spre un scop
comun. Filosofia poate atenua aportul
subiectivității căutînd ca tabloul me-
tafizicei despre viață și lume să fie
cît mai obiectiv posibil. Cît privește
relativismul cunoașterii omenești, exal-
tat atît de genial de filosofia critică

a lui Kant, trebuie să convenim că
dacă tot ce există nu ne apare decît
în mică măsură, în schimb tot ce ne
apare este o indicație și o sugestie
a unei realități existente. „Cu o veche
formulă a lui Herbart—critică pe
nedrept de unii și depreciată în
valoarea ei — s'ar putea spune
**Soviel Schein, soviel Hindeutung
auf das Sein**”.

(Ion Petrovici. *Die Böttcherstrasse*).

Mișcarea intelectuală în străinătate

Literatură

Charles Maurras et Raymond de la Tailhède, *Un débat sur le Romantisme*, Flammarion, Paris.

În această carte sînt adunate o serie de articole în care s'a discutat problema romantismului de d-nii Ch. Maurras și Raymond de la Tailhède. Acest din urmă încearcă să justifice romantismul. D-sa susține că romanticii sînt revoluționari pentru că o condiție esențială a poeziei este beția creatoare și sufletul oricărui poet adevărat este în stare permanentă de revoluție. Dacă se poate spune că este un „romantisme verbal” care se apropie de barbarie—există un „romantisme ideal” care este adevărata și eternă poezie. Dacă literatura clasică era produsul unor epoci de liniște și de siguranță, apoi epocii actuale în care îndoiala și nesiguranța domnesc, nu poate da naștere decît unei literaturi neliniștite—care este romantismul.

D. Maurras admite acest „romantisme ideal” admite chiar ca o condiție necesară poeziei, zbuciumul inspirației și chiar starea revoluționară a poetului, dar cu o condiție. Această stare să fie considerată numai ca începutul poeziei, iar adevărata operă de artă să înceapă odată cu efortul lucid de a rîndui materialul brut care izvorăște din starea de beție creatoare.

„Pentru ca poezia să treacă din starea posibilă în starea activă și reală, trebuie ca spiritul poetului să fie (în mod natural sau prin obișnuință) destul de tare pentru a-și stăpîni emoția și a o ordona”.

Gérard Bauer. *Les métamorphoses du romantisme*, Ed. L'Artisan du livre, Paris.

D. Bauer nu admite ideea că romantismul a căzut. D-sa distinge romantismul senzibilității (Rousseau) ro-

mantismul neliniștei (Chateaubriand) și romantismul imperialist născut din influența lui Napoleon asupra sufletelor.

A dispărut numai romantismul senzibilității. Celelalte două forme sînt astăzi în plină dezvoltare și pe cale de a se îmbogăți cu forme nouă.

Abel Bonnard, *L'Amitié* Ed. Hachette, Paris.

Prietinția este unul din cele mai înviorătoare și mîngietoare din farmecele vieții. Oamenii care nu vor să aibă prietini sînt de plîns. Ei nu cunosc plăcerea de a fi consolati la nevoie, dar mai ales plăcerea supremă de a mîngîia și de a întări pe aproapele lor.

Chiar simpla camaraderie care se crează între oameni din relațiile zilnice de afaceri și interese, nu este de disprețuit.

Prietinția are la originea ei o cauză intelectuală atunci cînd pe doi oameni îi apropie aceleași idei și aceleași convingeri; ori o cauză sentimentală cînd sînt mînați de aceleași înclinări ori cînd au amintiri comune din copilărie. De multe ori însă cauzele prietiniei nu au nici o explicație.

Autorul vorbind în trecut de prietinția dintre femei, spune că această problemă ar trebui studiată și scrisă numai de o femeie.

D. Bonnard nu uită de asemenea să vorbească și de prietinția dintre un bărbat și o femeie. Când un bărbat și o femeie se simpatizează, nici unul din ei nu-și poate uita sexul. Trebuie o voință teribilă pentru ca prietinția să nu se piardă în dragoste așa cum se pierd fluviile în ocean.

Romane

Stefan Zweig, *Vingt quatre heures de la vie d'une femme*, traducere de Alzir Hella și O. Bournac, Ed. V. Attinger, Paris.

Henriette nevasta unui fabricant lionez se afla în vilegiatură pe Riviera cu cele două fiice ale sale, Aneta de 12 ani și Blanca de 16 ani. Într-o zi sosește acolo un tânăr francez foarte frumos (fiecare privire a lui era o mîngiere). Acest francez reușește în câteva clișuri să se împrietenească cu toată lumea; ba mai mult să joace tennis și să flirteze cu fetele d-nei Henriette și cu ea.

În seara zilei următoare, Henriette își părăsește soțul și fetele și dispare cu tânărul francez spre uimirea tuturor. Această minune s'a petrecut în mai puțin de 24 ore.

Lucie Delarue-Mardrus, *Hortensia dégénérée*, I. Ferenczi et fils, Paris.

Romanul unui bărbat care se auto-sugestionează să iubească o femeie fără nici o asemănare cu tipul ideal de femeie pe care-l are în sufletul lui.

M-me Céline L'hotte, *La petite fille aux mains sales*, Renaissance du livre, Paris.

Autoarea povestește viața de năcazuri a unei fete de muncitori nevoiași. Fetița e în vîrstă de 10-12 ani. E pusă de părinții ei— un tată brutal și o mamă slabă și bolnavă, la o mulțime de treburi grele ale menajului. Tot ea are și grija unui copil mai mic, lăsat în voia soartei,

Joseph d'Arbaud, *La Sauvagine*, text provençal și versiune franceză, Ed. Grasset. Paris.

A. Bernard-André, *Tu ne seras plus seule*, ed. Figuière. Paris.

E. Bernard Magnan, *Une lumière dans les ténèbres*, Ed. Figuière. Paris.

René de Weck, *Un fou revient parmi les sages*, Ed. Plon, Paris.

Știință

Marcel Boll, *Matière, électricité, radiations*, Delagrave, Paris.

Starea fizicii contemporane este explicată de autor în unsprezece capitole cuprinse toate în cele 100 pagini ale cărții.

Autorul se ocupă de cele mai recente descoperiri în ceiace privește compoziția materiei. Pe lângă recapitularea cunoștințelor mai vechi asupra moleculelor, atomilor și electronilor; d. Boll se ocupă în special

de cimpul de lumină care se produce prin oscilațiile electronilor. Cu acest prilej se desfac particule infinite de mici care se numesc fotoni. Prin existența acestor ultimi corpusculi de electricitate se explică foto-electricitatea și televiziunea.

Cartea conține și un index de savanți citați și de cele mai de samă date în evoluția fizicii atomice de pe vremea Greciei vechi și până în anul 1927.

Auguste Lumière, *Le Cancer, Maladie de Cicatrices* cu prefața de profesorul L. Bérard, Masson, Paris.

Renunitul savant din Lyon, publică rezultatele cercetărilor sale timp de treizeci de ani, în privința cancerului. Subt numele de cancer se întrunesc adese boli cu totul deosebite în ceiace privește cauzele care le produc. După d. Lumière, tumorile care sînt cancer se formează mai totdeauna pe vechi cicatrice. Nu toate cicatricile degenerază în cancer, ci acele care s'au format în lungă vreme, care au fost supuse la răniri și mai ales la indivizii care au în organism principiile necesare multiplicării celulelor. Se observă că cicatricile arsurilor devin locuri în care se dezvoltă tumori canceroase.

Cancerul esofagului de pildă care la bărbați e mai frecvent decît la femei se datorește abuzului de mîncări și băuturi iritante. Vechi cicatrice de pe urma ulcerelor sifilitice dau adesea cancerul pelii sau a mucoaselor.

Din cele expuse de autor se înțelege că boala cancerului nu e contagioasă.

D-sa se ocupă de tratamentul local și general al cancerului, arătînd mijloacele care au fost până acum confirmate de experiență.

Unul din mijloacele de vindecare ar fi să se oprească înmulțirea celulelor. În acest scop s'a încercat cura de foame sau în orice caz bolnavul e oprit să consume alimente cu vitamine. D. A. Lumière propune o serie de menuuri pentru cele șapte zile ale săptămînei, care ar putea fi luate în samă de cei care se tem de cancer.

Bibliografie

Dr. Gr. Antipa, *Bulletin de la section Scientifique, XII-ème Année* Académie Roumaine, 1929, București, Prețul 50 lei.

Dr. Gr. Antipa, *Bulletin de la Section Scientifique. XI-ème Année*, Académie Roumaine, 1929, București, Prețul 40 lei.

Alexandru Al. Fălcoianu, *Călăuza istorică a Mănăstirei și Inchiisorii Centrale «Văcărești»*, Buc., 1929, Tip. și Legătoria Inchiisorii Centrale «Văcărești».

Alexandru Al. Fălcoianu, *Despre Familia Fălcoianu-Vaslui din Moldova, ce pretinde că se trage din Familia Fălcoianu din Țara Românească*, Extras din Revista Olteniei No. 41—42 din 1929.

Vasile Suci, *Anuarul școalei comerciale Superioare de Băeți din Arad pe 1927—28*.

Panait Istrati, *Nerrantsula*, roman, Tradus de Theodor Buzoianu, Tip. «Eminescu», București, 1929, Prețul 50 lei.

Ion Pogan, *Liniști și comori*, Tip. «Cartea medicală», 1929. Pr. 60 lei.

Maria S. Palade-Galați, *Din umbra vieții*, Galați, Tip. «Cultura Poporului», 1927, Prețul 40 lei.

Maria S. Palade-Galați, *Numerus Clausus*, Galați, Tip. Cultura Poporului», 1927, Prețul 60 lei.

Maria S. Palade-Galați, *Din Lanuri vii*, Galați, Tip. «Munca».

Teodor Balan, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuți, Tipografia «Glasul Bucovinei», 1929.

Sabin Gh. Truția, *Traista Bunicului*, Bibl. Popor. a Asociațiunei „Astra”, Sibiu, 1929, Prețul 5 lei.

Elena și C. Sporea, *Ziua Unirei*, Piesă în 3 acte, Bibl. Popor. a Asoc. „Astra”, Sibiu, 1929, Prețul 5 lei.

Petru Suci, *Țara Moșilor*, Cluj, Tip. „Editura de Ziare”, 1929.

I. I. Nistor și Vasile Grecu, *Codrul Cosminului*, Buletinul „Institutului de Istorie și limbă” 1927 și 1928 (Anul IV și V) Partea II, Cernăuți, Inst. de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, 1929.

Albert Fermé, *Brătianu Conspirator*, în românește de I. Neagu-Negulescu, București „Cultura Omului” No. 2, 1929.

Dr. Cl. Blumenfeld-Scrutator, *Greșeli în politica evreiască*, cu un studiu-prefață de C. Stere, București, 1929, Prețul 30 lei.

Eugen Jebeleanu, *Schituri cu soare*, Versuri, Tipografia Rapid, Brașov, 1929, Prețul 48 lei.

Livia Rebreanu-Hulea, *Răvașe 'n Tabără*, Poezii, Ed. II, Cluj, 1929, Tiparul școalei de arte și meserii Principele Carol, Prețul 60 lei.

Nicu Țurcan, *Die Parlamentsglocke der Paneuropäerin*, Cernăuți, 1929, Edit. Frantz V. Mühlendorf.

G. Topîrceanu, *Jos Cortina!* Prolog în versuri la piesa Amantul anonim, Editura „Cartea Românească”, Prețul 12 lei.

N. Davidescu, *Leagăn de cîntece*, versuri, Editura „Cartea Românească”, Prețul 60 lei.

I. Al. Brătescu-Voinești, *Firimituri*, Editura «Cartea Românească», Prețul 80 lei.

Mateiu Ion Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, Editura «Cartea Românească», Prețul 60 lei

M. Pantazi, *Automobilul*, Cunoștințe folositoare Seria D. No. 23, Editura «Cartea Românească», Prețul 5 lei.

E Severin, *Isoare actuale de energie*, Cunoștințe Folositoare, Seria A. No. 41, Editura «Cartea Românească», Prețul 5 lei.

M. Zapan, *Șase montaje de Radio*, Cunoștințe Folositoare Seria D. No. 21, Editura „Cartea Românească”, Prețul 5 lei.

Dr. F. Grunfeld, *Cum să trăim?* Cunoștințe Folositoare Seria B. No. 57, Editura „Cartea Românească” Prețul 5 lei.

Titus Gh Minea, *Lucrări din pănuși de porumb*, Cunoștințe Folositoare Seria B. No. 55, Editura „Cartea Românească”, Prețul 5 lei.

Ion Popu-Cimpeanu, *Cartoful*, Cunoștințe Folositoare Seria B. No. 56 Editura „Cartea Românească”, Prețul 5 lei.

Traian Gh. Zaharia, *Belgia*, Cunoștințe Folositoare Seria C. No. 36, Editura „Cartea Românească”, Prețul 5 lei.

Louis Jacolliot, *Vindătorii de robi*, Vol. I, Biblioteca Minerva No. 154, 154 a, Editura «Cartea Românească», Prețul 9 lei.

Al Dumas, *Priveliști și Amintiri din Italia*, Speronare, vol. II, Biblioteca Minerva No. 234 și 234 a, Edit. „Cartea Românească”, Prețul 9 lei.

Louis Jacolliot, *Vindătorii de robi*, Biblioteca Minerva No. 178, vol. II Editura „Cartea Românească”, Prețul 6 lei.

Ivan Turghenief, *Jacob Pasinckof*, Nuvelă, Scene din moravurile rusești, Biblioteca Minerva No. 161, Editura „Cartea Românească”, Prețul lei 9.

Al. Dumas, „*Speronare*”, Biblioteca Minerva No. 233, și 233 a, Vol. I, Editura „Cartea Românească”, Prețul lei 9.

Reviste primite la redacție :

Premiera No. 21,—24; Răsăritul No. 6—7; Ritmul vremii No. 3—4; Revista generală a învățămîntului, No. 3—4; Democrația No. 2—4; Izvorășul No. 5—6; Căminul No. 1—2; Familia No. 1—2; Opațul Satelor No. 7; Biserica ortodoxă romînă No. 3; Novele No. 6; Corespondența economică No. 3—4; Revista clasică No. 1; Natura No. 4; Pentru inima copiilor No. 3; Înfrățirea românească No. 12—13; Romînia Militară No. 2; Utopia No. 2; Umanitarismul No. 8—9; Generația Unirei No. 1; Țărănismul No. 49., Societatea de mine No. 7—8; Făt-Frumos No. 1; Le Cri des peuples No. 3; Pe Drumuri Noi No. 4; Prada gîndului, No. 2; Foaia Tinerimei No. 4; Viața agricolă No. 8; Falanga No. 53; Revista de Filosofie No. 2; Arhiva No. 2; Generația Unirei No. 2; Viața literară 108; Correspondance Economique Roumaine No. 1; Graiul romînesc No. 2; Raze de lumină No. 2; Resumé Mensuel des Travaux dela Société des Nations No. 3; Buletinul Soc. Generale a Funcț. publici No. 1—6; Cultura Neamului No. 2; Unu No. 13; Țara Birsei No. 1; Roma No. 1; La Nouvelle Revue Française No. 188; Limba romînă No. 5; Filmul meu No. 30; Săptămîna No. 20; Ramuri No. 4; Revista Hispanică No. 3; Studentul No. 9; Gallia No. 1.

AVIZ

De vânzare

Un motor de motorină 30 H. P.

« « « camionetă 30 H. P. <benzină>

« Electromotor 440 volts 40 Amp.
1200 Ture

« Dinam Electric 125 volts 56 Amp.
1200 Ture

« Electromotor de 5 $\frac{1}{2}$ H. P. 440 volts
11 Amp.

Transmisiuni de mare întindere cu șaibe
pentru curele de orice mărime cu stende-
rile necesare pentru instalare.

Toate în stare bună de funcționare și
de vânzare în urma electroficării instituției.

A se adresa :

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE
VIAȚA ROMINEASCĂ

I A Ș I

STR. ALEXANDRI No. 10-12

BANCA IAȘILOR

Societate Anonimă pe acțiuni

CAPITAL 25.000.000 LEI

IAȘI, STR. ȘTEFAN CEL MARE No. 47.

Sucursale : Chișinău și Galați

Face orice operațiuni de bancă în general : Cum-părări și vânzări de efecte publice, avansuri pe de-pozite de efecte publice și orice transacțiuni finan-ciare ; conturi curente și emisiuni de scrisori de Credit pentru orice țară ; participațiuni industriale și comerciale.

„BANCA MOLDOVA”

SOCIETATE ANONIMA

Capital deplin vărsat și rezerve Lei 110.000.000

CENTRALA IAȘI :

SUCURSALE : București, Cernăuți, Galați, Chișinău, Bălți, Cetatea-Albă, Roman, Reni, Ti-ghina, Tarutino.

AGENȚIE : Hală—Iași, Str. Anastasie Panu.

AFILIAȚIUNI : Banca de Credit Piatra-Neamț S. A. din Piatra-Neamț și Țirgu-Neamț.
Banca Comerțului S. A. Podul-Iloaiei.
Banca Soroca S. A. Soroca.
Banca Comerțului S. A. Orhei

ANTREPOZITE : Iași, Roman, Bălți, Reni și Ungheni.

FACE ORI CE OPERAȚIUNI DE BANCA

-----000-----

BANCA DACIA

SOCIETATE ANONIMA—IAȘI

Capital Statutar Lei 60.000.000

Capital Social „ 25.000.000 deplin varsat

Rezerve „ 8.000.000.

**CENTRALA IAȘI. SUCURSALA CHIȘINĂU
AGENTIA BUCUREȘTI.**

Face orice operațiuni de Bancă și Comerț.

Primește bani spre fructificare.

Eliberează livrete de Economie.

**Emite cecuri și face plăți în toate orașele din Ro.
mânia Mare, America și Europa.**

Secțiuni speciale pentru mărfuri, cereale, vinuri.

Inchiriază safes în tezaurul Băncii.

MICA

SOCIETATE ANONIMĂ ROMÂNĂ MINIERĂ

Strada Română 36—8. Telefon 24/92

Capital Social : Lei 100.000.000.—

Rezerve : „ 20.141.267,05

**Minele de aur: „Ruda 12 Apostoli“ „Brad“
Băița“ „Stănița“**

Mina de Cărbuni: „Tzebea“

Carierile: „Albești“ și „Mateiași“ (Mușcel)

**VINDE: Cărbuni, piatră de construcție și
var ars.**

Face ori-ce afaceri miniere.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție, nu se înapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Autorilor care nu locuiesc în Iași nu li se pot trimite corecturile și prin urmare sînt rugați să-și redacteze manuscrisele definitiv și citeț.

Pentru tot ceiace privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa la **Redacția Revistei „Viața Romînească”, strada Alecsandri, Iași.**

CĂRȚI APĂRUTE ÎN ED. VIAȚA ROMINEASCĂ

G. IBRĂILEANU

SCRIITORI ROMÎNI ȘI STRĂINI

Caragiale, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Coșbuc, Jean Bart, Codreanu, Ionel Teodoreanu, I. I. Mironescu, I. Negruți, Demostene Botez, Duiliu Zamfirescu, Macedonschi, H. Streitman, Anatole France, W. James, Marcel Proust, L. Reymont, Max Nordau, Tomas Hardy.

PREȚUL 100 LEI

G. BĂRGĂUANU

PĂMÎNT ȘI SOARE

⟨VERSURI⟩

PREȚUL 80 LEI

STEJAR IONESCU

DOMNUL DELA MURANO

⟨NUVELE⟩

PREȚUL 60 LEI

PREȚUL 40 LEI

CĂRȚI APARUTE ÎN ALTE EDITURI

M. RALEA

P E R S P E C T I V E

⟨CRITICI LITERARE⟩

ED. CASEI ȘCOALELOR

PREȚUL 40 LEI

IONEL TEODOREANU

T U R N U L M I L E N E I

⟨ROMAN⟩

ED. «CARTEA ROMÎNEASCĂ»

PREȚUL 96 LEI

DEMOSTENE BOTEZ

Z I L E L E V I E Ț I I

⟨POEME⟩

ED. «CARTEA ROMÎNEASCĂ»

PREȚUL 60 LEI

CEZAR PETRESCU

OMUL CARE ȘI-A GĂSIT UMBRA

⟨ROMAN⟩

ED. CARTEA ROMÎNEASCĂ

PREȚUL 75 LEI